

MAANPUOLUSTUSKORKEAKOULU

BARENTSINMERI – NORJAN JA VENÄJÄN KIISTAKAPULA

Pro gradu -tutkielma

Kadetti
Ville Kyröläinen

Kadettikurssi 90
Maavoimalinja

Maaliskuu 2007

MAANPUOLUSTUSKORKEAKOULU

Kurssi 90. Kadettikurssi	Linja Maavoimalinja
Tekijä Kadetti Ville Kyröläinen	
Tutkielman nimi Barentsinmeri – Norjan ja Venäjän kiistakapula	
Oppiaine Strategia	Säilytyspaikka MPKK:n kirjasto
Aika Maaliskuu 2007	Tekstisivuja 60 Liitesivuja 5

Tämä on Pro Gradu- tutkielma Norjan ja Venäjän aluekiistoista Barentsinmerellä. Mailla on ratkaisematon kiista siitä, miten talousalueiden rajojen tulisi määräytyä Barentsinmeren mannerjalustalla sekä Huippuvuorilla. Alue on rikas luonnonvaroiltaan, kalastuksella on suuri merkitys kummankin maan elinkeinoelämälle ja Barentsinmeri on tulevaisuuden tärkeimpiä energiantuotantoalueita. Kiistanalaisilta alueilta löytyy öljyä sekä maakaasua.

Molemmat maat perustelevat vaatimuksensa saman sopimuksen perusteella. Yhdistyneiden Kansakuntien Merioikeussopimus (UNCLOS) vuodelta 1982 antaa ohjeet siitä, miten valtioiden talousalueet määräytyvät. 200 merimailin talousalueella (Exclusive Economic Zone) isäntävaltiolla on yksinoikeus päättää alueen luonnonvarojen käytöstä.

Norja ja Venäjä ovat täysin vastakkaisilla kannoilla, mutta perustelevat molemmat UNCLOS:n mukaan vaatimuksensa. Huippuvuorilla on erimielisyyttä siitä, mikä näiden saarten vesialueiden asema on. Huippuvuoret ovat vuoden 1922 sopimuksen mukaan Norjan hallinnoima alue muttei sen maaperää; Venäjä vastustaa norjalaisten saarten ympärille julistamaa talousaluetta.

Barentsinmereen liittyy oleellisesti Nato:n ja suurvalta-asemaansa korostavan Venäjän suhteet. Nato:n muutos on vaikuttanut Norjan arvioihin omasta turvallisuudestaan. Norjan kotimaan puolustuksen painopiste on nimenomaan sen pohjoisilla alueilla. Lisäksi Norja käyttää merivoimiaan aktiivisesti lipunnäyttöön myös kiistellyllä Huippuvuorten talousalueella. Venäjälle Barentsinmeri on sen tärkeimmän laivasto-osaston, Pohjoisen Laivaston, tukeutumisalue. Pohjoisen Laivaston roolia on korostettu Venäjän vuoden 2001 laivastodoktriinissa.

Tämä tutkimus on tehty klassisen realismin ja uusrealismin paradigmojen mukaan. Tutkimusongelmana on, miten valtioiden välinen kamppailu vallasta näkyy tässä

aluekiistassa. Lisäkysymyksinä on, mikä osuus luonnonvaroilla on tässä kamppailussa; miten kiistat näkyvät osapuolten turvallisuus- ja sotilaspoliittisissa ratkaisuissa; ja onko olemassa jonkinlaisen konfliktin uhka.

Norjan ja Venäjän kamppailu vallasta näkyy monin tavoin tässä kiistassa; ja kiista on hyvin korostuneesti kamppailua luonnonvarojen hallinnasta. Maiden väliset kiistat eivät kovin selkeästi näy Venäjän turvallisuuspolitiikassa, sillä suurvaltana Venäjällä on monia muitakin ongelmia hoidettavanaan. Pohjoisella Laivastolla on, kuten muillakin asevoimilla, kuitenkin tehtävänä intressien turvaaminen monin keinoin. Norjalle sen asevoimat ovat oleellinen osa sen pyrkimyksessä harjoittaa ”selkeää ja ennustettavaa” politiikkaa pohjoisessa.

Sotilaallisen konfliktin uhka alueella on molempien valtioiden kyvystä huolimatta matala. Kummallakaan maalla ei vaikuta olevan halua käyttää asevoimaa kiisteltyjen alueiden haltuunottoon. Norja ja Venäjä ovat mannerjalustan ”harmaalla vyöhykkeellä” toimineet jo 1970- luvulta alkaen kompromissiratkaisun mukaan; molemmille on mahdollista kalastaa alueella, mutta poraustoiminnan aloittaminen ei ole mahdollista. Näkyvimvät välikohtaukset ovat liittyneet Huippuvuorten kalastusalueisiin, missä venäläiset kalastajat ovat vastustaneet Norjan viranomaisten määräyksiä.

AVAINSANAT

Norja, Venäjä, Barentsinmeri, Huippuvuoret, maakaasu, luonnonvarat, energia, UNCLOS.

BARENTSINMERI – NORJAN JA VENÄJÄN KIISTAKAPULA

1. JOHDANTO	1
2. TUTKIMUKSEN TEOREETTINEN TAUSTA	3
2.1 Realistinen paradigma	3
2.2 Pluralistis-liberalistinen paradigma	5
2.3 Konstruktivismi	5
2.4 Tutkimuksen viitekehys	6
2.4.1 Realismi	6
2.4.2 Tutkimusongelmat	7
2.4.3 Tutkimusmenetelmät	8
2.4.4 Rajaukset	8
2.4.5 Lähdemateriaali	8
3. BARENTSINMERI, NORJA JA VENÄJÄ	10
3.1 Barentsinmeri ja mannerjalustan rikkaudet	10
3.2 Norja	11
3.2.1 Huippuvuoret	12
3.3. Venäjä	12
3.4. Barentsin alueen yhteistyö	15
3.5 Pohdinta	17
4. KANSAINVÄLISET MERISOPIMUKSET JA OSAPUOLTEN VAATIMUKSET	19
4.1 Historiallinen tausta	19
4.2 Yhdistyneiden Kansakuntien merioikeussopimus 1958	19
4.3 UNCLOS	20
4.4 Kiistojen sovittelu	20
4.5 Norjan vaatimukset	21
4.6 Venäjän vaatimukset	23
4.7 Pohdinta	23
5. KIISTAN TÄMÄNHETKINEN TILANNE	26
5.1 Harmaa vyöhyke	26
5.2 Huippuvuoret	27

5.3 “ Loophole “	28
5.4 Norjan laajennusesitys	29
5.5 Pohdinta	30
6. BARENTSINMERI JA OSAPUOLTEN SOTILAALLISET RATKAISUT	34
6.1 Käsitteitä	34
6.2 Venäjän turvallisuus- ja sotilaspolitiikka	34
6.3 Norjan turvallisuus- ja sotilaspolitiikka	40
6.4 Pohdinta	45
7. KONFLIKTIN UHKA	47
7.1 Käsitteitä	47
7.2 Kyky	47
7.3 Tahto	49
7.4 Pohdinta	51
8. YHDISTELMÄ	54
8.1 Luonnonvarojen osuus ja kansainväliset sopimukset	54
8.2 Osapuolten turvallisuus- ja sotilaspoliittiset ratkaisut	54
8.3 Konfliktin uhka	56
8.4 Kootut johtopäätökset	57
9. KESKUSTELUA	58
9.1 Muut paradigmat	58
9.2 Lähdekritiikkiä	59
9.3 Lisätutkimuksen tarve	60
LÄHTEET	61
LIITTEET	67

BARENTSINMERI – NORJAN JA VENÄJÄN KIISTAKAPULA

1. JOHDANTO

Tämä on Pro gradu- tutkielma Norjan ja Venäjän aluekiistasta Barentsinmerellä. Mailla on käynnissä ratkaisematon kiista siitä, miten maiden talousalueiden rajojen tulisi määräytyä Barentsinmerellä. Talousalueella isäntävaltio päättää alueen luonnonvarojen käytöstä. Määräykset siitä, miten talousalueet määräytyvät, tulevat Yhdistyneiden Kansakuntien vuoden 1982 Merioikeussopimuksesta (UNCLOS).

Barentsinmeren mannerjalustalla sijaitseva kiistanalainen alue on rikas luonnonvaroiltaan, kalastuksella on tälläkin hetkellä suuri merkitys Norjan ja Venäjän sekä ulkopuolistenkin valtioiden elinkeinoelämälle. Barentsinmerellä; osittain kiistanalaisella alueella; on huomattavat öljyvarannot sekä maailman suurimmat maakaasuvarannot. Fossiilisten polttoaineiden hyödyntäminen alueella on vasta aluillaan, mutta Barentsinmeren arvo tulee nousemaan lähitulevaisuudessa tämänhetkisten tuotantoalueiden ehtyessä.

Toinen Norjan ja Venäjän välejä hiertävä kiista koskee Huippuvuoria. Mailla on eri käsitys siitä, mikä näiden saarien asema on vuonna 1922 solmitun sopimuksen mukaan. Sopimus antoi saaret Norjan hallittavaksi, mutta Norjan ja Venäjän kansalaiset ja yritykset ovat alueella tasa-arvoisessa asemassa, eli saaret eivät ole Norjan talousaluetta. Kuitenkin Norja on julistanut Huippuvuoria ympäröivän merialueen ”kalastuksen suojavyöhykkeeksi”, jossa se talousalueen tapaan määrää alueen luonnonvarojen käytöstä, esimerkiksi kalastuksesta. Tämä kiista on julkisuudessa näkyvämpi, johtuen venäläisten kalastajien ja Norjan viranomaisten välillä sattuneista välikohtauksista. Venäjän lisäksi erityisesti Islanti vastustaa Norjan toimintaa pohjoisilla vesillä.

Luonnonvarojen (nykyisin korostuneesti energiavarojen) hyödyntäminen ja hallinta on kansainvälisen politiikan ja valtioiden välisen vuorovaikutuksen tärkeimpiä aiheita. Yksi lähitulevaisuuden ilmiö tulee olemaan fossiilisten energiavarojen vääjäämätön hupeneminen. Barentsinmeri on alue, jossa on kansainvälisen politiikan ja strategian tutkimukselle useita tarkasteltavia aihepiirejä : Barentsinmerellä on arvokkaita ja hyödyntämättömiä

luonnonvaroja, ja Barentsinmerellä on käynnissä kahden valtion välinen aluekiista, johon liittyy sekä kansainvälisen oikeuden toteuttamisen ongelmat että alueellisen suurvallan ja monikansallisen sotilasliiton suhteet.

Tämä tutkimus on Maanpuolustuskorkeakoulussa laadittava sotatieteiden maisterin opinnäytetyö, ja laajuudeltaan pro gradu- työn laajuinen. Tutkimuksen tarkoituksena on lisätä tietoutta Suomelle läheisen alueen turvallisuuspoliittisista ilmiöistä, sekä yhdestä tulevaisuuden energiantuotannon avainalueista.

2. TUTKIMUKSEN TEOREETTINEN TAUSTA

2.1 Realistinen paradigma

Tutkimukseni teoreettisena viitekehyksenä on realistinen paradigma, sekä klassisen että uusrealismin näkökulmasta. Yhteistä realismin molemmille pääsuuntauksille on se, että ne pitävät valtiota keskeisenä toimijana kansainvälisessä järjestelmässä, ilman mitään ylempää toimijaa. Kansainvälistä järjestelmää, jossa valtiot kamppailevat vallasta, kuvataan anarkiseksi. Realismin koulukunnat pitävät tärkeänä kansallista turvallisuutta, valtion selviytymistä sekä kansainvälistä järjestystä ja vakautta.^{1,2}

Klassinen (toiselta nimeltään poliittinen) realismi korostaa valtion sisäisten piirteiden roolia vallan tavoittelussa. Ensinnäkin, valtiot tekevät päätöksiä rationaaliselta eli järkiperäiseltä pohjalta. Valtioiden oletetaan toimivan omaa etuaan tavoitellen; minimoiden riskit ja maksimoiden hyödyt. Valtion etu määritellään vallan avulla, ja näin kansainvälinen politiikka on taistelua vallasta. Valta ymmärretään toisen ihmisen toiminnan kontrolloinniksi. Valtioiden ulkopoliittikan ensimmäisinä tavoitteina on siis yleensä vallan säilyttäminen, lisääminen tai osoittaminen; mutta on huomattava, että tämän vallanhalun taustalla voi olla muitakin tavoitteita; kuten valtion turvallisuus, vapaus tai vauraus.³

Vaikka klassinen realismi korostaa rationaalisuutta valtioiden toiminnassa, voi valtioiden toimissa silti esiintyä poikkeamia. Nämä johtuvat muiden muassa moraalisisista periaatteista (jotka ovat jatkuvassa jännitystilassa etujen kanssa), valtiomiesten henkilökohtaisista ominaisuuksista ja motiiveista, ideologisista tavoitteista ja kansan tunnetiloista. Klassinen realismi ei siis kiellä idealismin merkitystä, mutta ulkopoliittikan suhteen ajattelu on hyvin rationaalista: kansainvälisessä järjestelmässä moraaliperiaatteiden ja ideologioiden samoin kuin organisaatioiden ja kansainvälisen oikeuden merkitys on vähäinen: ne ovat yleensä vain ulkopoliittikan työkaluja ja valepukuja.⁴ Realistien mukaan on olemassa kaksi erilaista moraalikäsitystä : yksityinen ja julkinen eli poliittinen. Poliittinen moraalikäsitys sallii sellaisia tekoja, joita yksityinen moraalit ei sallisi.⁵

1 Sirén, Torsti: Strategian laitokselle tehtävien tutkimusten rakenteellisia perusteita. Maanpuolustuskorkeakoulu, Strategian laitos, Helsinki 2003. S. 2.

2 Jackson, Robert; Sörensen, Georg : Introduction to International Relations. Theories and Approaches. 2. painos, Oxford University Press 2003. S. 102-103.

3 Lintonen, Raimo: Johdatus kansainvälisen politiikan tutkimukseen. Maanpuolustuskorkeakoulu, Strategian laitos, Helsinki 1996. S. 28-29.

4 Lintonen 1996, s. 29.

5 Jackson, Sörensen 2003, s. 103.

Klassisen realismin näkemys valtion vallan tekijöistä on hyvin laaja, ja korostaa valtion sisäisiä ominaisuuksia. Näihin merkittäviin ominaisuuksiin kuuluu valtion maantieteelliset ominaisuudet, luonnonvarat, teollinen kapasiteetti, väestö, kansanluonne, kansallinen moraalit (joka tarjoaa tuen ulkopoliitikalle), diplomatian laatu sekä hallinnon ja päätöksenteon tehokkuus. Keskeisin ominaisuus; kuitenkin edellämainituista riippuvaisena; on sotilaallinen voima.⁶

Uusrealismi eroaa klassisesta pääasiassa sen suhteen, miten se korostaa valtion ominaisuuksien ja kansainvälisen järjestelmän piirteiden vaikutusta anarkisessa valtakamppailussa. Uusrealismi korostaa kansainvälisen järjestelmän tai rakenteiden merkitystä. Toiminnan lähtökohtana valtioilla on pelkistetysti selviytyminen, ja ensisijaisesti oman avun turvin. Kaikki muut tavoitteet tulevat tämän jälkeen. Koska ei ole olemassa mitään ylempää toimijointa, valtiot elävät jatkuvasti väkivallan uhan alla. Koska jokin valtio saattaa käyttää väkivaltaa, on kaikkien valtioiden tähän varauduttava.^{7,8}

Uusrealismissa kansainväliset rakenteet johtavat tietynlaisiin tuloksiin valtioiden välisen kilpailun tuloksena. Kansainvälinen anarkia johtaa kilpailun tuloksena voimatasapainoon. Valtioint ovat pohjimmiltaan samankaltaisia, ja kilpailun tuloksena syntyy tietynlaista toistuvuutta ja jatkuvuutta kansainvälisiin rakenteisiin. Jos valtioiden voimavarat ovat epätasaiset, saattaa tämä kilpailun tuloksena johtaa sotiin ja konflikteihin. Muutoksia kansainvälisissä rakenteissa aiheuttaa suurvaltojen suhteiden muutokset.⁹

Valta on uusrealismissa säilymisen väline. Valta ei ole vain väline jota käytetään toisen kontrollointiin (vrt. klassinen realismi) vaan se on voimavara joka vaikuttaa muihin valtioihin. Valtaa voidaan kasvattaa sisäisesti kehittämällä taloutta ja sotilaallista voimaa; ulkoisesti sitä voidaan lisätä vahvistamalla omaa liittoumaa sekä pyrkimällä heikentämään vastustajia. Valtioilla nähdään myös tarve hankkia liittolaisia.¹⁰ Valtioint kamppailevat säilyttääkseen itsemääräämisoikeutensa, ja voima lisää niiden turvallisuutta ja vaikutusvaltaa.¹¹

Molemmissa suuntauksissa puhutaan kansainvälisen järjestelmän yhteydessä

6 Lintonen 1996, s. 29.

7 Lintonen 1996, s. 40.

8 Waltz, Kenneth : Theory of International Politics. 1. painos, McGraw-Hill 1979. S. 103.

9 Jackson, Sörensen 2003, s. 86.

10 Lintonen 1996, s. 41.

11 Waltz 1979, s. 193, 205.

voimatasapainosta. Tasapainopolitiikalla; jolla on pyritty pitämään johtavia valtioita suurin piirtein saman vahvuisina; on onnistuttu estämään usein laajentumispyrkimyksiä, mutta seurauksena on usein ollut sotia. Tasapaino ja valtioiden itsenäisyys ovat jatkuvasti uhan alla, koska valtasuhteet muuttuvat.¹²

2.2 Pluralistis-liberalistinen paradigma

Realismin ohella toinen vallitseva tutkimusperinne kansainvälisen politiikan tutkimuksessa on yhteiseltä nimitykseltään pluralistis-liberalistiseksi kutsutut koulukunnat. Näille on yhteistä näkemys siitä, että valtiot eivät ole ainoita merkittäviä toimijoita kansainvälisessä järjestelmässä, vaan on otettava niiden lisäksi huomioon esimerkiksi erilaisten järjestöjen, liikkeiden, yritysten sekä muiden ihmisryhmien muodostamien ryhmien vaikutus.^{13, 14}

Kansainvälinen järjestelmä nähdään hajautuneena, muttei kuitenkaan anarkisena kuten realismissa. Valtioita lähentäviä tekijöitä ovat niiden välinen vuorovaikutus sekä riippuvuussuhteet. Valtioiden välistä yhteistyötä pidetään kansainvälisen järjestelmän vakiintuneena piirteenä. Turvallisuusongelmien rinnalla nähdään muitakin merkittäviä kysymyksiä, kuten talous ja ympäristöön liittyvät ongelmat. Konfliktit ja asevoima eivät ole keskeisellä sijalla liberalistisessä lähestymistavassa.^{15,16}

Pluralistis-liberaalien näkemysten mukaan konflikteja syntyy kansainvälisen järjestelmän monimutkaistumisen myötä. Kuitenkin voiman käytön merkityksen arvioidaan pienenevän valtioiden keskinäisen riippuvuuden ja yhteenkuuluvuuden lisääntyessä.¹⁷

Pluralistiset ja liberalistiset suuntaukset ovat suhtautuneet kriittisesti realismiin: realismia on pidetty liian yksioikoisena, pelkistävänä ja epätarkkana. Realismi on ollut kykenemätön ymmärtämään valtioiden välistä yhteistyötä sekä muutosta.¹⁸

2.3 Konstruktivismi

Kahdelle edellämainitulle ”valtavirran” tutkimussuuntaukselle on tullut haastajiksi joukko

12 Lintonen 1996, s. 30, 40.

13 Lintonen 1996, s. 45, 54.

14 Jackson, Sörensen 2003, s. 135.

15 Lintonen 1996, s. 45

16 Jackson, Sörensen 2003, s. 135.

17 Lintonen 1996, s. 50.

18 Lintonen 1996, s. 49.

uusia suuntauksia, joista voidaan käyttää yhteistä nimitystä ”konstruktivismi”. Konstruktivistien mukaan sekä realismin että liberalismien näkemykset ovat liikaa sidoksissa arvoihin, etuihin ja valtaan. Täten teoriat antavat liikaa suuntaa tutkijoiden esittämille kysymyksille ja vastauksille, vaikka havainnot toki edellyttävätkin tulkintaa. Konstruktivistit ovat enemmän kiinnostuneita arvoista, ja siitä kuinka voidaan irrottautua kansainvälisen järjestelmän sekä epätoivotuista käytännöistä että rakenteista; ainakin pohdiskelun tasolla.¹⁹

Konstruktivistiset näkemykset painottavat kansainvälisen järjestelmän rakenteen sekä toimijoiden keskinäistä vaikutusta toisiinsa : toimijat (valtiot ja yksilöt) tuottavat vuorovaikutuksessa toisiinsa yhteisiä käsityksiä, odotuksia, sääntöjä, instituutioita ja organisaatioita. Nämä taas muokkaavat toimijoiden omaa käsitystä itsestään ja toisistaan eli identiteettejä. Nämä identiteetit taas johtavat toimijoiden intresseihin. Täten rakenteet ja säännöt ovat muuttuvia, ja toimijat luovat niitä joko tarkoituksellisesti tai tahtomattaan.²⁰

Identiteettien merkitys näkyy konstruktivistien näkemyksessä konflikteista ja turvallisuusongelmista. Valtion suvereniteetti on sellainen, miksi valtio tai sen asukkaat sen tekevät. Valtioiden turvallisuusongelma ei synny anarkisen järjestelmän takia, vaan turvallisuusongelmien merkitys on niin suuri, kuin millaiseksi ne halutaan kokea. Erottelut identiteettien mukaisesti ”meihin” ja ”toisiin” voivat johtaa viholliskuvien syntymiseen, ja tunteeseen turvallisuusongelmasta.²¹

2.4. Tutkimuksen viitekehys

2.4.1. Realismi

Realistinen paradigma pitää valtioita tärkeimpinä toimijoina kansainvälisessä järjestelmässä, ja korostaa valtioiden keskinäistä vallan ja toisaalta turvallisuuden tavoittelua. Barentsinmeren alueella ei ole pääasiallisena toimijana merkittäviä kansainvälisiä ja monikansallisia organisaatioita, vaan alueella toimii kaksi valtiota. Nämä kaksi valtiota ovat ilmaisseet aikeensa alueen strategisten luonnonvarojen hyödyntämiseen, ja molemmilla valtioilla alue on turvallisuus- ja sotilaspoliittisen toiminnan painopistesuunta.

Pluralistis-liberalistinen paradigma korostaa valtioiden rinnalla muita kansainvälisen

¹⁹ Lintonen 1996, s. 50-51

²⁰ Lintonen 1996, s. 51.

²¹ Lintonen 1996, s. 51.

järjestelmän toimijoita; järjestöjä, yrityksiä ja yksilöitä. Koska tässä tutkimuksessa tarkastellaan nimenomaan kahden valtion toimintaa, olen valinnut realismin näkökulman. Näiden kahden valtion ja niiden toimintaan vaikuttavien muiden toimijoiden (NATO, YK, energiayhtiöt) välisiä suhteita tarkastelen realismin näkökulmasta.

Konstruktivismi voisi hyvin mielestäni sopia näkökulmaksi tähän tutkimukseen, mikäli keskityttäisiin pelkästään Norjan ja Venäjän asenteisiin ja uhkakuviin ja niiden taustatekijöihin, mutta tutkimuksessani käsitellään myös luonnonvarojen (voimavarojen) merkitystä tässä aluekiistassa, ja realismi tarjoaa työvälineen nimenomaan voimavara-analyysiin.

2.4.2 Tutkimusongelmat

Tutkimusongelmana on, miten realismin teorioiden mukainen kamppailu vallasta näkyy tässä Norjan ja Venäjän välisessä kiistassa. Lisäkysymyksinä on, miten tämä kamppailu näkyy valtioiden sotilas- ja turvallisuuspoliittisissa ratkaisuisissa, mikä osuus luonnonvarojen hallinnalla on tässä kamppailussa; ja onko olemassa jonkinlaisen konfliktin uhka.

KAMPPAILU VALLASTA

NORJA

- Uhkakuvat
- Aluevaatimukset
- Nato

BARENTSINMERI

- Harmaa vyöhyke
- Huippuvuoret
- Luonnonvarat

VENÄJÄ

- Uhkakuvat
- Aluevaatimukset
- Suurvalta-asema

KANSAINVÄLISET SOPIMUKSET

- UNCLOS

Kuva 1 : Tutkimusasetelma

Kuvassa 1 näkyy sellaiset alueen tekijät, jotka vaikuttavat alueella jollain tavoin ja näitä tekijöitä tarkastelen tutkimuskysymysten valossa tutkimuksen pääluvuissa.

2.4.3 Tutkimusmenetelmät

Tämä on luonteeltaan deduktiivinen ja kvalitatiivinen asiakirjatutkimus. Pura tarkasteltavan ilmiön osiin tutkimuksen luvuissa 3-7, ja esitän niistä johtopäätökset jokaisen luvun lopussa. Yhdistelmäluvussa (8) teen yhteenvedon havainnoista ja esitän vastaukseni tutkimusongelmiin.

Tutkimuskysymykset vaikuttavat taustalla läpi koko tutkimuksen, mutta raporttiluvut keskittyvät yhteen tiettyyn alueeseen. Luku 3 käsittelee pääasiassa taloudellisia ja luonnonvaroihin liittyviä tekijöitä, luvut 4 ja 5 käsittelevät sitä miten osapuolet perustelevat vaatimuksiaan verrattuna kansainvälisiin sopimuksiin. Luvut 6 ja 7 käsittelevät alueen sotilas- ja turvallisuuspoliittisia tekijöitä.

2.4.4 Rajaukset

Tässä tutkimuksessa ei syvennytä alueen ympäristöön ja infrastruktuuriin liittyviin uhkiin, koska en katso näiden kysymysten liittyvään realismin perusasetelmaan eli valtioiden väliseen kamppailuun vallasta. Valtioiden turvallisuuteen nämä kysymykset luonnollisesti vaikuttavat, mutta niistä huolehditaan toisaalta enemmän monikansallisten organisaatioiden ja kansalaisjärjestöjen voimin, toisin kuin ”kovista” turvallisuusuhkista.

Ajallisesti olen rajannut tutkittavan aineiston siten, että alueen tapahtumien seuranta päättyy vuoden 2006 loppuun.

2.4.5 Lähdemateriaali

Tutkimuksen teoriaosan lähteinä olen käyttänyt pääasiassa strategian ja kansainvälisen politiikan tutkimuksen oppikirjoja, tärkeimpinä Kenneth Waltzin ”Theory of International Politics”, Raimo Lintosen ”Johdatus kansainvälisen politiikan tutkimukseen” sekä Robert Jacksonin ja Georg Sörensenin ”Introduction to International Relations”.

Itse aihepiiriä käsittelevistä lähteistä huomattava osa on löytynyt internetistä. Mannerjalustan kiistasta kattavaa taustatietoa löytyy American Universityn ICE- projektin (The Inventory of Conflict & Environment) tutkimusraportista ”The Dispute Over the Barents Sea” (<http://www.american.edu/TED/ice/barents.htm>).

Yhdistyneiden Kansakuntien (www.un.org) ja Kansainvälisen merioikeuden (www.itlos.org) internet- sivut tarjoavat tietoa kansainvälisten merioikeussopimusten sisällöstä, historiasta ja toimeenpanosta.

Haasteena on ollut löytää venäläisiä tutkimuksia englanninkielisinä, sillä itse en hallitse venäjää. Venäjään liittyvää tutkimusmateriaalia, jota on tuotettu muissa maissa (Suomessa ja Norjassa) on paljon. Tässä tutkimuksessa tärkeimpinä lähteinä lähinnä Venäjän turvallisuus- ja sotilaspolitiikkaan liittyen ovat olleet Alpo Juntusen ”Itään vai Länteen ? Venäjän vaihtoehdot” sekä Maanpuolustuskorkeakoulun tutkijoiden ”Venäjän asevoimat ja sotilasdoktriini”.

Ajankohtaisia tapahtumia käsitellessä havaitsin kuitenkin, että venäläiset tiedotusvälineet (esimerkiksi RIA Novosti, Novoye Vremya) julkaisevat varsinkin pohjoisten alueiden energiantuotantoon liittyviä artikkeleita englanninkielisinä omilla verkkosivuillaan. Lisäksi energiaan liittyviä lähteitä julkaisevat tutkimuslaitosten ja alueen valtioiden ohella monikansalliset energiayritykset omilla verkkosivuillaan. Näihin lähteisiin on luonnollisesti mahdollisten kaupallisten motiivien takia suhtauduttava varauksella.

Norjaan liittyen tärkeimpinä lähteinä virallisten doktriinien ja strategioiden osalta on ollut Norjan hallituksen eri ministeriöiden verkkosivut (odin.dep.no). Norjan Atlanttikomitean (Den Norske Atlanterhavskomite) tutkijoiden Ole Gunnar Austvikin ”Oil and Gas in the High North – A Perspective from Norway” ja Jacob M. Godzimirskin ”The New Geopolitics of the North?” tuovat lähinnä norjalaista näkökulmaa pohjoisiin alueisiin ja tutkittavaan aluekiistaan liittyen. Godzimirskin tutkimus on näkökulmaltaan laajempi, se käsittelee enemmän Venäjän ja Norjan keskinäisten suhteiden lisäksi myös Yhdysvaltain ja Euroopan Unionin merkitystä alueella.

3. BARENTSINMERI, NORJA JA VENÄJÄ

3.1 Barentsinmeri ja mannerjalustan rikkaudet

Barentsinmeri (engl. Barents Sea, norj. Barents Hav, ven. Barentsevo More) on merialue pohjoisella Jäämerellä Fennoskandian, Huippuvuorten, Frans Joosefin maan ja Novaja Zemljan välissä (kts. kartta liite 1). Barentsinmeren pinta-ala on 1,41 miljoonaa km² ja sen syvin kohta on 600 metriä syvä. Barentsinmeri on tärkeä kalastusalue.²²

Merenpohjassa lähellä mannerta on mantereen vedenalainen reuna eli mannerjalusta, joka viettää loivasti kohti syvänmeren selännteitä. Mannerjalustan syvyys vaihtelee 120 metristä 180 metriin. Mannerjalustan leveys vaihtelee yleensä 110 ja 170 merimailin (200-300 km) välillä. Mannerjalustan matalat vedet ovat erinomainen lisääntymispaikka merten ravintoketjun perustalle, planktoneille. Tästä syystä mannerjalustat ovat yleensä tärkeitä kalastusalueita. Viime vuosikymmeninä mannerjalustoilta on löydetty runsaasti öljy- ja maakaasuesiintymiä, jotka ovat syntyneet hapettomaan merenpohjaan hajonneista meriorganismeista miljoonia vuosia sitten.²³

Raakaöljyn saatavuuden strategisen merkityksen arvioidaan korostuvan seuraavien vuosikymmenien aikana. Tämä johtuu energian kulutuksen kasvusta ja samanaikaisesti ehtyvistä öljyvaroista. Tilanne on samankaltainen myös maakaasun kohdalla. Yhdysvaltain ja Euroopan, jotka ovat suurimpia öljynkäyttäjiä, omat käytössä olevat öljyvarat loppuvat joidenkin arvioiden mukaan jo 2000- luvun ensimmäisen vuosikymmenen aikana. Käytännössä energian saatavuus pystytään vielä takaamaan kun avataan uusia porauskohteita. Kuitenkin sekä Yhdysvaltain että Euroopan riippuvuus energiantuonnista tulee lisääntymään.²⁴

Barentsinmerellä arvioidaan olevan 10 000 miljardia m³ maakaasua. Käyttämättömistä öljyvaroista peräti 25 % arvioidaan sijaitsevan Barentsinmerellä ja Luoteis-Venäjällä. Myös Norjan ja Venäjän kiistelemältä ”harmaalta vyöhykkeeltä” on löytynyt 1970-80- luvuilla tehdyissä mittauksissa merkkejä kaasu- ja öljyesiintymistä. Näiden tutkimusta vaikeuttaa alueen epäselvä omistussuhde. Barentsinmeren mannerjalustan öljy- ja maakaasuvaroja on

22 Eskola, Matti (toim.) : Weilin + Göösintietosanakirja 1992 Amer- yhtymä Oy, Weilin+Göös ja Almagest Oy, s. 178.

23 Penny, Martin ; Olds, Margaret (toim.) : Geographica Suuri maailmankartasto, 2003 KÖNEMANN Saksa, s. 44-45.

24 http://www.verkkouutiset.fi/arkisto/Arkisto_2000/14.huhtikuu/oljy1500.htm 27.5. 2006

tutkittu melko vähän, mutta tähän mennessä tehtyjä löytöjä pidetään merkittävinä. Viime vuosina löydettyjä suuria maakaasuesiintymiä ovat Snöhvitin kenttä Norjan alueella ja Stokmanovskojen kenttä Venäjän alueella. Kummankin esiintymän taloudellinen hyödyntäminen on vasta aluillaan.^{25, 26}

Molemmat edellämainitut maakaasuprojektit ovat hyvä esimerkki suurista haasteista, joita liittyy arktisten luonnonvarojen hyödyntämiseen. Stokmanovskoje sijaitsee 550 km Kuolan rannikolta pohjoiseen, eikä maakaasua ole koskaan pumpattu näin pohjoisessa. Stokmanovskojen rakentamisen hinnaksi on arvioitu yli 20 miljardia euroa, ja Snöhvitin budjetti on ylitetty jo useita kertoja.²⁷

3.2 Norja

Norja on perustuslaillinen monarkia. Sen pinta-ala on 324 000 km², ja asukkaita Norjassa on 4 525 000. Norja on ollut Pohjois-Atlantin puolustusliiton (Nato) jäsen vuodesta 1949, mutta Norjan kansalaiset ovat kansanäänestyksessä torjuneet jo kaksi kertaa liittymisen Euroopan Unioniin. Norjan bruttokansantuote asukasta kohden 31 800 US \$.²⁸

Norja on pitkän rannikon (yli 21 000 km pitkä rantaviiva) omaavana maana hyötynyt suuresti talousalueista, jotka sille on määritetty. Norjalla on 200 merimailin talousvyöhykkeet Pohjanmerellä sekä Norjanmerellä, mutta Barentsinmerellä ja Huippuvuorten ympärillä tämä talousvyöhyke on kiistanalainen Venäjän ja eräiden muiden valtioiden kanssa. 1970- luvulla kun merialueita ryhdyttiin jakamaan talousalueisiin, Norja varmistui itselleen kahden miljoonan neliökilometrin laajuisen alueen hallinnan. 1970- luvulta alkaen Norja vaurastui nopeasti merellisten luonnonvarojensa ansiosta. Kalastus on Norjalle tärkeä elinkeino ja viennin lähde, ja Norja on tällä hetkellä Euroopan suurin öljyn- ja maakaasuntuottaja. Suurin osa tuotannosta sijaitsee tällä hetkellä Pohjanmerellä, mutta Snöhvit- projekti on Norjan ensiaskel tuotannon laajentamiseksi Barentsinmerelle. Norjan tämänhetkinen kaasunvienti suuntautuu Euroopan Unionin alueelle, mutta Snöhvitin aloittaessa toimintansa alkaa kaasunvienti myös Yhdysvaltoihin.^{29, 30,31}

25 <http://arcticcentre.ulapland.fi/barentsininfo/economic/02/03.html> 14.5. 2006

26 Berggrav, Jörgen : Puolustusnäkyviä pohjoisessa. Kylkirauta 3/2004, s. 26.

27 Helsingin Sanomat 17.9. 2005, s. B3

28 Geographica 2003, s. 231

29 Geographica 2003, s. 231

30 <http://www.dep.no/oed/english/news/speeches/minister/026031-090134/dok-bu.html> 14.5. 2006

31 Visuri, Pekka: Turvallisuuspolitiikka ja strategia. WSOY – Kirjapainoyksikkö Juva 1997, s.104.

3.2.1 Huippuvuoret

Huippuvuoret (norj. Svalbard) on Barentsinmerellä sijaitseva yhdeksästä pääsaaresta koostuva saariryhmä. Huippuvuoret sijaitsevat 640 km päässä Norjan pohjoisrannikosta. Huippuvuoret muodostavat oman hallintoalueensa, ja hallintoalueen pääpaikka on Longyearbyen. Hallintoalueen pinta-ala on 62 049 km² ja asukkaita siellä on 2900. Huippuvuorten hiilivaroja hyödyntävät sekä norjalaiset että venäläiset.^{32,33} Norjan Huippuvuorten ympärille julistama talousvyöhyke on kiistanalainen Venäjän ja monien muiden valtioiden kanssa, ja käsitellen tätä aihetta luvuissa 4 ja 5.

Huippuvuorten suomenkielinen nimi tulee saarten pääsaaresta, Spitsbergenistä. Huippuvuorten hallintoalueen norjankielinen nimi on Svalbard.³⁴

3.3 Venäjä

Venäjän federaatio on pinta-alaltaan maailman laajin valtio, 17 075 000 km². Asukasluvullaan (146 979 000) se on tällä hetkellä maailman kuudenneksi suurin. Bruttokansantuote asukasta kohden on 8800 US \$.³⁵ Kansainvälisessä politiikassa Venäjä on viime vuosina pyrkinyt korostamaan asemaansa suurvaltana, ja se pyrkii palauttamaan itselleen Neuvostoliiton aikaisen vaikutusvallan itselleen Euroopan ja Aasian alueella.³⁶

Venäjä on maailman suurin kaasunviejä, maailman suurin öljynviejä sekä maailman kolmanneksi suurin energiankuluttaja. Venäjällä on maailman suurimmat maakaasuvarat sekä mahdollisesti maailman kahdeksanneksi suurimmat suurimmat öljyvarat. Arviolta 80 % näistä öljy- ja kaasuvaroista sijaitsee pohjoisten merialueiden pohjalla.³⁷

2000- luvun alkupuolella voimakkaasti kasvaneen Venäjän talouden moottorina on ollut hyvin yksipuolisesti sen öljyn- ja kaasuntuotanto sekä myynti ulkomaille. Myyntihinnat ovat olleet suotuisia Venäjän vaurastumiselle.³⁸ Tämä yksipuolisuus aiheuttaa kuitenkin riskin Venäjän taloudelle: jos se säilyy pelkkänä energian tuottajamaana muun teollisuuden

32 Geographica, s. 279

33 Weilin+Göösintietosanakirja, s. 641.

34 Keski-suomalainen 10.7. 2006, s. 12.

35 Geographica, s. 271

36 Suomen turvallisuus- ja puolustuspoliittinen selonteko 2004, s. 35,67.

37 Forsström Pentti, Inkinen Pertti, Puistola Juha-Antero, Sirén Torsti, Tavaila Arvi: Venäjän asevoimat ja sotilasstrategia. Maanpuolustuskorkeakoulun Strategian laitos. Julkaisusarja 2 No 27. Helsinki 2004. S. 43.

38 Nordberg, Erkki : Suomi, EU, NATO ja Venäjä. RT-Print Oy, Pieksämäki 2004. S. 241.

kustannuksella, on Venäjä alttiina maailman markkinahintojen äkillisen laskun aiheuttamille ongelmille.³⁹

Lähi-Idän epävakaa tilanteen johdosta Venäjän energiavarat ovat nousseet keskeiseen rooliin maailmanmarkkinoilla, ja muunmuassa Yhdysvallat on suunnitellut tuovansa 15-20 % raakaöljystään Venäjältä.⁴⁰ Vuonna 2003 tuonti Venäjältä Yhdysvaltoihin oli noin 4 %. Yhdysvaltojen tavoitteena on vähentää Venäjän tuonnilla riippuvuuttaan Lähi-Idästä, ja ennenkaikkea Saudi-Arabiasta.⁴¹

Länsi-Eurooppa on riippuvainen tuontiöljystä ja -kaasusta, ja sillä on tarve saada niitä myös muualta kuin Lähi-Idästä. Pohjanmeren ja Norjanmeren varojen ehtyessä vaihtoehtona on Luoteis-Venäjän energialähteet. Tässä on olemassa hyvät mahdollisuudet Euroopan Unionin, Norjan ja Venäjän väliseen yhteistyöhön, mutta Venäjällä tämä nähdään myös mahdollisuutena sen suurvalta-aseman vahvistamiseen, koska energiavarojensa ansiosta se voi vaikuttaa maailmanpolitiikkaan. Pohjoisten merialueiden korostunut merkitys Venäjälle näkyy myös sen viimeisimmässä meridoktriinissa (luku 6).⁴²

Tällä hetkellä EU:n jäsenmaiden kaasuntuonnista 40 % tulee Venäjältä ja osuuden on arvioitu nousevan vuoteen 2030 mennessä 60 prosenttiin. Itäisissä jäsenmaissa venäläisen kaasun osuus on jopa 90 %.⁴³

Vuoden 2006 alussa Venäjän ja EU:n välille syntyi kiista koskien venäläisen kaasumonopoliyhtiö Gazpromin kaasuntoimituksia koskien. Vuodenvaihteessa 2005-2006 Gazpromin ja Ukrainan välisen hintakiistan aikana yhtiö katkaisi kaasuntoimituksen Ukrainaan, ja tämä vaikutti myös EU:n alueen kaasunjakeluun. Tämä viritti EU:ssa keskustelun omavaraisuuden turvaamisesta. Muunmuassa Britanniassa päätettiin suojata brittiläinen kaasuyhtiö Centrica Gazpromin valtausyriykseltä. Gazprom syytti EU:ta sen etujen vaarantamisesta ja kaasutoimitusten politisoimisesta, ja vihjaisi suuntaavansa jatkossa mielenkiintonsa kohti Yhdysvaltain ja Kiinan markkinoita.⁴⁴ Kovaäänisimmin kiistaa kommentoi toukokuussa 2006 Yhdysvaltain varapresidentti Dick Cheney, joka syytti Venäjää

39 Selonteko 2004, s. 65.

40 Kylkirauta 3/2004, s. 26-30.

41 Nordberg 2004: s. 243.

42 Juntunen, Alpo: Itään vai länteen? Venäjän vaihtoehdot. Gummerus Kirjapaino Oy, Jyväskylä 2003. S. 101-102.

43 Helsingin Sanomat 21.4. 2006, s. B1.

44 Helsingin Sanomat 21.4. 2006, s. B1.

kaasun ja öljyn käyttämisestä naapureidensa kiristykseen.⁴⁵

Heinäkuussa 2006 Pietarissa järjestetyssä G8- maiden huippukokouksessa oli esillä odotetusti energiaturvallisuus. Johtavat teollisuusmaat halusivat Venäjän allekirjoittavan energiaperuskirjan, jossa sovittaisiin yhteisistä pelisäännöistä ja varmistettaisiin energiahuollon toimivuus nykytilanteessa, jossa sekä energian hinta että kysyntä kasvaa rajusti. Kysymys kiinnostaa erityisesti EU- maita jotka saavat jo neljänneksen käyttämästään maakasusta Venäjältä. Energiaperuskirja parantaisi ulkomaisten yritysten mahdollisuuksia tehdä investointeja Venäjän energiamaarkkinoille ja murtaisi Gazpromin monopoliaseman Venäjän kaasuputkiverkostossa.⁴⁶

Venäjä on suhtautunut kielteisesti energiaperuskirjaan, sillä se on halunnut pitää energiavaransa tiukasti omassa hallinnassaan, huolimatta siitä, että Venäjän energiasektori tarvitsee ulkomaista rahoitusta ja investointeja. Venäjä ei G8- kokouksessa allekirjoittanut energiaperuskirjaa. G8- kokous antoi yhteisen kannanoton, jossa luvattiin edistää avoimia markkinoita sekä energian säästöä.^{47,48}

Venäjän presidentti Vladimir Putin perusteli Venäjän päätöstä jäädä energiaperuskirjan ulkopuolelle sillä, että ehdot eivät ole hänen mukaansa samat Venäjälle ja muille maille. Länsimaiden vaatimus päästä osallisiksi Keski-Aasian ja Venäjän putkistoon pudottaisi Keski-Aasian maiden kaasun hinnan puoleen verrattuna venäjän hintoihin. Putinin mukaan Venäjä ei tule myymään tai vuokraamaan omia putkistojaan muille maille, ennenkuin se tietää mitä on odotettavissa vastalahjaksi.⁴⁹

Venäläinen Gazprom maailman suurin maakaasuyhtiö. Se hallitsee yli neljänneistä tunnetuista maakaasuvaroista ja toimittaa neljänneksen Euroopan käyttämästä maakaasusta. Rakenteilla olevasta Stokmanovskojen kentän kaasusta suurin osa aiottiin vuosituhannen vaihteessa myydä Yhdysvaltoihin 50 vuoden sopimuksella. Eurooppaan menevän kaasun Gazprom toimittaa Siperian kentiltä putkia pitkin, mutta Stokmanovskojen (kirjoitusasu suomenkielisissä lähteissä vaihtelee : Stokmanoskoje, Stokman jne.) kentällä aiotaan käyttää uutta tekniikkaa, jossa pumpattu kaasu muutetaan nestemäiseksi ja kuljetetaan tankkilaivoilla perille ja muutetaan sitten taas kaasuksi. Tämän uuden tekniikan alalla Norja on

45 <http://www.guardian.co.uk/russia/article/0,,1768066,00.html> 31.7. 2006

46 Keskisuomalainen 14.7. 2006, s. 18.

47 Keskisuomalainen 14.7. 2006, s. 18.

48 Keskisuomalainen 18.7. 2006, s. 14.

49 <http://en.rian.ru/russia/20060717/51477957.html> 31.7. 2006

edelläkävijämaa, ja tämän johdosta Gazprom ja Norjan valtionyhtiöt Statoil ja Hydro ovatkin tekemässä yhteistyötä Barentsin alueen projekteissaan. Syyskuussa 2005 tehdyn alustavan sopimuksen mukaan Gazpromin piti ottaa Statoil ja Hydron mukaan Stokmanovskoje-projektiin, ja pääsee itse mukaan Snöhvitin hyödyntämiseen. Muita Gazpromin alustavia yhteistyökumppaneita olivat Chevron ja ConocoPhillips Yhdysvalloista sekä Total Ranskasta.^{50, 51}

Syksyllä 2006 pitkään jatkunut arvuuttelu Stokmanin kumppaneista päättyi. Gazpromin johtaja Aleksei Miller ilmoitti 9.10. 2006 että Gazprom on päättänyt kehittää Stokmanin kenttää ilman ulkomaisia kumppaneita. Vielä keväällä arvioitiin norjalaisten ja yhdysvaltalaisien yritysten pysyvän mukana, edellämainituista syistä johtuen (norjalaisten tietotaito ja pääsy USA:n markkinoille). Miller kuitenkin totesi Stokmanin kaasun menevän pääasiassa Euroopan markkinoille. Joidenkin arvioiden mukaan Venäjän hallitus oli yhdistänyt yhdysvaltalaisien pääsyn Stokmanille siihen, että Venäjä pääsee WTO:n jäseneksi. Jäsenyys WTO:ssa jäi tuolloin ilman Yhdysvaltain hyväksyntää.⁵²

Barentsinmeren merkitys Venäjän taloudelle tulee nousemaan entisestään. Venäjällä on tarkoitus kehittää Muurmanskista tärkeä öljykeskus liittämällä se öljyputkella Länsi-Siperian kenttiin. Toinen syy on Stokmanovskojen kenttä, ja näiden kahden projektin arvioidaan syventävän entisestään Venäjän sekä EU:n ja Yhdysvaltain strategista energiakumppanuutta.^{53,54}

3.4. Barentsin alueen yhteistyö

Barentsinmeren alueen valtioilla on ollut pyrkimystä tehdä yhteistyötä keskenään tällä luonnonvaroiltaan rikkaalta, mutta harvaanasutulla ja olosuhteiltaan ankaralla alueella. Snöhvitin ja Stokmanovskojen projektit olivat yksi esimerkki tästä.

Barentsin Euro-Arktinen Neuvosto (Barents Euro-Arctic Council) on Barentsinmeren alueen valtioiden välisen yhteistyön foorumi. Neuvosto kokoontuu ulkoministeritasolla puheenjohtajamaassa jokaisen puheenjohtajuusvuoron lopussa. Puheenjohtajuus vaihtuu joka toinen vuosi Suomen, Norjan, Venäjän ja Ruotsin välillä. Suomi toimii puheenjohtajamaana

50 Helsingin Sanomat 17.9. 2005, s. B3.

51 Kylkirauta 3/2004 : s. 28.

52 Helsingin Sanomat 10.10. 2006, s. B6.

53 Jeppson, Tommy : Norge i ett nordligt och energistrategiskt fokus. Sotilasajakauslehti 5/2006, s. 47.

54 Godzimirski, Jacub M. : The New Geopolitics of the North ? Den norske Atlanterhavskomite 2005, s. 5.

2005-2007 ja Venäjä 2007-2009. Edellämainittujen maiden lisäksi jäsenenä neuvostossa ovat Islanti, Tanska sekä Euroopan Unioni. Neuvosto perustettiin vuonna 1993, ja sen tavoitteena on kestävän taloudellisen ja sosiaalisen kehityksen edistäminen ja näin rauhanomaisen kehityksen turvaaminen Euroopan pohjoisimmassa osassa.⁵⁵

Barentsin Euro-Arktinen Neuvosto on esitetty käytännön toimijana Euroopan Unionin pohjoisessa ulottuvuudessa. Pohjoinen ulottuvuus on käsite, joka otettiin mukaan EU:n Venäjä- strategiaan vuonna 1999 Suomen aloitteesta. Sen tavoitteena on vakauden edistäminen Pohjois – Euroopassa taloudellisen yhteistyön kautta, erityisesti huomioiden Luoteis-Venäjän energiavarojen hyödyntämisen. Venäjä on omassa EU- strategiassaan halunnut ottaa esille taloudellisen yhteistyön lisäksi myös konkreettisempia turvallisuus- ja sotilaspoliittisia asioita, sillä se on huolestunut uudesta tilanteesta pohjoisessa NATO:n laajennuttua Itämerellä sekä pohjoisten merialueiden merkityksen kasvettua entisestään.⁵⁶

Norjalla ja Venäjällä on ollut vuodesta 1975 lähtien yhteinen komitea, jonka tarkoituksena on tiivistää maiden kahdenvälistä yhteistyötä Barentsinmeren kalastuksen, kalastuksenvalvonnan sekä kalakantojen tutkimuksen suhteen. Komiteassa maat sopivat tieteelliseen kalakantojen tutkimukseen pohjautuen saaliskiintiöt yhteisesti. Molempien maiden kalastajilla on pääsy toistensa vesialueille kalastamaan vuosittain sovittujen kiintiöiden mukaisesti. Vuonna 2005 aloitettiin toimenpiteet, joiden mukaan maat aloittavat yhteisen valvonnan nimenomaan kiistanalaisilla ”harmaalla vyöhykkeellä” sekä ”Loopholen” alueella.^{57,58}

Samalla kun Norja ja Venäjä sopivat Barentsinmeren kalastuskiintiöistä vuodelle 2006, maat sopivat että molempien maiden kalastuksenvalvojat voivat käyttää molempien maiden aluksia omien kalastajiensa valvontaan sekä harmaalla vyöhykkeellä että Loopholen alueella.⁵⁹

Venäjä ja Norja ovat tehneet pitkään yhteistyötä neuvosto aikaisten ydinsukellusveneiden romuttamisessa. Norja on antanut taloudellista ja teknistä apua Venäjälle vanhojen ydinsukellusveneiden romuttamiseen. Joulukuussa 2006 Norjan ulkoministeriö ja Venäjän atomienergiavirasto, Rosatom, solmivat uuden viisivuotisen yhteistyösopimuksen. Rosatomin johtajan mukaan Venäjä on joulukuuhun 2006 mennessä romuttanut 145 sukellusvenettä 197:stä käytöstä poistetusta veneestä, ja loput on tarkoitus saada romutetuiksi vuoteen 2010

55 <http://www.beac.st/printpage.asp?id=129> 14.5. 2006

56 Juntunen 2003, s. 89-101.

57 http://www.fisheries.no/management_control/Norwegian_fisheries_collaboration/Russia.htm 27.5. 2006

58 <http://www.kaldor.no/energy/berlin20060315-barents.html> 31.7. 2006

59 <http://odin.dep.no/fkd/english/news/news/047041-070068/dok-bn.html> 1.8. 2006

mennessä.⁶⁰

3.5 Pohdinta

Molemmille maille, Norjalle ja Venäjälle, energian tuotanto ja vienti on keskeisessä asemassa niiden elinkeinoelämässä. Venäjälle energia on keino vahvistaa sen suurvalta-asemaa, ja Venäjä ei ole epäröinyt käyttää tuottamaansa energiaa myös ulkopoliittikkansa välineenä.

Realismin näkemysten mukaan valtiot pyrkivät lisäämään valtaansa, ja yksi vallan tunnusmerkeistä on valtion luonnonvarat. Molemmilla mailla on hallussaan tällä hetkellä ehkä maailman tavoitelluimpia luonnonvaroja.

Venäjä pyrkii näkyvämmiin paitsi käyttämään energiaa poliittisena välineenä, myös suojelemaan omia varojaan. Realismin mukaisesti Venäjä näin pyrkii kasvattamaan valtaansa muihin maihin nähden, ja varjelemalla omia varojaan pitämään tämän tehokkaan kaupankäyntivälineen omassa hallinnassaan. Venäjä ilmaisee hyvin suorasukaisesti halunsa pidättäytyä markkinoita avaavan kansainvälisen energiaperuskirjan ulkopuolella, kunnes se on saanut selville kaikki sitä hyödyttävät seikat. Yhteistyö länsimaisten energiayhtiöiden kanssa eräässä lähitulevaisuuden arvokkaimmista kaasukenttäprojekteista yhdistettiin suurvaltapoliittiseen kaupankäyntiin : koska Venäjä ei päässyt WTO- jäseneksi, ei länsimaalaisilla ole pääsyä mukaan projektiin.

Norjan aiheet energiakaupassa eivät tule esille yhtä selkeästi ja kunnianhimoisesti kuten Venäjän tavoitteet. Tämä on toisaalta hieman yllättävää, sillä Norja on vielä toistaiseksi Euroopan tärkein energiantuottaja. Realismin mukaisesti ajateltuna syy voi olla yksinkertaisesti se, että Norja on pieni (tosin vauras) valtio, ja Venäjä on sen suuri naapurimaa. Norja suojelee omia luonnonvarojaan paljon näkyvämmiin ja äänekkäämmiin kysymyksessä Huippuvuorista; tästä enemmän luvuissa 4 ja 5.

Jos ajatellaan muita vallan mittareita, mitä realismin opit tarjoavat, on Venäjä kaikin puolin Norjaa voimakkaampi valtio. Se on suurempi kooltaan ja asukasluvultaan. Kuten myöhemmistä luvuista selviää, Venäjän asevoimatkin ovat vahvemmat kuin Norjan. Tässä luvussa tarkastellun taloudellisen puolen suhteen asetelma ei ole yksiselitteinen.

⁶⁰ <http://en.rian.ru/russia/20061205/56477158.html> 8.12. 2006

Maailmanpankin ja Yhdistyneiden kansakuntien vuoden 2004 tilastojen mukaan Venäjä löytyy maailman valtioiden kärkekymmenen joukosta koon, asukasluvun, bruttokansantuotteen (kokonais), sotilasmenojen sekä tieteellisten artikkeleiden määrässä. Norja ei ollut kyseisen taulukon mukaan kymmenen joukossa missään edellämaituista. Norja oli sen sijaan ensimmäisellä sijalla YK:n käyttämän Human Development Indexin mukaisessa järjestyksessä. Tähän HDI:iin lasketaan mukaan väestön elinajanodotus, koulutustaso sekä bkt asukasta kohden. Venäjä ei ollut kärkekymmenessä lainkaan.⁶¹

Jos edellämaintua tarkastellaan realismin näkökulmasta, voidaan todeta Venäjän olevan Norjaa voimakkaampi valtio myös taloudellisesti, mutta asia kääntyy päinvastaiseksi suhteutettuna asukaslukuun. Yksi realismin vallan tunnusmerkeistä on väestö määrän lisäksi sen laatu. Tässä suhteessa norjalaiset ovat lisänneet valtaansa parantamalla kansansa elinoloja, toistaiseksi onnistuneemmin kuin Venäjä.

Lyhyesti tämän luvun yhteenvetona voin todeta, että energian tuotannolla ja viennillä on tärkeä asema kummankin valtion elinkeinoelämässä. Tämä on syytä muistaa, kun tarkastellaan tutkimuksen varsinaista aihepiiriä, ratkaisematonta aluekiistaa todistetusti luonnonrikkaalla alueella.

⁶¹ World Politics. The Menu for Choice 7th Edition, 2004 Wadsworth. S. 110, 112-114, taulukko 5.1.

4. KANSAINVÄLISET MERISOPIMUKSET JA OSAPUOLTEN VAATIMUKSET

4.1. Historiallinen tausta

Pitkälle 1900- luvulle meriä pidettiin kaikille avoimina kulkuväylinä ja vapaasti hyödynnettävissä olevina alueina, ja vuonna 1609 ilmestyneessä kansainvälisen oikeuden perusteoksessa Hugo Grotius korosti merten vapautta. Kuitenkin kiistoja kalastusoikeuksista on ollut valtioiden välillä, ja kiinnostus merenpohjan luonnonvarojen hyödyntämiseen on kasvanut teknisen kehityksen myötä. On arvioitu, että kiistat valtioiden välillä tulevat jatkumaan monilla alueilla liittyen kalastukseen sekä merenpohjan luonnonvarojen hyödyntämiseen.⁶²

Useat valtiot ovat julistaneet itselleen aluevesien lisäksi erityisen talousalueen, huomattuaan merenpohjan taloudellisen arvon. Kansainväliset oikeudelliset perusteet näihin julituksiin tulevat Yhdistyneiden Kansakuntien merioikeussopimuksista.⁶³

4.2 Yhdistyneiden Kansakuntien merioikeussopimus 1958

Yhdistyneiden Kansakuntien merioikeussopimus (Convention on the Territorial Sea and the Contiguous Zone) vuonna 1958 julisti merenpohjan olevan ihmiskunnan yhteistä omaisuutta, poislukien valtioiden kapeat aluevedet.⁶⁴

Sopimus antaa määräykset siitä, miten rannikkovaltioille määritellään aluevedet (Territorial Sea). Aluevedet ulottuvat 12 merimailin (22 km) päähän rannikosta.^{65 ,66}

Sellaisia tapauksia varten, joissa vastakkain tai pitkittäin naapureina olevat valtiot eivät saavuta yhteisymmärrystä aluevesien rajoista, sopimus antoi ratkaisuksi keskilinjan (median line). Tarkoituksena oli, että kiistatapauksissa aluevesiraja mitataan yhtä kauas molempien osapuolten rannikoista. Tämän keskilinjan yli ei kummallakaan valtiolla ole oikeutta esittää vaatimuksia. Kuitenkin, mikäli on olemassa jokin erityisolosuhte tai historiallinen syy, voidaan jommankumman valtion aluevesiä rajoittaa toisen hyväksi.⁶⁷

62 Visuri 1997: s. 104.

63 Geographica, s. 44.

64 Visuri 1997: s.104

65 Convention on the Territorial Sea and the Contiguous Zone 1958: Articles 1,2

66 Geographica, s.44

67 Convention on the Territorial Sea and the Contiguous Zone 1958: Articles 12,24

4.3 UNCLOS

1940- luvulta alkaen monet rannikkovaltiot alkoivat vaatia kapeiden aluevesiensä lisäksi laajempia talousalueita hallintaansa, liittyen ennenkaikkea luonnonvaroiltaan rikkaisiin mannerjalustoihin. Oikeudelliset perusteet näille vaatimuksille tuli Yhdistyneiden Kansakuntien vuoden 1982 merioikeussopimuksesta. YK:n kolmas merioikeuskonferenssi (Third United Nations Conference on the Law of the Sea) alkoi vuonna 1973 ja päättyi vuonna 1982, jolloin tuloksena oli niin sanottu merten perustuslaki - United Nations Convention on the Law of the Sea (UNCLOS).⁶⁸

UNCLOS määrittä valtioille aluevesien lisäksi laajan talousvyöhykkeen. Talousvyöhykkeellä (Exclusive Economic Zone, EEZ) rannikkovaltiolla on yksinoikeus meren ja merenpohjan luonnonvarojen hyödyntämiseen. Rannikkovaltiolla on oikeus päättää luonnonvarojen käytöstä, käytön valvomisesta sekä luonnonsuojelusta. Talousvyöhyke määritetään samalla tavoin kuin aluevedet, ja ne ulottuvat laajimmillaan 200 merimailin (370 km) päähän rannikosta. Talousvyöhyke mitataan samoista rannikon kohdista mistä aluevedet mitataan.^{69,70}

UNCLOS osa V (Exclusive Economic Zone) artikla 57 määrää että talousalue määritetään samalla tavoin kuin aluevedet. UNCLOS osa II (Territorial Sea) artikla 15 toteaa aluevesien jaosta, että vastakkain tai pitkittäin naapureina olevat maat, jotka eivät pääse yhteisymmärrykseen rajoista; jakavat aluevedet joko edellämaitun keskilinjän periaatteen mukaan; ellei ole olemassa jotain historiallista tai muuta erityisolosuhdetta jonka perusteella toisen aluetta voidaan pienentää toisen hyväksi.

On huomattava että talousalue tai edes aluevedet eivät rajoita toisten maiden aluksia käyttämästä niitä joko kalastukseen tai rauhanomaiseen kauttakulkuun. On kuitenkin isäntämaan päätettävissä, miten toimintaa sen vesillä säädellään.

4.4 Kiistojen sovittelu

Mikäli kiistelevät osapuolet eivät keskenään pääse sopimukseen rajoista, voi kumpi tahansa osapuoli viedä kiistan kansainväliseen merioikeusistuimeen (International Tribunal for the

68 http://www.un.org/Depts/los/convention_agreements/convention_historical_perspective.htm 27.5. 2006

69 UNCLOS : Part V Exclusive Economic Zone, Article 56,57

70 Geographica, s.44

Law of the Sea). Merioikeusistuin on YK: merioikeuskonferenssin perustama, ja sijaitsee Hampurissa Saksassa. Sillä on päätösvalta UNCLOS:n jäsenvaltioiden kesken merta ja merenpohjaa koskevissa kiistoissa. Muita oikeusistuimia ovat kansainvälinen oikeusistuin (The International Court of Justice), sekä erikseen UNCLOS:n lisäpöytäkirjassa (Annex) VII määritellyt välittäjät.^{71,72}

Yhdistyneiden kansakuntien mannerjalustakomissio (Commission on the Limits of the Continental Shelf, CLCS) on asiantuntijaelin, jonka tehtävänä on ottaa kantaa valtioiden vaatimuksiin sellaisissa tapauksissa, joissa vaaditaan talousalueen laajentamista yli 200 merimailin laajuiseksi. CLCS voi tehdä suosituksia, muttei päätöksiä rajalinjojen laatimisessa. UNCLOS:in mukaan rannikkovaltioiden talousalue voi ulottua yli 200 merimailin esimerkiksi tapauksessa, että valtion alueelta merenpohjaan laskeutuva mannerjalusta ulottuu yli 200 merimailin oäähän. Tällaisessa poikkeustapauksessa laajempi talousalue tulee julistaa CLCS:n suositusten pohjalta. Komissioon kuuluu 21 geologia, geofyysikkoo sekä hydrologia.^{73,74}

4.5 Norjan vaatimukset

Norja vaatii noudatettavaksi keskilinja ratkaisua. Tämä veisi maiden talousvyöhykkeiden rajan, kuten maiden aluevedetkin, viistosti koilliseen Norjan ja Venäjän aluevesirajalta (katso kartta liite 1). Tätä periaatetta noudattaen on jaettu esimerkiksi Pohjanmeri talousalueisiin Norjan ja sen naapureiden; Iso-Britannian, Tanskan, Ruotsin, Alankomaiden, Belgian ja Ranskan; kesken.^{75,76}

Osana Norjan ja Venäjän välistä kiistaa on Huippuvuorten (Svalbard) asema. Norja on muodostanut myös Huippuvuorten ympärille 200 merimailin talousvyöhykkeen; tai kalastuksen suojavyöhykkeen⁷⁷; kuten norjalaiset sitä itse kutsuvat. Vuonna 1920 Norjan ja Neuvosto-Venäjän kesken laadittu sopimus totesi Norjan hallitsevan saariryhmää, mutta allekirjoittajamaiden kansalaiset ja yhtiöt ovat alueella tasa-arvoisessa asemassa. Norjan näkemyksen mukaan sopimus koskee vain saaria ja niiden merialuetta, eikä saaria ympäröivää mannerjalustaa. Niinpä se on vaatinut itselleen yksinoikeutta Huippuvuoria ympäröivän 200

71 http://www.un.org/Depts/los/settlement_of_disputes/settlement_of_disputes.htm 1.8. 2006

72 <http://www.itlos.org/> 1.8. 2006

73 http://www.un.org/Depts/los/clcs_new/clcs_home.htm 4.12. 2006

74 Helsingin Sanomat 4.12. 2006 B1

75 <http://www.american.edu/TED/ice/barents.htm> 4.6. 2006

76 UNCLOS: Part II Territorial Sea and Contiguous Zone, Article 15.

77 <http://odin.dep.no/odin/engelsk/norway/history/032005-990456/index-dok000-b-n-a.html> 1.8. 2006

merimailin vyöhykkeen hallintaan. Venäjä vastustaa vyöhykettä.^{78,79,80}

Norjalaiset pitävät Huippuvuorten ympärille vuonna 1977 muodostettua vyöhykettä kalastuksensuojeluvyöhykkeenä (Fishery Protection Zone), jota he pitävät oikeutenaan hallita samoin kuten talousvyöhykettä (EEZ); tosin sillä erotuksella että kyseinen vyöhyke kattaa elinkeinoista ainoastaan kalastuksen. Huippuvuorten ympäristöstä ei vielä tiedetä, löytyykö sieltä öljyä- tai maakaasua, mutta on mahdollista että Norja valmistautuu ottamaan nämä mahdolliset esiintymät hallintaansa pyrkimällä tekemään kalastuksen suojeluvyöhykkeestä tosiasiallisesti hallitsemansa talousalueen.^{81,82}

Jossain piireissä Venäjällä Huippuvuorten sopimusta pidetään historiallisena vääryytenä. Sopimus saarten hallinnasta laadittiin Pariisissa vuonna 1920 siten, että Venäjä ei ollut tuolloin vielä mukana. Neuvostoliitto liittyi mukaan sopimukseen vuonna 1935. Tuolloin sillä oli jo omistuksessa useita saarten hiilikaivoksista, joista nykyisin on toiminnassa enää yksi.⁸³

Kylkirauta- lehden numerossa 3/2004 julkaistussa artikkelissa Norjan pohjoisen maanpuolustusalueen komentaja, kontra-amiraali Jörgen Berggrav totesi että sopimuksen ratifioineet 40 maata ovat hyväksyneet tämän vyöhykkeen. Tosin hänen mukaansa Norjan liittolaismaat ovat hyväksyneet Norjan linjauksen varauksella, tarkoituksenaan välttää eripuraa liittouman sisällä.⁸⁴

Syksyllä 2005 Huippuvuorten ympärillä tapahtuneiden välikohtausten johdosta tosin uutisoitiin Huippuvuorten ympärillä olevan vyöhykkeen olevan Norjan yksipuolisesti julistama, ja että sillä ei ole juurikaan tunnustusta muilta valtioilta. Ainoastaan Suomi ja Kanada (jotka eivät kalasta alueella) ovat tunnustaneet tämän vuonna 1977 julistetun vyöhykkeen. Muiden valtioiden mukaan Norjalla ei ole oikeutta rajoittaa yksipuolisesti kalastusta alueella, sillä Huippuvuoret ovat Norjan hallinnoima alue, ei sen maaperää. Venäjän lisäksi erityisesti Islanti on vastustanut vyöhykettä.^{85,86,87}

78 <http://www.american.edu/TED/ice/barents.htm> 4.6. 2006

79 Kylkirauta 3/2004, s. 26-27.

80 Austvik, Ole Gunnar : Oil and Gas in the High North – A perspective from Norway. Julk. Den norske Atlanterhavskomite 2006. S. 19-20.

81 Austvik 2006, s. 19-20.

82 Holter, Tom : luento MPKK:n Strategian laitoksen Venäjä- seminaarissa 18.10. 2006.

83 http://www.newtimes.ru/eng/detail.asp?art_id=1700 4.8. 2006

84 Kylkirauta 3/2004, s.26-27

85 Helsingin Sanomat 19.10. 2005, s. A14

86 Helsingin Sanomat 20.10. 2005, s. A13

87 http://www.newtimes.ru/eng/detail.asp?art_id=1700 4.8. 2006

Huomattakoon, että useissa lähteissä käytetään englanninkielistä nimitystä ”Svalbard Zone”. Tällöin on erotettava tarkoitetaanko vyöhykkeellä Huippuvuorten hallintoaluetta, vai Norjan hallintoalueen ympärille julistamaa 200 merimailin vyöhykettä. Liitteiden 1 ja 2 kartoissa on erotettavissa Huippuvuorten hallintoalueen rajat, jotka ovat Venäjän tunnustamia (vrt. Venäjän vaatiman sektorilinjan kulkuun) sekä kiistanalainen 200 merimailin vyöhyke.

4.6. Venäjän vaatimukset

Venäjä on esittänyt kaksi erityisolosuhdetta (special circumstances) jotka tulisi ottaa huomioon siten, että Norjan aluetta voitaisiin rajoittaa Venäjän hyväksi. Ensimmäinen erityisolosuhde on historiallinen. Vuonna 1926 silloinen Neuvostoliitto julisti sektorilinjan joka veti rajan silloiselta Suomen ja Neuvostoliiton rajalta pituuspiiriä myöten suoraan pohjoiseen. Tämän julistuksen tarkoituksena oli selventää kyseisellä alueella olevien arktisten saarien hallintaa, eikä sitä oltu tarkoitettu tai hyväksytty rajoittamaan merialueita. Venäjän mukaan tämä tulisi kuitenkin ottaa huomioon, ja Venäjä vaatii edelleen sektorilinjan ratkaisua. Tässä raja menisi lähes kohtisuoraan pohjoiseen maiden väliseltä aluevesirajalta (katso kartta liite).^{88,89}

Toinen erityisolosuhde johon Venäjä vetoaa on maiden kokoero pinta-alan ja väestön osalta. Kiista ratkaistaisiin näin isomman hyväksi. Norjan mukaan jaon tulee perustua vain maantieteellisiin tosiasioihin, ei taloudellisiin tai väestöllisiin seikkoihin. Kansainvälisen oikeuden tutkijoiden mukaan Venäjä vaihtaa määrääviä periaatteitaan sen mukaan, kenen kanssa se neuvottelee. Esimerkiksi Kaspianmerellä; missä on käynnissä kalastus- ja aluekiistoja Venäjän, Azerbaidzanin, Kazakistanin, Iranin ja Turkmenistanin välillä; on Venäjä vaatinut myös keskilinjan ratkaisun käyttöä.^{90,91}

4.7. Pohdinta

Kansainväliset sopimukset antavat ainakin allekirjoittajamaita sitovat määräykset siitä, miten tämänkaltaisissa tapauksissa tulisi toimia. Ongelmana tässä Norjan ja Venäjän välisessä kiistassa on se, että molemmat maat ovat löytäneet saman kiistan ratkaisuksi kaksi täysin

88 Kylkirauta 3/2004, s. 26-27

89 <http://www.american.edu/TED/ice/barents.htm> 4.6. 2006

90 <http://www.american.edu/TED/ice/barents.htm> 4.6. 2006

91 Juntunen 2003: s. 241.

vastakkaista ratkaisua, ja molemmat maat ovat onnistuneet perustelemaan vaatimuksensa nimenomaan kansainväliseen lakiin vedoten.

Realismin näkemysten mukaan kansainväliset organisaatiot ovat vain poliittisia työkaluja, vailla todellista määräysvaltaa yksittäisiin valtioihin nähden. Jos tarkastellaan Barentsinmeren mannerjalustan kysymystä, havaitaan että molemmat maat ovat löytäneet yhteiseksi hyväksi tarkoitetusta sopimuksesta nimenomaan niitä itseään hyödyttävät seikat. Toisen osapuolen vaatimukseen myöntymisen merkitys olisi oman alueen pienenemistä ja päinvastoin. Mannerjalustan kiistellyllä alueella on todistetuksi arvokkaita luonnonvaroja; öljyä sekä maakaasua. Tämänkaltaisten luonnonvarojen hallinta on realismin mukaan yksi valtion vallan mittareista. Koska Norja ja Venäjä pyrkivät lisäämään hallussaan olevia luonnonvaroja, ovat ne molemmat löytäneet kansainvälisestä sopimuksesta itselleen sopivat perustelut vaatia mahdollisimman suurta osaa alueesta.

Huippuvuorten kysymykseen liittyy myös osapuolten vastakkainen näkemys niiden molempien allekirjoittamasta sopimuksesta. Valtioilla on oikeus julistaa talousalue omille rannikoilleen mitattuna edellämaituilla tavoilla alken niiden omalta maaperältä. Norjan mukaan Huippuvuoret eivät ole sen maaperää, vaan sen hallinnoima alue. Huippuvuorten hiilivaroja hyödyntävät yhtäläisin oikeuksin sekä norjalaiset että venäläiset. Norja on kuitenkin katsonut, että sillä on oikeus julistaa Huippuvuoria ympäröivälle mannerjalustalle ”suoja-alue”, huolimatta toisen sopimusosapuolen; Venäjän; ja monien muiden valtioiden vastustuksesta huolimatta. Realismin näkemyksen mukaan Norja tässä vahvistaa itseään, lisäämällä hallussaan olevia luonnonvaroja (kala, tulevaisuudessa ehkä öljy ja kaasu); ja samalla heikentää kilpailijoitaan (Venäjä, Islanti) vaikeuttamalla näiden toimintaa alueella.

Vaikuttaa siltä, että kansainväliset sopimukset (UNCLOS, Huippuvuorten sopimus) ovat Norjalle ja Venäjälle vain työkaluja niiden omien päämäärien saavuttamiseksi. Toisaalta, UNCLOS täyttää tehtävänsä siltä osin että se antaa osapuolille ainakin jonkin lähtökohdan josta aloittaa neuvottelut.

En ole mistään löytänyt viitteitä siihen, että Norja ja Venäjä olisivat käyttäneet jotain ulkopuolista toimijaa kiistan ratkaisuun, viitaten kappaleeseen 4.4. Tämä on siinä mielessä yllättävää, että kiista on jatkunut jo yli kolme vuosikymmentä ja molemmilla osapuolilla tuntuu olevan vakaa käsitys siitä, että niiden vaatimukset ovat perusteltuja. Toisaalta, käytäntönä on vedota kansainvälisiin oikeusistuimiin jos osapuolet eivät saavuta

yhteisymmärrystä. Norja ja Venäjä ilmeisesti katsovat molemmat että vielä ei ole tarpeellista vedota ylikansallisiin oikeusistuimiin, vaan että ne tulevat keskenään saavuttamaan joka tapauksessa jonkinlaisen ratkaisun. Realismin näkemyksen mukaan, kummallakin maalla saattaa olla pelko, että kansainvälisen oikeuden päätös olisi sille epämieluisa. Tämä tarkoittaisi valtion vallan heikentymistä: valtio alistuisi ylikansallisen toimijan päätösvaltaan, ja menettäisi vielä mahdollisesti arvokkaan alueen naapurilleen.

Heinäkuussa 2006 venäläinen sanomalehti Novoe Vremya julkaisi artikkelin englanninkielisillä verkkosivuillaan, jossa vaadittiin että Venäjä veisi ainakin Huippuvuorten kysymyksen ja ehkä harmaan vyöhykkeen kansainvälisen oikeuden ratkaistavaksi Haagiin. Artikkelin mukaan myös Islanti ja Espanja olisivat harkinneet valittamista Huippuvuorista Haagiin. Venäjän tulisi korostaa sitä, ettei kansainvälinen merioikeuskonferenssi tunne lainkaan kalastuksen suojeluvyöhykkeitä (fishery protection zone).⁹²

Kansainvälisen merioikeusistuimen internet- sivuilla on nähtävillä istuimen käsittelemiä kansainvälisiä kiistoja. Ne koskevat useimmat kalastusta ja valtioiden talousvyöhykkeitä, mutta eivät varsinaisia rajakiistoja.⁹³

92 http://www.newtimes.ru/eng/detail.asp?art_id=1700 4.8. 2006

93 http://www.itlos.org/start2_en.html 1.8. 2006

5. KIISTAN TÄMÄNHETKINEN TILANNE

5.1 Harmaa vyöhyke

Mannerjalustalla sijaitseva kiistanalainen alue tunnetaan nykyisin nimellä “ harmaa vyöhyke “. Tämä harmaa vyöhyke syntyi 11.1. 1978, kun Norja ja silloinen Neuvostoliitto sopivat käytännön toimista, joilla helpotettaisiin ennenkaikkea kalastusta kiistellyllä alueella. Sopimuksen mukaan maat pidättäytyvät harmaalla vyöhykkeellä suorittamasta minkäänlaista valvontaa tai tarkastuksia toisen osapuolen kalastusaluksiin. Kumpikin maa suorittaa valvontaa vain omiin aluksiinsa, ja molemmat maat voivat tarkastaa ja valvoa ulkopuolisten valtioiden kalastusaluksia. Kaikkiaan kiistanalainen alue on 155 000 km² laajuinen. Harmaan vyöhykkeen sopimus kattaa 41 500 km² kiistellystä alueesta, 23 000 km² Norjan alueesta ja 3000 km² Venäjän alueesta.^{94,95,96}

Harmaan vyöhykkeen sopimus uusitaan vuosittain, nykyinen on voimassa 1.7. 2007 saakka.^{97,98}

Neuvotteluja on käyty jatkuvasti korkeallakin tasolla, kuitenkin pääsemättä mihinkään pysyvään ratkaisuun. Viimeksi valtioiden ylimmän johdon tasolla asia on ollut esillä vuonna 2002, kun Venäjän presidentti Vladimir Putin tapasi vierailullaan Oslossa Norjan pääministerin Kjell Magne Bondevikin. Molemmat esittivät toiveensa, että kiista saataisiin ratkaistua ennen heidän eläkeikänsä.⁹⁹

Helmikuussa 2006 uutistoimisto Interfaxin mukaan Norjan ulkoministeri Jonas Gahr Støre kommentoi neuvottelujen tilaa todeten, että kysymys harmaasta vyöhykkeestä on käytännössä ratkaistu, lukuunottamatta alueen eteläistä osaa, jossa sijaitsee alueen energiavarat. Neuvotteluja jatkettaisiin Stören ja Venäjän ulkoministeri Sergei Lavrovin kesken.¹⁰⁰

Kalastus harmaalla vyöhykkeellä on molemmille osapuolille mahdollista, mutta energiavarojen hyödyntäminen ei. Sekä neuvostoliittolaisten että norjalaisten tekemissä

94 http://www.fao.org/documents/show_cdr.asp?url_file=docrep/006/y4652e/y4652e0e.htm 15.6. 2006

95 <http://www.kaldor.no/energy/berlin20060315-barents.html> 31.7. 2006

96 <http://odin.dep.no/odin/engelsk/norway/history/032005-990456/index-dok000-b-n-a.html> 1.8. 2006

97 <http://www.barentsobserver.com/index.php?id=333789&cat=16282&xforceredir=1&noredir=1> 1.8. 2006

98 <http://odin.dep.no/ud/english/news/news/032001-070395/dok-bn.html> 1.8. 2006

99 <http://www.norden.org/print/news/news.asp?lang=6&id=3895> 15.6. 2006

100 Euro-Arctic Petroleum Newsletter No 2 (28), helmikuu 2006. S. 5. Löytyy pdf- muodossa osoitteesta www.petrobarents.com, 31.7. 2006.

tutkimuksissa 1980- luvulla alueen eteläosasta on löytynyt valtavia kaasuesiintymiä. Tuolloin Neuvostoliitto olisi ollut halukas aloittamaan jo alueen hyödyntämisen, mutta Norja esti tämän.¹⁰¹

Norjan puolustusministeriön edustajan Tom Holterin mukaan harmaan vyöhykkeen sopimus on toimiva ratkaisu, mutta väliaikainen. Sopimukseen pääsy selkeistä rajoista on hänen mukaansa tarpeen paitsi alueen energiavarojen takia myös hyvän naapuruussuhteen tähden.¹⁰²

5.2 Huippuvuoret

Huippuvuoria ympäröivä vyöhyke säilyy edelleen kiistanalaisena. Vuosina 2001-2002 sen jälkeen kun Norjan merivartiosto oli ottanut kiinni venäläisen troolarin suoja-alueella ja syyttänyt sen miehistöä lainrikkomuksesta, toimi suojavyöhykkeellä myös Venäjän Pohjoisen Laivaston aluksia; ensin vartioalus ja seuraavana vuonna ohjusristeilijä. Norjan Pohjoisen Maanpuolustusalueen komentajan Jörgen Berggravin mukaan käytännössä venäläiset kalastajat ovat kuitenkin hyväksyneet suojavyöhykkeen ja sen velvoitteet.¹⁰³

Lokakuussa 2005 tapahtui kuitenkin välikohtaus, joka sai runsaasti osakseen julkisuutta. Lauantaina 15.10. 2005 kaksi Norjan merivartioston kalastuksentarkastajaa nousi venäläiselle Elektron- nimiselle kalastusalukselle Huippuvuorten kaakkoispuolella, Norjan julistaman 200 merimailin vyöhykkeen sisäpuolella. Elektronin oli jo aiemmin havaittu rikkovan Norjan asettamia kalastussäännöksiä, ja tällä kertaa Elektronilta löydettiin norjalaisten sääntöjen vastaisia kalastusvälineitä. Elektron määrättiin seuraamaan Norjan merivartiostoa Tromssaan, missä rangaistuksena olisi ollut saaliin takavarikointi sekä sakot. Vuorokauden matkan jälkeen Elektron kuitenkin muutti kurssin kohti Venäjän aluevesiä, ja lähti pakenemaan norjalaisia kaksi kalastuksentarkastajaa mukanaan. Takaa-ajaneet neljä norjalaista vartioalusta eivät kyenneet huonon sään takia pysäyttämään alusta ajoissa, ja Elektron pääsi Venäjän aluevesille. Aluevesirajalla sitä odotti venäläinen fregatti. Kalastuksentarkastajat palautettiin Norjaan.^{104,105}

Venäjän ulkoministeri Sergei Lavrov luonnehti tilannetta 18.10. 2005 “ kriisiksi ”. Hänen mukaansa Venäjä ei ole hyväksynyt Norjan yksipuolisesti asettamia sääntöjä. Norjan

101 http://www.newtimes.ru/eng/detail.asp?art_id=1700 4.8. 2006

102 Holter, Tom : luento MPKK:n Strategian laitoksen Venäjä- seminaarissa 18.10. 2006

103 Kulkirauta 3/2004, s. 27.

104 Helsingin Sanomat 19.10. 2005, s. A14.

105 Helsingin Sanomat 20.10. 2005, s. A13.

edustajien mukaan tapaus ei ollut valtioiden välinen konflikti, vaan poliisitoimi yhtä alusta vastaan. Norjan tuore ulkoministeri Jonas Gahr Støre ei aikonut tapauksen johdosta kutsua Venäjän suurlähettilästä puhutteluun. Hänen mukaansa kyseessä ei ollut kriisi, vaan samankaltaisia tilanteita on tapahtunut aiemminkin. Stören mukaan on kuitenkin tärkeää, että norjalaiset toimivat päättäväisesti. Venäjän puolustusministeri Sergei Ivanov sanoi Moskovassa, ettei ole olemassa vaaraa että Norjan kanssa syntyisi aseellinen yhteenotto.^{106,107}

Viikkoa myöhemmin uutisoitiin uudesta tapauksesta, jossa norjalaiset olivat jälleen pysäyttäneet kaksi venäläisalusta Huippuvuorilla epäiltyinä ryöstökalastuksesta Norjan valvomilla vesillä. Tällä kertaa myös Venäjän suurlähettiläs oli kutsuttu Norjan ulkoministeriöön neuvotteluihin.¹⁰⁸

Huippuvuorilla maaliskuussa 2005 vierailut Venäjän turvallisuuneuvoston apulaissihteri Nikolai Spassky arvioi, että Venäjän heikentyvä läsnäolo saarilla heikentäisi Venäjän asemia neuvoteltaessa Barentsinmeren rajoista ja Norjan asettamasta suojavyöhykkeestä. Huippuvuorilla tapahtuva venäläisten hiilentuotanto on romahtanut vapaiden markkinoiden aikakaudella.¹⁰⁹

Määrittämättömistä rajoista johtuvien kalastuskiistojen lisäksi Norjan ulkoministeriö valittaa, ettei maiden välinen yhteistyö toimi sovitulla tavalla kalakantojen tutkimuksen suhteen. Norjan ulkoministeriön mukaan Venäjä on rajoittanut norjalaisten tutkimusalusten pääsyä Venäjän talousalueelle. Tämä vaikeuttaa riittävän tieteellisen näytön keräämistä alueen kalakannoista.¹¹⁰

5.3 “ Loophole “

Norjan ja Venäjän välisen kiistan kohteena olevan “ harmaan vyöhykkeen “ pohjoispuolella on “ Loophole “ . Tämä on 62 400 km² laajuinen kansainvälisen avomeren alue, joka jää Norjan ja Venäjän talousalueiden väliin. “ Loophole “ on ollut myös kalastusriitojen kohteena. Norjalaisten ja venäläisten lisäksi alueelle ilmaantui 1990- luvun alussa kalastajia Euroopan Unionin maista, Grönlannista, Färsearilta ja Islannista. Norja ja Venäjä joutuivat kiistaan tulokkaiden kanssa siitä, miten Barentsinmeren avomeren kalakiintiöt tulee jakaa.

¹⁰⁶Helsingin Sanomat 19.10. 2005, s. A14.

¹⁰⁷Helsingin Sanomat 20.10. 2005, s. A13.

¹⁰⁸Helsingin Sanomat 25.10. 2005, s. A13.

¹⁰⁹http://www.newtimes.ru/eng/detail.asp?art_id=1700 2.8. 2006

¹¹⁰http://www.fao.org/documents/show_cdr.asp?url_file=docrep/006/y4652e/y4652e0e.htm 15.6. 2006

Keskinäisen kalateollisuuden boikotoinnin jälkeen maat pääsivät vuonna 1999 sopimukseen siitä, miten Barentsinmerellä avomerien kalakiintiöt jaetaan. Käytännössä maat sopivat siitä, missä määrin ne voivat kalastaa toistensa talousvyöhykkeillä, ja että kansainvälisille vesille sovitaan myös kiintiöt. Ankarimmaksi kiista paisui Norjalla ja Venäjällä Islantia vastaan. Kaukana kotisatamistaan kalastavat islantilaiset ovat vastustaneet myös Norjan Huippuvuorten ympärille julistamaa vyöhykettä.^{111,112,113,114}

Norja ja Venäjä olivat tässä kiistassa yhtä mieltä siitä, että niillä on oikeus kahdenkeskisesti määrätä koko Barentsinmeren kalastuskiintiöistä vedoten alueellisiin ja historiallisiin seikkoihin. Niillä ei kuitenkaan ollut kykyä Loophole - kiistan aikana tehdä yhteistyötä keskenään, vaan Venäjä keskittyi boikotoimaan Islannin kalateollisuutta ja Norja boikotoinnin ohessa neuvotteli sopimuksen ensin muiden osapuolten kanssa ja lopuksi Islannin kanssa.¹¹⁵

Kiista “ Loopholen “ kalastuskiintiöistä tapahtui samaan aikaan kun oli käynnissä Yhdistyneiden Kansakuntien kalastuskonferenssi (United Nations Fish Stock Conference), jonka seurauksena vuonna 1995 astui voimaan YK:n kalastussopimus, United Nations Fish Stock Agreement. Tämä määritteli ennenkaikkea sitä, millä tavalla valtiot voivat jakaa kansainvälisten merialueiden kalastuskiintiöitä keskenään, kun aiemmin kansainvälisillä vesillä eli avomerellä oli saanut kalastaa vapaasti. Ryöstökalastuksen estämiseksi kansainvälisten vesien kiintiöiden tuli perustua nyt tieteellisiin näyttöihin kalakantojen kehityksestä.¹¹⁶

Venäjä ja Norja ovat molemmat hakeneet kenoja suorittaa kalastuksenvalvontaa tarkastuksin tällä kansainväliseksi katsotulla alueella, mutta eivät ole tässä onnistuneet. Loopholen alueella kalastusrajoituksista pyritään sopimaan diplomaattien välityksellä siellä kalastavien maiden kesken.¹¹⁷

5.4 Norjan laajennusesitys

Marraskuussa 2006 Norja lähetti Yhdistyneille Kansakunnille vaatimuksen merialueidensa laajentamisesta. Vaatimus perustui yli kymmenen vuoden aikana tehtyihin tutkimuksiin

111 http://www.fao.org/documents/show_cdr.asp?url_file=docrep/006/y4652e/y4652e0e.htm 15.6. 2006

112 Helsingin Sanomat 19.10. 2005, s. A14.

113 <http://www.kaldor.no/energy/berlin20060315-barents.html> 31.7. 2006

114 Austvik 2006, s. 20.

115 http://www.fao.org/documents/show_cdr.asp?url_file=docrep/006/y4652e/y4652e0e.htm 15.6. 2006

116 http://www.fao.org/documents/show_cdr.asp?url_file=docrep/006/y4652e/y4652e0e.htm 15.6. 2006

117 Austvik 2006, s. 20.

Norjan mannerjalustan muodosta ja koosta. Koska Norjan mannerjalusta monin paikoin ylittää 200 merimailin laajuuden, Norja vaatii oman talousalueensa laajentamista useissa kohdissa pohjoisella Atlantilla sekä Jäämerellä. Norjan vaatimus meni YK:n mannerjalustakomission (CLCS, katso luku 4.) käsiteltäväksi. Norja vaatii talousalueeseen ”Loopholen” aluetta sekä ”Banana Hole”- nimellä tunnettua aluetta Norjan mantereen ja Jan Mayenin saarten välissä (katso kartta liite 2).^{118, 119}

Norjan havittelemilla alueilla arvioidaan olevan öljy- ja kaasuesiintymiä. Näiden hyödyntäminen ei ole aiemmin ollut kannattavaa tai mahdollista, mutta teknologian kehittymisen ja ilmaston lämpenemisen myötä näiden rikkauksien hyödyntäminen alkaa olla ajankohtaista. Norjan ulkoministeri Jonas Gahr Støre piti tapausta merkittävänä kansainvälisen merioikeuden kannalta, sillä hänen mukaansa Norja laajentaa nyt rannikkovaltioiden valtaa merenpohjaan ja toteuttaa samalla toimivasti merioikeussopimusta. Samalla hän korosti Norjan pyrkimystä luoda selvät, ennustettavat olosuhteet pohjoisilla alueilla tehtäville toimenpiteille.^{120, 121}

Venäjä teki vuonna 2001 esityksen mannerjalustakomissiolle omien merialueidensa laajentamisesta Barentsinmerellä, Beringinmerellä, Okhotskinmerellä sekä keskisellä Jäämerellä. Vaatimus käsitti ainakin osan samasta ”Loopholen” alueesta kuin Norjan nyt tekemä vaatimus (katso kartat liite 3). Komissio totesi päätöslauselmassaan Barentsinmeren osalta, että Venäjän tulisi tarkentaa vaatimuksiaan karttojen sekä koordinaattien osalta.^{122, 123}

5.5 Pohdinta

Vaikuttaa siltä, että kiistan näkyvimmit tapahtumat viimeaikoina ovat liittyneet nimenomaan Huippuvuorten suojavyöhykkeeseen, sen sijaan harmaa vyöhyke on harvemmin esillä julkisuudessa. Tämä johtuu siitä, että Huippuvuoret ympäristöineen ovat aktiivisessa käytössä olevia kalastusalueita, kun taas mannerjalustalla oleva kiistanalainen alue sen sijaan on tunnetuista luonnonvaroistaan huolimatta vielä taloudellisen hyödyntämisen ulkopuolella.

Barentsinmeren vaikeissa olosuhteissa tapahtuva energiantuotanto on vasta aluillaan, joten

118 Helsingin Sanomat 4.12. 2006 B1

119 <http://www.dep.no/ud/english/news/news/032081-070073/dok-bn.html> 7.12. 2006

120 Helsingin Sanomat 4.12. 2006 B1

121 <http://www.dep.no/ud/english/news/news/032081-070073/dok-bn.html> 7.12. 2006

122 http://www.un.org/Depts/los/clcs_new/submissions_files/submission_rus.htm 7.12. 2006

123 <http://daccessdds.un.org/doc/UNDOC/GEN/N02/629/28/PDF/N0262928.pdf?OpenElement> kappaleet 38-41, 7.12. 2006

kiistanalaisen alueen painoarvo tulee nousemaan vasta tulevaisuudessa. Harmaa vyöhyke on väliaikainen ratkaisu, mutta nykyisessä tilanteessa ilmeisen toimiva. Harmaan vyöhykkeen alueella Norja ja Venäjä tekevät kalastuksen valvonnan ja suojelun suhteen ilmeisesti varsin sujuvasti yhteistyötä.

Mielestäni Huippuvuorten kiistassa vaikuttaa nykyhetken intressien (kalastus; tulevaisuudessa ehkä öljy ja maakaasu) lisäksi muitakin tekijöitä. On kysymys ennakkotapauksesta, varsinkin Venäjän näkökulmasta. Jos Norja yksipuolisesti onnistuu valtaamaan arvokkaan kalastusalueen, miten käy joskus tulevaisuudessa kun mannerjalustan rajoista päätetään ? Venäjällä on lisäksi tunnetusti aluekiistoja monien muidenkin valtioiden kanssa; millaisen esimerkin Huippuvuorten tapaus antaa niille ?

Realismin näkökulmasta tällaiset ennakkotapaukset heikentäisivät Venäjän vaikutusvaltaa, ja antaisivat mahdollisuuden muille maille vaatia osaansa Venäjän hallitsemista tai haluamista alueista itselleen. Tällainen ei sovi valtiolle, joka pyrkii korostamaan ainakin alueellista suurvalta-asemaansa.

Loopholen tapaus on mielestäni yksi osoitus lisää siitä, että Venäjä ja Norja korostuneesti haluavat selvittää Barentsinmerta koskevat päätökset keskenään, ilman ulkopuolisia toimijoita. Maiden on helpompi lykätä ratkaisua mannerjalustan rajoista tuonnemmaksi, kun on tiedossa ettei alueella tule kuitenkaan vaikuttamaan kolmatta osapuolta. Toinen syy mielestäni sille, että neuvottelut eivät näytä etenevän ollenkaan, on se, että kummallakin maalla on vasta aluillaan energiantuottaminen Barentsinmeren alueella. Mannerjalustalta tulisi tähän toki arvokas lisä joskus tulevaisuudessa.

Realismin näkökulmasta tarkasteltuna osapuolten toimenpiteet kiistan aikana vaikuttavat pyrkivän oman vallan lisäämiseen. Norja on julistanut Huippuvuorten ympärille kalastusvyöhykkeen, ja vaatii sekä valvoo että vyöhykkeellä noudatetaan sen asettamia sääntöjä. Venäjälle tämä ei sovi, vaan sen kalastusalueet rikkovat toistuvasti norjalaisten asettamia sääntöjä, ainakin jonkinlaisella viranomaisten antamalla tuella (sotalaivaston esiintyminen kalastusalueen tuntumassa ja sisäpuolella).

Norja kunnioittaa Huippuvuorten demilitarisointia siten, ettei se ainakaan pysyvästi sijoita sinne joukkoja. Merivoimiaan Norja käyttää suojavyöhykkeen valvomiseen. Minun käsitykseni mukaan Norja ei vaikuta halukkaalta muuttamaan Huippuvuorten asemaa muuten

kuin sitä ympäröivän merialueen osalta. Merialueet ovat arvokkaita kalastusalueita, ja mahdollisesti tulevaisuudessa myös energiantuotantoalueita. Nämä kiinnostavat ilmeisesti Norjaa enemmän kuin Huippuvuorten hiilentuotanto.

Mannerjalustan kiistellyllä alueella osapuolet ovat päässeet väliaikaiseen ratkaisuun, jonkinlaiseen kompromissiin, jolla molemmat osapuolet pääsevät hyödyntämään nyt käsillä olevia luonnonvaroja eli kalaa. Vaikein kysymys onkin (Norjan ulkoministerin lausunto, luku 5.1) tähän mennessä löydettyjen öljy- ja maakaasukenttien jakaminen.

Norjan ja Venäjän tekemät laajennusesitykset mannerjalustakomissiolle koskevat kansainvälisiä merialueita, eikä komission tehtäviin kuulukaan ottaa kantaa valtioiden välisiin kiistoihin. Lisäksi komissio antaa vain suosituksia, joiden pohjalta valtiot (ehkä) esittävät lopulliset vaatimuksensa. Venäjän vuonna 2001 tekemä esitys ei ole vielä johtanut aluemuutoksiin, ja Norjan viimeisintä esitystä ei ole vielä käsitelty.

Vaikka ”Loopholen” alueella maiden esitykset menevätkin päällekkäin, ei tämä välttämättä automaattisesti ole uusi kiistan aihe. Tällä alueella Norja ja Venäjä joutuvat joka tapauksessa naapurivaltioina sopimaan ja tunnustamaan rajansa. Norjan viimeisin laajennusesitys saattaa johtaa nopeammin Norjan ja Islannin vastakkain kalastukseen liittyvissä kysymyksissä.

Norjan viimeisin aluevaatimusesitys on kuitenkin konkreettinen osoitus valtion, tässä tapauksessa Norjan, pyrkimyksestä lisätä valtaansa. Talousalueella valtio hallitsee alueen luonnonvaroja (kalaa, energiaa) oman lainsäädäntönsä mukaisesti.

Jos Norjan vaatimus saa hyväksyvän arvion mannerjalustakomissiolta, on seuraavaksi Norjan ja Venäjän aloitettava neuvottelut rajan kulusta. Olisiko tämä ongelmatonta, jää nähtäväksi, mutta minun arvioni mukaan Venäjä ei sellaisenaan hyväksy ”Loopholen” antamista kokonaan Norjalle. Perustelen tätä sillä, ettei Venäjä hyväksy edes kauempana sen omista rannoista katsottuna sijaitsevien Huippuvuorten ”suojavyöhykettä”. ”Banana Hole” saattaisi aiheuttaa vastalauseita pikemminkin Islannissa.

Norjalaiset ovat julistaneet pyrkivänsä pohjoisessa ennustettavaan, avoimeen toimintaan. Tämä tarkoittaa käytännössä uusimman aluevaatimuksen valossa tarkasteltuna sitä, että Norja hamuaa omaan hallintaansa lisää tällä hetkellä kansainvälisellä statuksella olevia merialueita. Tämä on norjalaisille itselleen luonnollisesti selkeämpää.

Tämä viimeisin esitys ei kuitenkaan vaikuta ratkaisematta oleviin kiistoihin : Huippuvuorilla Norjan ja Venäjän sekä monien muiden valtioiden väliseen, sekä ”harmaalla vyöhykkeellä” Norjan ja Venäjän väliseen kiistaan. Norjan ennustettava ja avoin politiikka vaikuttaa Huippuvuorten tapauksessa siten, että Norja toteuttaa määrätietoisesti siellä ”suoja-alueen” valvontaa samaan tapaan kuin talousalueella. ”Harmaan vyöhykkeen” neuvotteluihin Norjan politiikka ei tuo minun mielestäni mitään uutta (eikä mitään uutta ole tapahtunutkaan), sillä siellä molemmilla mailla on täysin vastakkainen näkemys alueen jaosta. Tämä tosiseikka yhdistettynä siihen tietoon, että alueella on kalaparvien lisäksi energiaa, antaa varsin pessimistisen kuvan neuvottelujen onnistumisesta.

Voisiko olla mahdollista, että jompikumpi osapuoli ikäänkuin ”ottaisi hallintaansa” osan kiistanalaisesta alueesta ? Mielestäni on, jos verrataan esimerkiksi tilannetta Etelä-Kiinan merellä Spratly- ja Paracelsaarilla käynnissä oleviin kiistoihin. Nämä ovat asumattomia saaria ja atolleja, joiden alueelta löytyy öljyä- ja maakaasua. Kaikki ympäröivät valtiot (Kiina, Taiwan, Vietnam, Filippiinit, Malesia, Brunei) ovat esittäneet vaatimuksia alueesta. Kiina on toiminut aktiivisimmin ja linnoittanut joitain saaria sekä rakentanut satamia ja lentokenttiä, juridisesti kansainväliselle merialueelle.¹²⁴

Barentsinmerellä kiistellyllä alueella ei toisaalta ole saaria tai atolleja, joita ottaa hallintaan. Kalastusta molemmat valtiot harjoittavat keskinäisin sopimuksin, mutta kiinteitä rakennelmia (porauskenttiä) ei kumpikaan ole tehnyt. Tämä kuitenkin olisi mahdollista. Nykyhetkellä kummallakin maalla on vasta aluillaan poraustoiminta Barentsinmerellä, mutta joskus tulevaisuudessa toiminnan aloittaminen kiistanalaisella alueella olisi ainakin teknisesti mahdollista. Tällaisen toiminnan aloittaminen tietenkin vaatisi suurien taloudellisten investointien lisäksi poliittisen päätöksen ottaa riski kansainvälisten suhteiden heikkenemisestä.

124 Geographica 2003, s. 193, 203.

6. BARENTSINMERI JA OSAPUOLTEN SOTILAALLISET RATKAISUT

6.1 Käsitteitä

Tässä luvussa selvitän millaisessa asemassa Barentsinmeri on Norjan ja Venäjän turvallisuus- ja sotilaspoliittisessa ajattelussa. Koska tarkoituksena on tutkia konfliktin uhkaa alueella, on välttämätöntä ottaa huomioon myös ulkopuolisia, kansainvälisen politiikan tekijöitä, joista päällimmäisenä Norjan liittolaisten; Pohjois - Atlantin puolustusliiton ja Yhdysvaltojen ; sekä Venäjän väliset suhteet.

Visurin mukaan strategia- käsite tarkoittaa “ pitkän aikavälin suunnittelua ja kokonaisuuksien hallintaa erityisesti politiikassa ja taloudessa “. Turvallisuuspolitiikan piirissä strategian sisältönä on “ valtioiden ja liittoutumien ja niiden kansalaisten elinmahdollisuuksien turvaaminen kaikissa oloissa “. Sotilasstrategialla tai politiikalla voidaan ymmärtää tarkoitettavan niitä toimia, joita asevoimat tekevät poliittisen johdon määrittämien päämäärien saavuttamiseksi.¹²⁵

Tässä luvussa tarkoitan siis turvallisuuspolitiikalla sitä, mitä kukin valtio on omasta turvallisuustilanteestaan arvioinut, ja mitä tavoitteita se on näiden arvioiden mukaan itselleen asettanut taatakseen kansalaisilleen turvalliset elinolot. Sotilaspolitiikalla tarkoitan maiden asevoimilla tehtyjä toimenpiteitä näiden päämäärien saavuttamiseksi. Toimenpiteitä ovat esimerkiksi Barentsinmerelle sijoitettujen asevoimien kokoonpanolla ja määrällä luotu painopiste, sekä tehtävät joita asevoimille on asetettu. “ Strategia “ on lähinnä näiden kaikkien edellämainittujen osien yleisnimityksenä. Kun puhun Barentsinmerestä strategisesti tärkeänä alueen, tarkoitan sillä sen luonnonvaroja, jotka ovat kummankin maan pitkän aikavälin suunnittelulle tärkeitä, sekä alueen luonnetta sotilaallisen toiminnan painopistesuuntana.

6.2 Venäjän turvallisuus- ja sotilaspolitiikka

Tämänhetkisen turvallisuuspoliittisen ajattelun pohjana Venäjä pitää sen ja Yhdysvaltojen sekä muiden länsimaiden välistä yhteistyötä ja luottamusta Venäjän turvallisuusongelmien yhtenä ratkaisuelementtinä. Pohjois - Atlantin puolustusliiton (Nato, North Atlantic Treaty Organization) suhteissa Venäjä seuraa Nato:n kehittymistä ja edellyttää, että sen toiminnasta, suunnittelusta ja julistuksista poistuu kaikki Venäjän vastaisuus. Venäjä toteaa, että jos Nato:n

¹²⁵Visuri 1997, s. 8-12.

sotilaallinen luonne ja nykyinen hyökkäyksellisyys säilyy, vaatii se myös muutoksia Venäjän omassa sotilaallisessa suunnittelussa ja asevoimissa.¹²⁶

Venäjän sotilasdoktriini, eli sotilaspolitiikan kirjallinen ilmaisu joka määrittää asevoimien tehtävät ja kehittämisen, pohjautuu kansallisen turvallisuuden konseptiin. Nykyinen kansallisen turvallisuuden konsepti on vuodelta 2000, sotilasdoktriinia päivitetään useammin. Venäjän doktriini on puolustuksellinen, mutta korostaa ensi - iskun mahdollisuutta esimerkiksi tapauksessa, jossa Venäjän pääsy itselleen strategisesti tai taloudellisesti tärkeille alueille vaarantuu.¹²⁷

Ydinaseiden käyttö säilyy mahdollisena toimenpiteenä esimerkiksi tapauksessa jossa Venäjää vastaan käytetään joukkotuhoaseita tai se joutuu tavanomaisen hyökkäyksen kohteeksi, ja muut keinot eivät riitä hyökkäyksen torjumiseen. Rajoitettua ydiniskua voitaisiin käyttää myös Venäjää uhkaavan sodan ennaltaehkäisemiseksi. Periaatteessa Venäjän vuoden 2000 doktriini mahdollistaa ydinaseiden käytön aina tilanteen niin vaatiessa.^{128,129}

Venäjä katsoo ulkoisiksi uhiksi muun muassa aluevaatimukset siltä sekä voimannäyttöjen ja provosoivien harjoitusten järjestäminen Venäjän lähialueilla. Lisäksi Venäjä katsoo uhaksi joukkojen siirrot lähialueille siten, että vallitseva voimatasapaino rikkoutuu, sekä sotilasliittojen laajenemisen Venäjän läheisyyteen.¹³⁰

Sotilasliittojen laajeneminen Venäjän läheisyyteen on jo tapahtunut Baltian maiden liittyttyä Nato:n jäseniksi. Tämän lisäksi uusia jännitteitä Venäjän ja erityisesti USA:n välille on tuonut molempien maiden yhtäaikainen sotilaallinen läsnäolo Keski-Aasian entisissä Neuvostotasavalloissa.¹³¹ Toisaalta, vuorovaikutus Yhdysvaltain ja Venäjän välillä sekä Venäjän ja NATO:n välillä on vilkasta. Vuonna 2002 perustettiin Nato - Venäjä- neuvosto (Nato-Russia Council, NRC) pääasialliseksi toimintakentäksi Nato:n ja Venäjän välillä. Venäjällä on sekä diplomaattiedustus että sotilasedustus Nato:ssa ja Nato:lla on tiedotustoimisto Moskovassa. Pohjana Nato:n ja Venäjän yhteistyölle on vuonna 1997 laadittu sopimus keskinäisistä suhteista, yhteistyöstä ja turvallisuudesta.¹³²

126 Forsström; Inkinen; Puistola; Sirèn; Tavaila 2004; s. 7-8.

127 Forsström; Inkinen; Puistola; Sirèn; Tavaila 2004; s. 8.

128 Selonteko 2004, s. 69.

129 Forsström; Inkinen; Puistola; Sirèn; Tavaila 2004; s. 21-22.

130 Forsström; Inkinen; Puistola; Sirèn; Tavaila 2004; s. 10.

131 Nordberg 2004, s. 260, 266.

132 <http://www.nato.int/issues/nato-russia/index.html> 17.6. 2006

Venäjän vuodenvaihteessa 2002-2003 julkisuudessa esittämät uhkakuvat osoittivat kahteen eri suuntaan. Ulkomaantiedustelun johto ei tuolloin pitänyt mitään valtiota suoranaisena uhkana Venäjälle. Uhkia olivat mm. kansainvälinen terrorismi, järjestäytynyt rikollisuus yms., ei niinkään perinteiset sotilaalliset uhat. Presidentti Putin oli vuonna 2004 julkaisemillaan uhkakuvilla samoilla linjoilla. Puolustusministeri piti kuitenkin yhä edelleen uhkina Nato:n laajenemista ja Yhdysvaltain vetäytymistä ABM- sopimuksesta. Monien venäläisten sotilasiantuntijoiden mukaan Yhdysvallat käy jatkuvaa epäsuoraa sotaa Venäjää ja muita siihen valmistautumattomia maita vastaan. Myös presidentti Putin on viitannut samaan asiaan, toteamalla että “ nyt tulemme ottamaan (takaisin), sillä viimeksi kuluneen vuosikymmenen aikana Venäjä on jo luovuttanut pois aivan riittämiin ”. Putinin selkeänä tavoitteena on ollut Venäjän suurvalta-aseman palauttaminen.¹³³

Nordberg esittää kirjassaan “ Suomi, EU, NATO ja Venäjä “ johtopäätöksen Venäjän uhkakuvista ja vertaa niitä EU:n ja Nato:n vastaaviin. Hänen mukaansa viralliset uhkakuvat Venäjällä ovat samat kuin lännellä, mutta todelliset ovat ne mitkä “ elävät sotilaiden mielissä “. Nämä todelliset uhkakuvat eivät ole muuttuneet kylmän sodan ajoista miksiäkään. Nordbergin mukaan Venäjän asevoimat valmistautuvat edelleen yhteenottoon Nato:a vastaan. Hän viittaa mm. loppukeväällä 2003 Irakin konfliktin jälkeen järjestettyyn sotapeliin jossa aiheena oli alueellisen konfliktin laajeneminen sodaksi. Sotapeliin liittyneiden harjoitusten tarkoituksena oli Nordbergin mukaan osoittaa lännelle, että Venäjä pystyy edelleen vastaamaan kaikkiin lännestä tuleviin uhkiin. Keinoina oli mm. Yhdysvaltain satelliittien tuhoaminen ja tämän jälkeen isku strategisilla pommittajilla sekä Pohjoisen ja Tyynenmeren Sotalaivaston sukellusveneillä Yhdysvaltoihin, Isoon-Britanniaan sekä lentotukialuksia vastaan.¹³⁴

Kaarle Lagerstam toteaa Nato:n muutosta koskevassa tutkimuksessaan myös Nato:n puolesta, että vanhojen sotilaiden mielissä uhkakuvat saattavat säilyä pitempään kuin mitä virallisesti annetaan ymmärtää. Vielä 2000- luvun alussa Nato:n kollektiivisen puolustuksen voitiin katsoa olevan osittain valmistautumista Venäjän aiheuttamaan uhkaan. Edelleen Nato varautuu ainakin jossain määrin siihen, että Venäjän kehitys kulkeen puolustusliiton kannalta epäedulliseen suuntaan.¹³⁵

¹³³Nordberg 2004, s. 255, 265-265

¹³⁴Nordberg 2004, s. 264-265.

¹³⁵Lagerstam, Kaarle : Naton muutos. Tukimus Naton sotilaallisen rakenteen kehittämiseen vaikuttaneista tekijöistä kylmän sodan jälkeen. MPKK Strategian laitos julkaisusarja 1, No 22. Helsinki 2005. S. 107.

Suomen Maanpuolustuskorkeakoululla syksyllä 2000 pidetyn Pohjoismaiden ja Baltian maiden turvallisuusseminaarin englanninkielisessä seminaarijulkaisussa silloinen kommodori Georgij Alafuzoff arvioi Venäjän sotilaspolitiikkaa Pohjoismaiden ja Baltian maiden näkökulmasta. Alafuzoffin mukaan Venäjään ei suuntaudu merkittävää sotilaallista uhkaa Euroopasta tällä hetkellä eikä lähitulevaisuudessa. Venäjän suurin huoli hänen mukaansa on se, että Venäjä pelkää jäävänsä kansainvälisen päätöksenteon ulkopuolelle. Venäjän ulkopoliittisessa doktriinissa ilmaistaan huoli siitä, että Yhdistyneiden Kansakuntien turvallisuusneuvoston roolia heikennetään Yhdysvaltojen ja länsimaisten instituutioiden hyväksi.¹³⁶

Kommodori Alafuzoffin mukaan Venäjän geopoliittinen tilanne on epävakaa. Venäjän kansainvälinen asema on ristiriitainen ja sen ulkopoliittikan suunta on epävarma, ja tästä johtuen Alafuzoffin mukaan on vaikea ennustaa Venäjän kansainvälistä käyttäytymistä. Alafuzoffin mielestä Venäjän uusi kansallisen turvallisuuden konsepti on osoitus Venäjän pyrkimyksestä palauttaa sille sen asema ja vaikutusvalta maailmanpolitiikassa. Tavanomaisten asevoimien pienentyessä, on uudessa konseptissa ydinaseilla merkittävä rooli. Näistä aseista huomattava osa on sijoitettuna Kuolan niemimaalle.¹³⁷

Alafuzoffin mukaan Venäjä on paitsi suuren sisäisen paineen kuin myös ulkoisten paineiden kohteena. Läntisessä Euroopassa Nato:n ja Euroopan Unionin voimistuminen ja laajeneminen voidaan nähdä Venäjällä epäsuorana uhkana. Venäjä pelkää, että länsi saattaisi dominoida sitä taloudellisesti ja sotilaallisesti sekä eristää sen päätöksenteosta, tai suorastaan manipuloida ja pelotella Venäjää. Venäjän ulkopoliittisia intressejä ja sotilasstrategiaa ohjaa tällä hetkellä paitsi huoli erilaisten liittoutumien voimistumisesta, myös havainto siitä, että sotilaallista voimaa käytetään yhä useammin taloudellisten etujen turvaamiseksi.^{138,139}

2000- luvun alussa Venäjä arvioi kolme mahdollista nousevaa turvallisuusuhkaa: poliittisen ja taloudellisen epävakauden ilmaantuminen, merirajojen määrittämisen epäonnistuminen sekä Venäjään kohdistuvat aluevaatimukset. Alueellisen koskemattomuuden turvaamisessa Venäjän yksi intressi on maa-alueen, ilmatilan ja aluevesien lisäksi myös merenpohja ja mineraalit. Venäjän intresseihin kuuluu näiden mineraalien ja muiden merten luonnonvarojen

136Alafuzoff, Georgij : Russian Military Policy seen from a Nordic-Baltic Perspective. Security in the North – Change and Continuity. Toim. Mika Kerttunen. National Defence College, Department of Strategic and Defence Studies. Series 2, Research Reports Nr. 9, Helsinki 2000, s. 23.

137Security in the North, s. 25-29.

138Security in the North, s. 27.

139 Forsström; Inkinen; Puistola; Sirén; Tavaila 2004; s. 7.

hyödyntämisoikeuksien valvonta.¹⁴⁰

Asevoimien yhtenä tehtävänä on Venäjän kansallisten intressien suojaaminen aluevesillä, mannerjalustalla, erityistalousalueella (Exclusive Economic Zone) ja valtamerellä. Presidentin päätöksellä asevoimien tehtävänä on toteuttaa määrätyn laajuinen aseellinen operaatio sellaisella alueella, jossa on Venäjälle elintärkeitä taloudellisia ja poliittisia intressejä.¹⁴¹

Edellä mainituista Venäjän määrittämistä intresseistä voidaan päätellä, että voimavaroilla (Barentsinmeren tapauksessa energialähteillä) on maan turvallisuuspolitiikassa oma, tärkeä osansa. Koska asevoimien tehtäviin kuuluu näiden intressien turvaaminen jo olemassaolollaan, ei voida olettaa että voimankäytön mahdollisuutta olisi kokonaan pois suljettu. Merirajojen määrittämisen epäonnistuessa Venäjä voi kokea että sen omikseen tuntemiin alueisiin kohdistuu vaatimuksia.

Presidentti Vladimir Putinin vuonna 2001 hyväksymässä meridoktriinissa korostuu Venäjän pohjoisten merialueiden merkitys. Meridoktriinissa Pohjoinen Laivasto on sotalaivaston merkittävin joukko. Sen tehtävänä on turvata pohjoisen mannerjalustan hyödyntäminen sekä Venäjän pääsy maailman valtamerille. Pohjoista Laivastoa pidetään sotalaivaston iskukykyisimpänä osana, ja siihen kuuluu useita nykyaikaisia ja hyväkuntoisia aluksia. Puolet Venäjän sotalaivaston sukellusveneistä (lähteestä riippuen 32 - 43 kpl) on sijoitettuna Pohjoisen Laivaston tukikohtiin. Suuremmista pinta-aluksista mainitaan Pohjoiseen Laivastoon sijoitetuiksi Venäjän ainoa lentotukialus (jonka toimintakyky on tosin kyseenalainen), 3 risteilijää, 5 hävittäjää ja 2 fregattia. Miinalaivoja on 18. Laivaston ilmavoimiin kuuluu 38 pommikonetta (Tu-22M), 23 hävittäjää (Su-27), sekä 10 rynnäkkökonetta (Su-25). Merijalkaväkeä on yksi rykmentti (1 300 miestä, 74 taistelupanssarivaunua, 209 ilmatyynyä). Tammikuussa 2004 järjestetyn suuren sotaharjoituksen yhteydessä lehdistössä mainittiin, että Venäjän sotalaivasto valmistautuu edelleen torjumaan vahvan lentotukialusosaston.^{142,143,144}

Ydinaseisiin erikoistuneen tutkijan, professori Stefan Forssin mukaan Venäjällä on tällä hetkellä operatiivisessa käytössä 12 strategista (ydinaseistettua) sukellusvenettä, ja näistä

140 Forsström; Inkinen; Puistola; Sirén; Tavaila 2004; s. 51.

141 Forsström; Inkinen; Puistola; Sirén; Tavaila 2004; s. 16.

142 Forsström; Inkinen; Puistola; Sirén; Tavaila 2004; s. 46, 54.

143The Military Balance 2005-2006. Julk. The International Institute for Strategic Studies 2005. s. 163, 166.

144Juntunen 2003, s. 97-99.

viisi on sijoitettuna Pohjoiseen Laivastoon (3 Delta IV- lk, 2 Delta III- lk). Uusia Borey-luokan sukellusveneitä on vuodesta 2007 alkaen tulossa käyttöön ainakin viisi, ja näitä silmälläpitäen Venäjä on maalta laukaistavan Topol-M:n lisäksi kehittämässä uutta sukellusveneisiin tarkoitettua mannertenvälistä ohjusta, Bulavaa.¹⁴⁵

Barentsinmeren sotilaallista merkitystä Venäjälle lisää se, että sinne sijoitettu Pohjoinen Laivasto voi käyttää ympäri vuoden jäästä vapaata satamaa sekä sillä on kulkureitti maailman valtamerille Norjan ja Huippuvuorten välistä. Lisäksi Huippuvuoret ovat demilitarisoitua aluetta vuoden 1920 sopimuksen mukaan.¹⁴⁶

Kommodori Alafuzoff arvioi Kuolan niemimaan sotilaallisen merkityksen säilyvän. Venäjän ydinaseista huomattava osa on sijoitettuna Kuolan niemimaalle, ja Murmanskissa on Jäämeren ainoa vuoden ympäri jäistä vapaana oleva satama. Kuolan niemimaan tehtävä on Venäjälle nimenomaan sen strategisen toimintakyvyn ja maailmanlaajuisen roolin korostaminen.¹⁴⁷ Pohjoisten alueiden merkityksen arvioidaan Venäjällä vielä korostuvan uuden kaasun- ja öljyntuotannon myötä.¹⁴⁸

Kuolan niemimaan sotilaalliselle kehitykselle on esitetty kahta erilaista vaihtoehtoa. Kuolan niemimaan merkitys tukikohta-alueena korostuu Venäjän pyrkimyksissä päästä jälleen globaaliin suurvalta-asemaan. Jos taas Venäjä tyytyy alueellisen turvallisuuden rooliin, pienenee sen merivoimien merkitys ja Venäjä saattaa ryhtyä panostamaan enemmän kalliimpiin ohjusjärjestelmiin (Topol-M).^{149,150}

Venäjällä on ollut huolenaiheita pohjoisia merialueita koskien. Venäjä on tuntenut asemansa heikentyneen sekä Itämerellä että Jäämerellä. Moni piirre Nato:n toiminnassa Jäämerellä on ärsyttänyt venäläisiä. Näitä toimia ovat olleet muunmuassa aktiivinen merenalainen kuuntelu, elektroninen tiedustelu sekä Norjan aikeet poistaa kylmän sodan aikaiset rajoitukset sotaharjoitusten järjestämiseksi lähellä Venäjän rajaa. Erityistä tyytymättömyyttä venäläisissä on herättänyt Yhdysvaltain lisääntynyt aktiivisuus Norjan rannikolla; voimakkaan tutka-aseman pystyttäminen Finnmarkin Vesisaareen (Vadsöy) lähelle Venäjän rajaa sekä laivaston

145Forss, Stefan : luento MPKK:N Strategian laitoksen Venäjä- seminaarissa 19.10. 2006.

146<http://www.american.edu/TED/ice/barents.htm> 4.6. 2006

147Security in the North, s. 23-24.

148Godzimirski 2005, s. 5.

149Sotilasaikakauslehti 5/2006, s. 48.

150Godzimirski 2005, s. 37.

tukeutuminen ja harjoittelu Huippuvuorilla.^{151,152}

Mikäli kiista Barentsinmerellä kärjistyisi jonkinlaiseksi sotilaalliseksi voimannäytöksi tai voimankäytöksi, olisi Venäjän Pohjoinen Laivasto se toimija, joka Venäjän puolella toimisi ensimmäisenä sotilaallisena välineenä. Viitataan tässä luvussa 5 mainittuun tapaukseen, jossa Huippuvuorten suojavyöhykkeellä, jonka Norja katsoo kuuluvan omaan hallintaansa, toimi venäläinen ohjusristeilijä.

6.3. Norjan turvallisuus- ja sotilaspolitiikka

Norjan puolustuksen kulmakivinä ovat kokonaisuutena puolustus, yleinen asevelvollisuus sekä jäsenyys Pohjois-Atlantin Puolustusliitossa. Huolimatta lisääntyvästä panoksesta kansainvälisiin tehtäviin, Norjan asevoimien päätehtävänä on ylläpitää sellaista valmiutta, että hyökkäys Pohjois-Norjaan kyetään torjumaan. Vuonna 2003 tehdyssä Norjan puolustusvoimien sotilaallista koulutusta koskevassa selonteossa käytettiin uhkamalleina monia pohjoista aluetta koskevaa tilannetta. Tällaisia uhkamalleja olivat voimavaroihin kohdistuva kiista pohjoisessa, kiista (Huippuvuorten) suojavyöhykkeen hallinnasta, saariryhmiin kohdistuva isku, rajaloukkaukset sekä Norjaan kohdistuva alueellisesti rajallinen hyökkäys.^{153, 154, 155}

Norjalle pohjoiset alueet ovat sen merkittävimpiä ulko- ja turvallisuuspoliittisia toiminta-alueita. Tämä johtuu kahdesta syystä. Norjalla on pohjoisiin alueisiin liittyen ratkaisemattomia ulko- ja turvallisuuspoliittisia ongelmia, ja toisekseen alueen taloudellisella arvolla on strategista merkitystä. Norjan suurvaltaliittolaiselle Yhdysvalloille tämä on vain yksi sen toiminta-alueista.¹⁵⁶

Yhtenä Norjan asevoimien kansallisista tehtävistä on turvallisuutta uhkaavien välikohtausten ja kriisien ehkäisy ja hoitaminen Norjassa ja muilla Norjan hallinnon alaisilla alueilla.¹⁵⁷ Muilla alueilla tarkoitetaan talousvyöhykkeitä ja uskoakseni Norjan tapauksessa nimenomaan, Huippuvuoria suojavyöhykkeineen. Norja valvoo suojavyöhykettä ja Norjan alukset näyttävät lippua siellä, vaikkei Venäjä tätä virallisesti ole hyväksynyt.

¹⁵¹Security in the North, s. 25-26.

¹⁵²Juntunen 2003, s. 97-99.

¹⁵³Kylkirauta 3/2004, s. 29.

¹⁵⁴<http://www.odin.dep.no/fd/engelsk/publ/veiledninger/010051-120148/dok-bn.html> 17.6. 2006

¹⁵⁵Selonteko 2004, s. 70-71.

¹⁵⁶Godzimirski 2005, s. 5.

¹⁵⁷<http://www.odin.dep.no/fd/engelsk/publ/veiledninger/010051-120148/dok-bn.html> 17.6. 2006

Norjan puolustusvoimissa on kolme puolustushaaraa; maa-, meri- ja ilmavoimat. Lisäksi on olemassa sitoutuneista reserviläisistä muodostetut kodinturvajoukot (hemvärnet). Puolustusvoimien rauhanajan vahvuus on 25 800 miestä, reserviläisiä on mobilisoitavissa 219 000 miestä.^{158, 159}

Norjan maavoimien pääosa on sijoitettuna Pohjois - Norjaan, lisäksi maavoimat huolehtivat Venäjän rajan valvonnasta. Maavoimien rauhanajan vahvuus on 14 700 miestä, kodinturvajoukkojen (maa) vahvuus on 73 000; ja muun reservin vahvuus 83-89 000 miestä.^{160,161,162}

Norjan merivoimiin kuuluu kaikkiaan kuusi sukellusvenettä, kolme fregattia (Oslo- luokka, hankinnassa 5 uutta Fridtjof Nansen lk:n fregattia), 15 ohjusvenettä ja 10 miinalaivaa. Sen rauhanajan vahvuus on 6 100 miestä, reservissä ja kodinturvajoukoissa (meri) on 22 000 miestä. Rannikkovartiostossa on 270 miestä. Rannikkovartiostolla on kuusi kutteria kalastuksenvalvontaa varten, seitsemän partioalusta rannikko-olosuhteisiin sekä kolme Nordkapp- luokan partioalusta ulkomerelle. Nämä kolme suurempaa alusta voivat kuljettaa yhden pelastus/tiedusteluhelikopterin (Lynx), joka on tarvittaessa aseistettavissa.^{163,164}

Norjan ilmavoimien pääkalustona on 57 F-16A/B Falcon- hävittäjää, kuusi P-3 Orion merivalvontakonetta, kuusi C-130 Hercules kuljetuskonetta, 12 Sea King- pelastushelikopteria sekä 18 Bell 412SP- kuljetushelikopteria. Ilmavoimien tehtäviin kuuluu myös ammus- sekä ohjusilmatorjunta. Rauhanajan vahvuus on 5 000 miestä, reservissä ja kodinturvajoukoissa (ilmatorjunta) on mobilisoitavissa 25 000 miestä.¹⁶⁵

Norja on Nato:n jäsen, mutta se on rajoittanut maassa olevien liittolaisjoukkojen määrää siten, että Norjaan ei sijoiteta pysyvästi muiden maiden joukkoja niin kauan kuin Norja ei ole hyökkäyksen kohteena tai hyökkäysuhan alla. Ydinaseita ei ole huolittu Norjan maaperälle. Liittolaisten toimintaa pohjoisessa on rajoitettu myös, 24. pituuspiirin itäpuolelle ei saa mennä vieraita aluksia tai lentokoneita ja liittolaisjoukkoja ei päästetä harjoituksiin Finnmarkiin,

158 The Military Balance 2005-2006, s. 84.

159 Sotilasaikakauslehti 5/2006, s. 47.

160 The Military Balance 2005-2006, s. 84

161 Kylkirauta 3/2004, s. 28.

162 Sotilasaikakauslehti 5/2006, s. 47.

163 The Military Balance 2005-2006, s. 84-85.

164 Sotilasaikakauslehti 5/2006, s. 47.49.

165 The Military Balance 2005-2006, s. 85.

Norjan pohjoiseen maakuntaan.¹⁶⁶

Jäsenyys Pohjois-Atlantin Puolustusliitossa tuo Norjalle liiton perussopimuksen viidennen artiklan mukaisesti takeet siitä, että hyökkäys Norjaan tulkitaan NATO:ssa hyökkäykseksi kaikkia jäsenvaltioita kohtaan ja velvoittaa ne auttamaan Norjaa sen turvallisuuden takaamiseksi. Vastaavasti, Norja saattaa joutua vastaavanlaiseen velvoitteeseen jotain toista jäsenmaata kohtaan toisen jäsenen joutuessa hyökkäyksen kohteeksi.¹⁶⁷

Viidennen artiklan mukainen Nato:n vahvennusoperaatio Norjaan tunnetaan nimellä ”Bright Granite” (Commander-in-Chief Northwest Oplan). Kolmelle monikansalliselle Nato-joukolle on ennakkovarastoituna kalustoa Norjaan. Saksalais-yhdysvaltalainen NATO Composite Force koostuu kahdesta kenttätykistöpatteristosta, ja on ainoa pelkästään Norjaan suunniteltu joukko. NALMAGTF (Norway Air Landed Marine Air Ground Task Force) on Yhdysvaltain II Marine Expeditionary Forcesta koottu noin 13 000 miehen, 70 lentokoneen ja 70 helikopterin vahvuinen joukko. UK / Netherlands Landing Force on brittiläis-hollantilainen, kolmesta merijalkaväen taisteluosastosta koostuva 6000 miehen ja 40 helikopterin vahvuinen osasto. Kaikilla on toiminta-alueena Pohjois-Norja.¹⁶⁸

Muita kaavailtuja joukkoja ovat noin 200-300 lentokoneen vahvennukset, noin 100:n aluksen (mukaanlukien lentotukialusosasto) vahvennus, sekä mahdollisesti kahden maavoimien divisioonan sijoittaminen Etelä-Norjaan vapauttamaan norjalaisjoukkoja pohjoiseen (tätä ei ole harjoiteltu eikä ennakkovarastoitu). On huomattava, että nämä ovat vain suunnitelmia; konfliktitilanteessa Norjaan saattaisi saapua enemmän tai vähemmän Nato:n joukkoja, riippuen yleistilanteesta. Nato:n toimintakentän muutos näkyy esimerkiksi siinä, että viimeinen viidennen artiklan teemalla toteutettu Nato:n harjoitus Norjassa oli vuoden 1999 ”Battle Griffin”; myöhemmät harjoitukset ovat olleet aihepiiriltään kriisinhallintaharjoituksia.¹⁶⁹

Norjan ulkoministeriö totesi vuonna 2005, että vaikka Norjan ja Venäjän yhteistyö on tällä hetkellä sujuvaa, eivät kuitenkaan kaikki konfliktin ainekset ole poistuneet. Ulkoministeriön mukaan Venäjä on arvostellut Norjan sotilaallista toimintaa pohjoisessa, ja norjalaisella kalastuksen tutkimuksella ei ole Venäjän talousalueella sen tarvitsemaa toiminnanvapautta.

166 <http://www.cairo2.mfa.no/Norway/Foreign+Policy+/Foreign+Policy.htm> 22.6. 2005

167 <http://www.nato.int/docu/basicxt/treaty.htm> 17.6. 2006

168 Evl Mika Kerttusen luento MPKK:lla 5.9. 2006, materiaali tekijän hallussa. Lähteinä Military Balance 1995-1997, sekä FSTS:n materiaali.

169 Sama.

Nimenomaan ratkaisemattomat oikeudelliset kiistat vaikeuttavat yhteistyötä kalastusasioissa, mukaanlukien kiistely kalastuksen valvonnasta Huippuvuorten suojavyöhykkeellä.¹⁷⁰

Venäjä voidaan nähdä monesta syystä haastajana tai haasteena Norjalle, pääasiassa energiantuotantoon ja ympäristöön liittyvissä kysymyksissä. Norja ja Venäjä kilpailevat samoilla öljy- ja kaasumarkkinoilla. Norjalla on huolehdittavanaan Euroopan suurimman talousalueen luonnonvarat, ja Venäjä saattaa olla näiden luonnonvarojen pääasiallinen uhkaaja. Uhkina nähdään Venäjän pohjoisille alueille säilötty ydinjäte ja tähän mahdollisesti liittyvät turvallisuusuhkat, Venäjän suunnitelmat tuoda ydinjätteitä ulkomailta sekä Murmanskin öljykuljetuksiin mahdollisesti liittyvät ongelmat.¹⁷¹

Perinteisempi geopoliittinen tekijä on Norjan sijainti alueella joka on strategisesti tärkeä sekä trans-atlanttiselle yhteisölle, että niille tahoille Venäjällä, jotka näkevät Venäjän joko alueellisena tai globaalina suurvaltana ja trans-atlanttisen yhteisön haastajana. Presidentti Putinin vuonna 2002 hyväksymä Venäjän laivastostrategia 2000-2010 korostaa pohjoisten alueiden ja Pohjoisen Laivaston merkitystä.¹⁷²

Norja on 2000- luvun alkupuolella muuttanut oleellisesti puolustusvoimiensa kokoonpanoa ja rakennetta. Sekä rauhan- että sodanajan joukkojen vahvuutta on pienennetty voimakkaasti, asevelvollisten määrää pienennetään ja panostus kansainvälisiin tehtäviin lisääntyy. Pienentyvien maavoimien sodanajan tehtäväksi jää entisen alueellisen puolustuksen sijaan pelkästään Pohjois-Norjan puolustaminen. Nordbergin mukaan “ norjalaiset tuntevat olevansa nykyisessä sotilaspoliittisessa tilanteessa Suomen, Ruotsin ja Tanskan salmien takana hyvin suojassa Venäjän Luoteisen strategisen suunnan epätodennäköisiltä aggressioilta “. Nordbergin mukaan kehitys, jossa lähestulkoon luovutaan kansallisesta reservistä ja sen kouluttamisesta, on Skandinavian sotilaallisen kehityksen kannalta huolestuttavaa.¹⁷³

Kaarle Lagerstamin mukaan uhka sotilaallinen uhka Luoteis-Euroopassa oli vielä 1990- luvun loppuun asti niin korkea, että se piti erityisesti Norjassa yllä Nato:n kollektiivisen puolustuksen merkitystä. Tämä uhka vaikutti 1990- luvulla myös Nato:n nopean toiminnan joukkojen kehitykseen, sillä näillä piti tarvittaessa tukea nopeasti liiton pohjoisen sivustan puolustusta. Vielä vuonna 2001 Norjassa todettiin Venäjän sotilaallisen potentiaalin olevan

170 <http://www.odin.nep.no/ud/english/doc/handbooks/032001-990667/ram-bu.html> 28.6. 2005

171 Godzimirski 2005, s. 33.

172 Godzimirski 2005, s. 33-34.

173 Nordberg 2004, s. 60-62

tärkeä tekijä Norjan puolustussuunnittelussa, mutta samana vuonna uhkan arvioitiin pienentyneen kun Norja teki päätöksen joukkojensa supistamisesta sekä päähuomion siirtämisestä kansallisesta puolustuksesta kriisinhallintaan.¹⁷⁴

2000- luvun alkupuolella on kuitenkin tullut ilmi norjalaisten huoli Nato:n kehityksestä. Painopisteenä järjestöllä on ollut sopimusalueen ulkopuolinen toiminta; ja järjestön tärkein jäsen Yhdysvallat on toiminut enemmän yksin tai erikseen koottujen liittoumien kanssa. Norjalla on suuri tarve osoittaa uskollisuuttaan liittoumalle, sillä pahin mahdollinen vaihtoehto Norjalle on se, että maa jää marginaaliseen asemaan lähinnä Venäjän ja Yhdysvaltain syventyvän strategisen yhteistyön johdosta. Lisäksi Norja ei ole ryhtynyt ajamaan kansallista puolustuskykyään alas samaa vauhtia kuin esimerkiksi Ruotsi ja Tanska.

175,176,177,178

Norjan Atlanttikomitean tutkijan Jacob M. Godzimirskin mukaan Norjan kannalta on poliittisesti epävarmaa, kuka tarjoaa maalle sen kaipaamaa kovaa turvallisuutta pitkällä aikavälillä. Naton muuttuessa ja ennenkaikkea sen tärkeimmän jäsenen, Yhdysvaltojen, intressien suuntautuessa toisaalle voi Nato osoittautua epävarmaksi tekijäksi tulevaisuudessa. Lisäksi Norjalla on vain rajallinen pääsy Euroopan yhteisen ulko- ja turvallisuuspolitiikan muokkaamiseen. Näitä tekijöitä Godzimirski vertaa siihen, että Venäjä samaan aikaan syventää strategista yhteistyötään Norjan tärkeimmän liittolaisen kanssa, ja Venäjän linja ulkomaailmaa kohtaan saattaa koventua maan sisäisen kehityksen takia.¹⁷⁹

Norjan puolustusministeriön turvallisuuspoliittisen osaston apulaisjohtaja Tom Holter painotti Norjan puolustussektorin osallistumisen tuomaa vaikutusta pohjoisen alueen vakauteen, tällä hän tarkoitti nimenomaan lainvalvontaa (”jurisdiction tasks”). Asevoimilla ja erityisesti rannikkovartiostolla on tärkeä rooli kalastuksen- ja ympäristönvalvonnassa ja läsnäolon osoittamisessa Norjan aluevesillä ja muilla Norjan lainsäädännön alaisilla alueilla. Tämä on osa Norjan ”ennustettavaa ja selkeää” politiikkaa pohjoisessa.¹⁸⁰

Norjan puolustusratkaisuista voidaan päätellä, että sen sotilaallisen toiminnan painopiste on pohjoisessa. Siellä ei ole Norjan ainoa taloudellisesti tärkeä alue; Pohjanmeri on tällä hetkellä

174 Lagerstam 2005, s. 191-193.

175 Kylkirauta 3/2004, s. 30.

176 Sotilasaikauslehti 5/2006, s. 46-49.

177 Jeppson, Tommy : luento Maanpuolustuskorkeakoululla 5.6. 2006

178 Godzimirski 2005, s. 19, 34.

179 Godzimirski 2005, s. 34

180 Holter, Tom : luento MPKK:n Strategian laitoksen Venäjä- seminaarissa 18.10. 2006.

tehokkaammin hyödynnetty energiantuotanto- ja kalastusalue; mutta pohjoisessa sillä ei ole naapureina pelkästään samaan sotilasliittoon kuuluvia maita.

6.4. Pohdinta

Realismin näkemysten mukaan valtiot joutuvat jatkuvasti varautumaan väkivallan eli sodan uhkaan, ja asevoimilla valtiot pyrkivät minimoimaan tämän itseensä kohdistuva uhan. Realismin näkökulmasta katsottuna molemmat valtiot; Venäjä ja Norja; ylläpitävät asevoimia oman alueen ja kansalaisten turvallisuuden takaamiseksi.

Realismin mukaan asevoimat ovat valtion vallan tai voiman yksi mittari; kaluston ja miesten määrän perusteella ei ole epäselvää se, kumpi Barentsinmeren valtioista on voimakkaampi. Barentsinmerellä on Venäjän merivoimien tärkein ja iskukykyisin osa, Norja taas varautuu käyttämään kaikki sotilaalliset voimavaransa pohjoisen alueen puolustamiseen. Mielestäni on selvää, että Norja ja Venäjä valmistautuvat sotaan myös Barentsinmeren alueella.

Venäjä on korostanut viime vuosina pyrkimyksiään nousta takaisin sellaiseen asemaan, jonka se on katsonut menettäneensä Neuvostoliiton hajotessa. Tässä pyrkimyksessä oleellisena osana on sen asevoimat, ja niiden kyky vaikuttaa myös oman alueen ulkopuolelle. Pohjoinen laivasto on osa tätä kykyä.

Kylmän sodan jälkeenkin Barentsinmeri on säilyttänyt strategisen merkityksensä myös sotilaalliselta näkökannalta tarkasteltuna. Venäjälle Barentsinmeri on sen iskukykyisimmän laivastojoukon tukeutumisalue. Huolimatta Venäjän ja Yhdysvaltain / Nato:n suhteiden lientymisestä, Venäjä on suhtautunut epäluuloisesti Nato:n toimintaan sen lähialueilla kuten Baltiassa ja Barentsinmerellä.

Kun puhutaan strategisisista luonnonvaroista, eli sellaisista luonnonvaroista, joilla on merkitystä valtioiden pitkän aikavälin suunnittelulle, on Barentsinmeri merkittävä alue. Sen kaasuvarat tulevat lähitulevaisuudessa nousemaan merkittävään rooliin Venäjän, Euroopan Unionin alueen sekä Yhdysvaltojen markkinoilla.

Venäjän ja Yhdysvaltojen syvenevä strateginen kumppanuus saattaa muuttaa kylmän sodan ajoilta periytyviä liittolaisuusasetelmia. Norja pelkää jäävänsä toissijaiseen asemaan, kun sen tärkeimmän liittolaisen ja pelätyimmän uhkaajan yhteistyö syvenee. Realismin kannalta

tarkasteltuna asetelma on melko yksinkertainen.

Realismin näkemysten mukaan valtiot liittoutuvat keskenään niiden omien itsekkäiden tarkoitusperien pohjalta, saadakseen turvaa ja heikentääkseen kilpailijoitaan. Norja on aikoinaan liittynyt sotilasliitto Natoon saadakseen turvaa voimakkaammalta naapuriltaan. Länsi-Eurooppa oli suurimmalta osin myös Nato:n aluetta, eli silloisen Neuvostoliiton vastaista liittoumaa. Norja tarjosi Länsi-Euroopalle energiaa, maakaasua ja öljyä.

Kylmän sodan päätyttyä asetelma on alkanut muuttua. Norjalaisten kannalta tilanne vaikuttaa huolestuttavalta. Norjanmeren energiavarat ovat ehtymässä, ja juuri tämä on ollut Norjan vaurauden lähde. Uusia energiavaroja olisi tarjolla pohjoisessa Barentsinmerellä, mutta niiden hyödyntäminen on kallista ja vaikeata. Venäjä ei ole enää ensisijaisesti sotilaallinen uhka, vaan se on tosiasiallinen kilpailija erityisesti Euroopan energiamarkkinoilla.

Turvallisuuspolitiikan kannalta maan turvallisuuden takaajan, Nato:n, muutos aiheuttaa huolta. Realismin näkökulmasta katsottuna, voimakkaampi liittolaisvaltio Yhdysvallat, saattaa ”unohtaa” pienen liittolaisensa pohjoisessa. Yhdysvallat saa tekemällä yhteistyötä Venäjän kanssa tarvitsemiaan strategisia luonnonvaroja, ja samalla yhteistyö mahdollisesti pienentää kahden suurvallan välisen konfliktin uhkaa.

7. KONFLIKTIN UHKA

7.1 Käsitteitä

Tilanteessa jossa valtio muodostuu uhkaksi toiselle valtiolle, voidaan ajatella olevan taustalla kaksi tekijää : kyky ja tahto. Näiden keskinäinen kerrannaisvaikutus muodostaa olemassa olevan uhkan. Jos ajatellaan kyvyn sotilaallista puolta, sen kehittämiseen voi valtiolta kulua hyvin pitkä aika. Poliittinen tahto toisen valtion uhkaamiseen tai voiman käyttämiseen voi sen sijaan syntyä nopeasti.¹⁸¹

Valtion kykyyn uhata toista valtiota vaikuttaa ennen kaikkea aiemmissa luvuissa tarkastellut voimavarat. Näitä ovat klassisen realismin mukaan esimerkiksi luonnonvarat ja teollinen kapasiteetti, valtion hallinnon ja diplomatian laatu, väestön koko ja sen luonne sekä ennenkaikkea edellämainituista riippuvaisena, sotilaallinen voima.

Tahtoon vaikuttaa yhtä moni asia kuin kykyyn. Realismin mukaan tarve voiman käyttöön tulee valtioiden keskinäisestä vallan ja turvallisuuden tavoittelusta. Valtion päätöksenteon tehokkuuden ja päättäjien vaihtuvuuden voi myös olettaa vaikuttavan tahtoon käyttää voimaa. Anarkisen maailman muuttuva turvallisuustilanteen voi olettaa vaikuttavan valtioiden kynnykseen käyttää voimaa.

7.2 Kyky

Norjalla ja Venäjällä on molemmilla kyky uhata toisiaan. Tekijät, jotka muodostavat tämän kyvyn, ovat kuitenkin toisistaan poikkeavia.

Molemmilla mailla on strategisia luonnonvaroja, ja ne ovat kuten luvussa 3 selviää, maailman suurimpia öljyn- ja kaasuntuottajia. Teollisessa kapasiteetissa valtioiden välillä on selkeä kokoero. Yhtenä mittarina on käytetty usein teräksentuotantoa¹⁸² : Norja tuotti vuonna 2004 725 000 tonnia terästä, Venäjä samana vuonna 65 583 000 tonnia.¹⁸³

Väestön koon suhteen ero on ilmeinen. Venäjällä on enemmän asukkaita kuin Norjassa. Väestön laadun suhteen on todettava norjalaisten elintason olevan korkeampi kuin venäläisten

181 Puolustusministeriön strategia. Turvallisesti tulevaisuuteen 2025. Kirjapaino Keili Oy 2006. S. 11.

182 World Politics Menu for Choice 2004 s. 114

183 <http://www.stat.fi/tup/maanum/taulukot.html> 22.1. 2007

(kts. luku 3.5). Venäjälle yksi tulevaisuuden haaste on sen väestön voimakas pieneneminen.¹⁸⁴

Maiden hallinnon ja diplomatian luonteessa on eroavaisuuksia. Molemmat ovat valtiomuodoltaan ainakin teoriassa demokraattisia valtioita, joissa lainsäädäntö- ja toimeenpanovaltaa käyttävät kansalaisten valitsemat elimet. Venäjällä presidentti on keskeisessä asemassa, ja tällä on päärooli esimerkiksi Venäjän ulko- ja puolustuspolitiikan johdossa. Venäjä korostaa olevansa globaalisti toimiva suurvalta tai ainakin pyrkii sellaiseksi. Norja ei esitä suurvaltaretoriikkaa, mutta se pitää kiinni strategisista intresseistään omailla lähialueillaan.

Minun mielestäni valtion hallinnon ja diplomatian laatu vaikuttaa sen kykyyn uhata toista (käyttää voimaa tai uhata voiman käytöllä) päätöksenteon ja liittolaisten hankkimisen kautta. Päätöksenteon osalta kysymys on, kuinka tehokkaasti valtionjohto kykenee tekemään päätöksen voimankäytöstä, ja tämän jälkeen johtamaan toimintaa. Norjalla ja Venäjällä on molemmilla luonnollisesti omat päätöksentekomekanisminsa sotilaallisen voiman käytöstä, ja tämän mukaisesti maiden asevoimille on annettu valmistautumistehtävät.

Venäjän federaation presidentti on Venäjän federaation asevoimien ylipäällikkö. Hän hyväksyy asevoimia ja maanpuolustusta koskevat suunnitelmat ja sotatilassa myös johtaa maanpuolustusta. Vain presidentti voi määrätä Venäjän perustuslain mukaan maan sotatilaan, mutta tämä toimenpide on hyväksyttävä parlamentin ylähuoneessa. Presidentti johtaa myös Venäjän ulkopolitiikkaa.¹⁸⁵

Norjassa asevoimien käytöstä vastaa maan hallitsijan edustaja eli hallitus, joka puolestaan on vastuussa asevoimien toiminnasta Norjan parlamentille (Storting). Asevoimien johtamisesta vastaa puolustusministerin johtama puolustusministeriö sekä näiden alaisena puolustusvoimien komentaja. Kansainvälisissä tehtävissä (Nato, EU, YK) monikansalliselle joukolle voidaan luovuttaa operatiivinen johtovastuu norjalaisiin joukkoihin nähden, muttei täyttä käskyvaltaa.¹⁸⁶

Diplomatian laatu vaikuttaa ennen kaikkea siinä, miten valtio saa tai ei saa muiden valtioiden tukea voimankäytölleen. Tässä on selkeä ero Norjan ja Venäjän välillä. Norja on aikoinaan valinnut puolustuksensa tueksi liittoutumisen. Nato tarjoaa tai ainakin tarjosi pienelle maalle

184 Puolustusministeriön strategia. Turvallisesti tulevaisuuteen 2025 s. 4,6.

185 <http://www.kremlin.ru/eng/articles/GarantConst.shtml> 22.1. 2007

186 <http://www.dep.no/fd/english/doc/handbooks/010051-120204/dok-bn.html> 22.1. 2007

lisäturvaa. Realismin näkemyksen mukaisesti Norja on liittoutunut saadakseen turvallisuutta voimakkaampaa uhkaajaansa, silloista Neuvostoliittoa vastaan; eikä osallistuakseen esimerkiksi Kreikan tai jonkun muun jäsenmaan puolustamiseen.

Venäjä pyrkii syventämään strategista yhteistyötään Nato:n johtavan suurvallan, Ydysvaltojen, kanssa. Venäjä kuitenkin suhtautuu Natoo:n edelleen hyvin varauksellisesti. Realismin näkökulmasta katsottuna Nato sotilas- ja puolustusliittona heikentää Venäjän toimintamahdollisuuksia sen lähialueilla. Naton lupaama kollektiivinen puolustus heikentää Venäjän edellytyksiä painostaa tai uhata voimankäytöllä jotain yksittäistä jäsenmaata, silloinkin kun Venäjä katsoo intressiensä olevan uhattuna.

Edellämainituista tekijöistä riippuvaisena ja toisaalta niitä palvelevana työkaluna on valtion sotilaallinen voima. Venäjä on selkeästi Norjaa voimakkaampi maa sotilaallisesti, ja sillä on käytössään myös ydinase. Venäjälle Barentsinmeri on yksi sen kuudesta strategisesta suunnasta, kun taas Norjalle se on toinen strateginen alue Norjanmeren lisäksi. Näin ollen valtiot uhraavat suhteessa eri määrän sotilaallista voimaansa näiden alueiden puolustamiseen. Norjan sotilaallisen puolustuksen painopiste on pohjoisessa, kun taas Venäjällä on siellä pääasiassa vain laivastoa (tosin Pohjoinen Laivasto on heidän laivastonsa tärkein osa). Venäjän rauhanajan maavoimien painopistealueet ovat toisaalla.¹⁸⁷

Nato:n tarjoamaa kollektiivista puolustusta ja ydinasepelotetta ei sovi vähätellä verrattaessa Norjan ja Venäjän käytössä olevaa sotilaallista kykyä. Norjaan tulevien vahvennusten lisäksi on todennäköistä että Venäjä joutuisi sotaan myös muilla strategisilla suunnillaan.

7.2 Tahto

Realismin mukaan tarve voiman käyttöön tulee valtioiden vallan ja turvallisuuden tavoittelusta. Barentsinmeren tapauksessa nämä molemmat tekijät ovat esillä. Norja ja Venäjä tavoittelevat alueelta strategisia luonnonvaroja, ja toisaalta pitävät toisiaan jonkinasteisina turvallisuuhkina. Norjan asevoimat valmistautuvat puolustamaan nimenomaan maan pohjoisinta, harvaanasuttua aluetta, jossa Venäjä on naapurina. Venäjällä taas on edelleen epäluuloja Natoa kohtaan. Norja on yksi sen naapurina olevista Nato- maista.

¹⁸⁷ Forsström; Inkinen; Puistola; Sirén; Tavaila 2004; s. 18, 27. Venäjän strategisia suuntia ovat Luoteinen, Läntinen, Lounainen, Keski-Aasian, Siperian sekä Kaukoidän strategiset suunnat. Barentsinmeri on Luoteista suuntaa.

Todennäköisesti valtion päättäjille syntyisi tahto käyttää asevoimaa aluekiistojen ratkaisemiseen vasta, kun toinen osapuoli ensin on ylittänyt jonkintasoisen kynnyksen, eli tarjonnut sopivan ”provokaation” johon on pakko vastata.

Tällaisia tilanteita voisi syntyä jos jompikumpi osapuoli ryhtyy ”valvomaan” kiistanalaista aluetta omilla asevoimillaan, esimerkiksi laivaston tai rannikkovartioston aluksilla. Näin Norja toimii Huippuvuorten kiistellyllä suojavyöhykkeellä. Tämän jälkeen toinen osapuoli saattaisi käyttää omia aluksiaan omien kalastusalustensa suojaamiseen ”häiritsemiseltä”.

Realismin oppeja tiukasti tulkiten jompikumpi osapuoli saattaisi hetkenä minä hyvänsä käyttää asevoimiaan kiistellyn alueen haltuunottoon. Todennäköisesti ensimmäisen askeleen ottaisi Venäjä, sillä Venäjä on lähtökohtaisesti voimakkaampi maa sotilaallisesti. Norja taas nojaa enemmän liittolaistensa apuun.

Turvallisuustilanteet muuttuvat anarkisessa maailmassa, ja päättäjien vaihtuvuus tuo myös vaihtelua turvallisuustilanteeseen. Barentsinmeren muuttuminen niin tärkeäksi alueeksi että sen hallitsemiseen kannattaisi käyttää asevoimaa, vaatii minun mielestäni muutosta ennen kaikkea molempien maiden päättäjissä ja politiikassa sekä maailmanlaajuisessa politiikassa ja taloudessa.

Barentsinmeren merkitys tulee kasvamaan monien arvioiden mukaan kun energiantuotanto alueella tulee tuottavammaksi tai ylipäättään mahdolliseksi. Mihinkään äkilliseen ja lyhytaikaiseen energiakriisiin esimerkiksi harmaan vyöhykkeen energiavaroilla ei saataisi ratkaisua, sillä alueen tuotannon käynnistämiseen menisi päätöksestä alkaen aikaa mahdollisesti vuosikymmeniä.

Näin ollen harmaan vyöhykkeen ja Huippuvuorten kysymyksen ratkaisemiseen voidaan käyttää useita vuosikymmeniä verkkaisesti neuvotellen, kuten nyt menetellään, tai sitten voidaan pyrkiä ratkaisemaan kiista nopeasti ottamalla yksipuolisesti alueita haltuun. Tämä ei välttämättä tarkoittaisi alueen valtaamista sotilaallisesti, varsinkaan jos toisella osapuolella ei alueella ole mitään joukkoja. Yksipuolinen aloitteen tekeminen voisi tapahtua esimerkiksi edellämainitulla kalastuksen suojelulla tai aloittamalla valmistelut kaasunporaustoiminnan aloittamiseksi.

Päättäjien suhtautuminen naapureihinsa ja sotilaallisen voimankäyttöön ratkaisee sen, miten

kiistakysymyksiä tulevaisuudessa hoidetaan. Jos jommallakummalla maalla olisi vallassa sellaiset päättäjät, jotka olisivat valmiita asevoiman käyttöön kiistan ratkaisemiseksi, olisi heidän harkittava tästä toimenpiteestä johtuvat haitat ja hyödyt.

Jos Norja alkaisi valvomaan harmaata aluetta omana talousvyöhykkeenään, kuten Huippuvuorten ympäristöä, mikä olisi Venäjän reaktio? Suurvaltana Venäjä todennäköisesti reagoisi voimakkaasti, ehkä jopa sotilaallisesti Norjaa vastaan. Toinen kysymys on, olisiko Norjalla liittolaistensa eli Nato:n tuki takanaan? Useimmat muut maat suhtautuvat tällä hetkellä varauksellisesti Norjan kantaan Huippuvuorten alueen käytöstä, joten uusi avaus Norjalta aluevaltauksiin ei saisi ainakaan varauksetonta tukea sen liittolaisilta.

Tilanteessa jossa Venäjä tekisi aloitteen ja ottaisi harmaan vyöhykkeen hallintaansa, olisi Norjan vaikea vastata muuten kuin diplomaattisesti protestoimalla. Minun mielestäni Norjalla ei ole kykyä hyökkäyssotaan Venäjää vastaan, ja tämä ainakin on sopusoinnussa maan asevoimien virallisen tehtäväkentän kanssa. Tällaisessa tapauksessa Norjan alue ei olisi minkäänlaisen hyökkäyksen kohteena, joten Nato- tuki olisi edelleen kunkin jäsenmaan oma poliittinen päätös.

Jos Venäjä ryhtyisi haastamaan Norjan valvontaoikeutta Huippuvuorten ympäristössä, esimerkiksi käyttämällä sotalaivastoaan kalastusalustensa tarkastamiseen, olisi kyse taas siitä, miten valmiita norjalaiset olisivat voiman käyttöön. Koska lainvalvontaa toteuttavat Huippuvuortenkin ympäristössä aseelliset joukot (Norjan merivoimat ja -vartiosto) ei voimankäyttökään ole todennäköisesti poissuljettu vaihtoehto. Nato:n tuen saamisen suhteen kysymys olisi siitä, tunnustaako Nato tai edes osa sen jäsenmaista Norjan oikeudet Huippuvuorten alueeseen.

7.3 Pohdinta

Edellä esitetyistä ajatuksista on todettava lyhyesti, että molemmilla mailla on jonkinlainen kyky käyttää myös voimakeinoja aluekiistojen ratkaisemiseen. Norjalla kyky on heikompi, Venäjällä vahvempi. Norjan turvallisuuspoliittisen selkänöjan, Nato:n, tuki ei välttämättä ole itsestäänselvyys jos konfliktin kohteena on kansainvälisestikin omistussuhteiltaan epäselvä alue.

Tahto käyttää voimaa vaatisi suuria muutoksia koko kansainvälisen politiikan kentässä. Koska

Venäjällä on paremmat edellytykset toimia aloitteellisesti, maan johdossa tulisi olla sellainen presidentti, joka tahtois ottaa riskin suhteiden huononemisesta tai mahdollisesti sodasta Natoa vastaan.

Pohdittaessa kykyä ja tahtoa realismin valossa, tulee minun mielestäni esiin kaksi hieman ristiriitaista johtopäätöstä. Realismin mukaisesti Norjalla ja Venäjällä on kykyä käyttää voimaa toisiaan vastaan juuri siksi, että toisellakin on sama kyky. Tämä sopii yhteen turvallisuusongelman ajatuksen kanssa.

Konfliktin uhka on realismin oppien mukaan olemassa aina; valtiot voivat käyttää milloin tahansa toisiaan vastaan voimaa, ja tähän valtioiden on varauduttava ylläpitämällä omaa sotilaallista kykyään. Barentsinmerellä tämä pitää paikkansa : se on kummallekin maalle, useasta edellämainitusta syystä, sotilaallisen toiminnan yksi painopistesuunnista. Koska Norja pitää Venäjää potentiaalisena uhkaajana, se pitää pohjoista omana painopistesuuntanaan ja on liittoutunut useiden suurempien länsivaltojen kanssa. Koska Venäjä pitää Nato:a vielä potentiaalisena uhkana tai haasteena, se ylläpitää ja kehittää Pohjoista Laivastoa.

Kun ajatellaan tahtoa, joka yhdistettynä kykyyn luo uhkan ja mahdollisuuden toimia, ei todellisuus näyttäydy samanlaisena kuin realismin teorioissa. Miksi kumpikaan maa ei käytä tai ei ole käyttänyt kykyään arvokkaiden alueiden haltuunottoon ? Miksi ne neuvottelevat rauhanomaisesti kiistan ratkaisemisesta tai eivät edes neuvottele vaan antavat asian olla silleensä ?

Vastaukset löytyvät näihin kysymyksiin mielestäni kansainvälisen, rauhanomaisen yhteistyön eduista verrattuna konfliktien tuomiin epävarmoihin muutoksiin. Realismin mukaisesti voidaan ajatella Norjan ja Venäjän todenneen turvallisemmaksi niille itselleen toimia rauhanomaisesti, ja Norja on jopa valinnut liittoutumisen oman turvallisuutensa vahvistamiseen. Valtiot pyrkivät toiminnassaan minimoimaan riskit ja maksimoimaan hyödyt.

Uusrealismin rakenteiden voi nähdä vaikuttavan tässä kiistassa nimenomaan suurvaltojen kannalta katsottuna. Norja on tässä vain sivustaseuraajana. Voimatasapaino on syntynyt Venäjän ja Nato:n johtavan suurvallan, Yhdysvaltojen, välille kilpailun tuloksena. Koska Norjalla on heikommat kyvyt Venäjään verrattuna, on Norja valinnut liittoutumisen Yhdysvaltojen kanssa. Muutoksen tähän asetelmaan toisi muutos suurvaltojen suhteissa.

Muutos voisi tapahtua huonompaan suuntaan, niin että Norjan ja Venäjän olisi entistä vaikeampi löytää rauhanomaista ratkaisua kiistoihinsa ja ehkä jopa niin huonoon suuntaan, että kynnyksellä käyttäisi voimaa laskisi. Toisaalta, jos Venäjän ja Yhdysvaltain strateginen yhteistyö syvenisi entisestään, olisiko silloin Norjan ja Venäjän helpompaa saavuttaa molempia tyydyttävä neuvotteluratkaisu, vai kävisikö niin että suurvallat sanelisivat keskenään miten Barentsinmeri energiavaroineen jaetaan ?

Tällä hetkellä eikä lähitulevaisuudessa ole nähtävissä kummallakaan maalla minkäänlaista tahtoa käyttää aseellista voimaa toisiaan vastaan. Vallitseva tilanne on ilmeisesti todettu tällä hetkellä toimivaksi ratkaisuksi. Näin ollen yhtälössä, jossa kyvyllä kerrotaan tahto ja saadaan vastaukseksi jonkinlainen uhkan taso, tulee kummallakin maalla kohtaan tahto puhdas nolla, ainakin virallisten lähteiden mukaan. Kyvyn kohdalle voisi laittaa Venäjälle luvun kaksi, ja Norjalle luvun yksi. Nato- vahvennukset nostaisivat ehkä Norjan kyvyn kahteen tai kolmeen.

Tämä olisi realismin mukaan tilanne, jossa voimatasapaino on jokseenkin saavutettu. Jos tämä voimatasapaino järkkyy suuntaan tai toiseen, saattaa seurauksena olla jonkinlainen konflikti. Arkipäivän realismia kuitenkin on, että valtiot eivät sodi kovin herkästi nykyaikana jonkin alueen omistuksesta; varsinkaan jos alue on asumaton eikä kyseessä ole siis etninen konflikti. Ydinaseaikakaudella riskit verrattuna saavutettavaan hyötyyn ovat kuitenkin melkoisen suuria.

Konfliktin uhasta voin todeta realismin oppien valossa tarkasteltuna, että Norjalla ja Venäjällä on kykyä muttei tahtoa sota toisiaan vastaan vallitsevassa tilanteessa. Muunlaiset kriisit kuin varsinainen sota ovat aina mahdollisia. Suurvaltasuhteiden heikkeneminen, energianhinnan vaihtelut ja jopa eri maiden väliset kiistat avomeren kalastuksesta ovat omiaan vaikeuttamaan valtioiden välistä yhteistyötä.

8. YHDISTELMÄ

Realismin teorioiden mukaan vallan tavoittelu on valtioiden välisen vuorovaikutuksen keskeinen piirre, ja näillä on siihen useita motiiveja. Vallan tekijöiden kirjo on laaja. Tässä tutkimuksessa havaitsin useita sellaisia piirteitä Norjan ja Venäjän kamppailussa Barentsinmeren hallinnasta, jotka sopivat realismin viitekehykseen.

8.1. Luonnonvarojen osuus ja kansainväliset sopimukset

Norja ja Venäjä pyrkivät lisäämään taloudellista voimaansa. Barentsinmerellä nämä pyrkimykset ovat suorassa ristiriidassa keskenään. Molemmilla on tavoitteena päästä hyötymään taloudellisesti samoista alueista, ja energianviejinä ne myös kilpailevat samoilla markkinoilla. Barentsinmerellä; mannerjalustalla ja Huippuvuorilla; toisen vaatimukseen myöntymisen estäisi oman vallan lisäämisen. Norja pitää Huippuvuoria omana alueenaan jonka merialueita se katsoo hallitsevansa, mutta Venäjä on täysin eri mieltä. Mannerjalustalla osapuolten vaatimukset ovat täysin päällekkäiset.

Kala, öljy ja maakaasu ovat sellaisia resursseja, että niistä voidaan neuvotella mutta tasajako ei ole kummallekaan ainakaan lähtökohtana kun kiistellyistä alueista neuvotellaan. Kun esitin yhdeksi tutkimuskysymykseksi, mikä on luonnonvarojen osuus tässä valtakamppailussa, niin on todettava että mielestäni se on tärkein motiivi Norjalle ja Venäjälle kamppailla Barentsinmeren alueiden hallinnasta.

Tähän kiistaan vaikuttavista kansainvälisistä sopimuksista (UNCLOS) olen itse osin samalla kannalla kuin mitä realismin näkemys on : valtiot käyttävät sopimuksista itselleen hyödyllisiä tulkintoja omien intressiensä saavuttamiseksi. Toisaalta, osapuolet ovat tunnustaneet toiminnallaan kuitenkin jonkinlaisen ”auktoriteetin” yläpuolelleen allekirjoittamalla sekä käyttämällä kyseisiä sopimuksia keskinäisten suhteidensa hoitamiseen; sen sijaan että kiistaa ainakaan toistaiseksi ryhdyttäisiin ratkaisemaan asevoimin vahvemman oikeudella.

8.2. Osapuolten turvallisuus- ja sotilaspoliittiset ratkaisut

Norjan ja Venäjän turvallisuus- ja sotilaspoliittisissa ratkaisuissa mielestäni on nähtävissä taustalla maiden välinen valtakamppailu. Asevoima on yksi vallan mittari; sillä turvataan oma toimintavapaus ja voidaan ainakin yrittää rajoittaa toisen toimintavapautta. Molemmat maat

ylläpitävät asevoimiaan oman turvallisuutensa takaamiseksi ja Barentsinmeri on kummallekin strategisesti tärkeä alue, jossa valmistaudutaan käyttämään asevoimia.

Mielestäni Norjan tärkein syy kuulua Natoo:n on Venäjän potentiaalinen uhka Norjalle. Mielestäni yksi syy sille, miksi Venäjä on korostanut Pohjoisen Laivaston roolia, on sen potentiaalinen kyky toimia tarvittaessa Nato:a vastaan. Barentsinmeren kiistakysymykset ovat konkreettinen ratkaisematon turvallisuusuhka kummallekin maalle.

Vastauksena kysymykseen; miten aluekiistat näkyvät maiden turvallisuus- ja sotilaspoliittisissa ratkaisuisissa; olen sitä mieltä että kiista näkyy selkeästi varsinkin Norjan asevoimien tehtäväkentässä (koskemattomuuden ja intressien turvaaminen Norjassa ja muilla Norjan lainsäädännön alaisilla alueilla). Huippuvuorten talousvyöhyke on Norjan mukaan sen lainsäädännön alainen. Norjan sotilaalliset uhkakuvat liittyvät nimenomaan pohjoisiin alueisiin.

Norjan ulko- ja puolustuspolitiikan yhtenä teemana on luoda selkeät ja ennustettavat olosuhteet pohjoiseen, ja heidän asevoimillaan on tässä oma roolinsa. Norjalaisten kannalta luonnollisesti selkeää on, että Huippuvuoret ympäristöineen on heidän valvomaansa talousaluetta ja muut maat tämän tunnustavat. Jos jokin maa ei tunnusta, Norjan viranomaiset sakottavat.

Venäjän asevoimien tehtävissä ja sotilasdoktriinissa korostuu ennen kaikkea intressien turvaaminen, ja Pohjoisella Laivastolla on tämä tehtävänänsä sekä globaalilla että paikallisella tasolla. Merirajojen määrittämisen epäonnistuminen oli mainittuna yhdeksi Venäjän uhkakuvaksi. Minun nähdäkseni kumpikin valtio kokisi merirajojen määrittämisen epäonnistuneeksi, jos se saisi jaossa vähemmän kalaa, öljyä ja maakaasua kuin toinen. Venäjälle nimenomaan Barentsinmeren kysymys ei ole mielestäni niin tärkeä kuin Norjalle; Norjalla on kaksi ”strategista suuntaa”, joista Barentsinmeri on toinen; kun taas Venäjällä on useita strategisia suuntia, aluekiistoja sekä jopa käynnissä olevia paikallisia sotia.

Venäjällä painaa kiistassa minun mielestäni myös suurvallan arvovalta. Realismin mukaan valta on yksinkertaisimmillaan kykyä vaikuttaa toisiin valtioihin ja niiden tahtoon. Venäjä on julkisesti ilmoittanut pyrkivänsä palaamaan siihen asemaan, mikä Neuvostoliitolla oli aikanaan, ja Venäjä on ainakin Norjaan verrattuna monilla eri tavoilla ajateltuna suurvalta. Tällöin Venäjällä tulee yksinkertaisesti olla uskottavuutta moniin sen pienempiin naapureihin

nähdessä, ja jos se antaa pienelle Norjalle periksi ja luovuttaa tälle arvokkaita kalastusalueita sekä maakaasukenttiä, on mahdollista että jokin muu Venäjän naapurimaa rohkenee kyseenalaistaa neuvostoajoilta periytyviä järjestelyitä. Uskon että Venäjällä saattaa olla tällaisia huolia.

8.3. Konfliktin uhka

Sotilaallisen konfliktin uhkaa ei mielestäni tällä hetkellä ole. Norja ja Venäjä ovat usean vuosikymmenen ajan kyenneet neuvottelemaan ja tekemään ainakin väliaikaisia kompromisseja. Tälle ei ole nyt näköpiirissä muutosta. Luonnonvarojen merkitys kuitenkin korostuu kiistan ratkaisun saavuttamisen esteenä: Huippuvuorten kalaa haluavat molemmat, ja vielä enemmän molemmat haluavat mannerjalustan maakaasua ja öljyä. Luonnollisesti ratkaisua mannerjalustan rajojen kulusta on mahdollista lykätä jonnekin kauas tulevaisuuteen, sillä kummallakin maalla on omilla tunnustetuilla alueillaan Barentsinmerellä vasta alkamassa energiantuotanto.

Realismin vastaus sille, miksi konfliktin uhka on nyt niin alhainen, löytyy voimatasapainoajattelusta sekä uusrealismin rakenteista. Näistä näkökulmista tarkasteltuna ei Norjalla ole kovin suurta merkitystä. Ratkaisevaa on, miten suurvallat jotka toimivat alueella (Yhdysvallat ja Venäjä) suhtautuvat toisiinsa. Suurvallat ovat saavuttaneet voimatasapainon ydinaseidensa ja kylmän sodan aikana tapahtuneen kilpajuoksun seurauksena. Jo tämä yksinään pienentää konfliktin uhkaa.

Kansainvälisen järjestelmän rakenteet vaikuttavat nyt Norjaan siten, että sen tärkein suurvaltaliittolainen ja potentiaalinen suurvaltauhkaaja ovat voimatasapainossa keskenään, ja lisäksi monessa suhteessa aiempaa enemmän yhteistyössä toistensa kanssa. Tämä pienentää konfliktin uhkaa osaltaan, mutta aiheuttaa Norjassa myös huolta siitä, että se jää paitsioon suurvaltojen keskinäisessä toiminnassa.

Mielestäni arkipäivän realismia on se, että edes suurvallat eivät ryhdy sotaan jotain pienempää valtiota vastaan pelkästään luonnonrikkauksia tavoitellakseen, tai ainakaan tämä ei riitä viralliseksi selitykseksi. Tarvitaan jonkinlainen provokaatio, esimerkiksi vastapuolella olevat epäillyt joukkotuhoaseet tai etniset kiistat. Realismin mukaisesti ajateltuna, häikäilemätöntä valloitusotaa luonnonvarojen tavoittelemiseksi voi yrittää verhoilla esimerkiksi humanitäärisen rauhaanpakottamisen taakse.

Norjalla ei mielestäni yksinään ole edes kykyä hyökätä menestyksekkäästi Venäjää vastaan, sen sijaan Venäjällä on kykyä hyökätä Norjaan. Näin ollen Venäjän johdossa pitäisi tapahtua radikaali asennemuutos Norjaa, Yhdysvaltoja sekä Nato:a kohtaan. Venäjän kanta on tälläkin hetkellä epäluuloinen Nato:a kohtaan, ja tämä johtuu mielestäni siitä, että Venäjän naapurimaiden kuuluminen Nato:on heikentää Venäjän mahdollisuuksia painostaa niitä sotilaallisin keinoin. Venäjä ei kuitenkaan pidä virallisissa kannanotoissa Nato:a uhkana itselleen.

8.4. Kootut johtopäätökset

Realismin mukainen kamppailu vallasta vaikuttaa monin eri tavoin tässä Norjan ja Venäjän aluekiistassa. Luonnonvaroilla on mielestäni ratkaisevan tärkeä osuus tässä kiistassa. Niiden tavoittelu on kummallakin maalla perimmäisenä ja myös näkyvimpänä motiivina, ja niiden molempia tyydyttävä jakaminen olisi mielestäni ratkaisu tähän kiistaan.

Ratkaisemattomat aluekiistat eivät näy kovin selkeästi mielestäni maiden turvallisuuspolitiikassa, mutta varsinkin Norjan asevoimien tehtävissä niiden vaikutus on havaittavissa. Norjalle sen merivoimat ovat osa ennustettavaa ja selkeää tilannetta pohjoisessa. Venäjälle Pohjoinen Laivasto on sen tärkein väline sen suurvalta-aseaman osoittamisessa ja turvaamisessa, minun nähdäkseni nimenomaan tällä Barentsinmeren kiistalla ei ole suuria vaikutuksia Venäjän turvallisuuspolitiikkaan. Se on vain yksi haaste, mikä suurvallalla on ratkaistavanaan. Pohjoiselle Laivastolle se voi tuoda paikallisia tehtäviä maan intressien ja kansalaisten elinkeinojen turvaamiseksi.

Sotilaallisen konfliktin uhka on minun mielestäni matala tällä hetkellä. Alueella vaikuttavasta potentiaalisesta kyvystä huolimatta kummallakaan osapuolella ei mielestäni ole havaittavissa tällä hetkellä halua käyttää aseellista voimaa kiistan ratkaisemiseksi. Muunlaiset vaikutukset ovat toki mahdollisia, esimerkiksi kiistan kärjistyessä voi sillä olla nopeammin vaikutusta kansainväliseen energiakauppaan ja kansainvälisiin suhteisiin ylipäätään.

9. KESKUSTELUA

9.1. Muut paradigmat

Jos olisin valinnut jonkin toisen kansainvälisen politiikan tutkimusperinteen tämän tutkimuksen paradigmaksi kuitenkin samoilla kysymyksillä, olisivat tulokset saattaneet olla toisenlaisia, mutta toisaalta ainakin osittain samansuuntaisia.

Pluralistis-liberalistinen lähestymistapa siirtäisi tarkastelun painopistettä enemmän kansainvälisen yhteistyön ja taloudellisten tekijöiden suuntaan. Pluralistis-liberalistisen näkemyksen mukaan Norjan ja Venäjän välinen kiista Barentsinmerellä saattaisi johtua; kuten realisminkin mukaan; taloudellisista eli voimavaroihin liittyvistä kysymyksistä. Pluralistis-liberalistinen paradigma saattaisi tarjota syvemmän näkemyksen sille, mikseivät Norja ja Venäjä pyri tai onnistu tekemään enemmän taloudellista yhteistyötä Barentsinmerellä.

Konfliktin uhkaan pluralistis-liberalistinen lähestyminen voisi tuoda yllättäen samansuuntaisen vastauksen kuin mihin päädyin realismin mukaisesti ajateltuna. Kansainvälisen järjestelmän monenkeskeiset riippuvuussuhteet omalta osaltaan estävät Norjaa ja Venäjää käymästä sellaista sotaa, joka koskettaisi vain heitä ja Barentsinmeren kiistanalaisia osia. Riskit saavutettavaan hyötyyn nähden voisivat olla liian suuria, ja toisaalta Venäjä ja Norja ovat kyenneet tekemään ainakin jollain tasolla yhteistyötä tilanteen ratkaisemiseksi.

Pluralistis-liberalistinen näkökulma syventäisi mahdollisesti näkemystä siitä, miten kansainväliset sopimukset ja organisaatiot (esimerkiksi UNCLOS ja ITLOS) voisivat edesauttaa tehokkaammin sopimuksen syntymistä. Realismin mukaan nämä eivät ole valtioille muuta kuin lyömäaseita, joista valitaan käyttöön itseään hyödyttävät seikat. Tämän hetken arkipäivän realismia on se, että osapuolet perustelevat kumpikin vaatimuksensa UNCLOS:in pohjalta, täysin päinvastaisesti; ja tilanne on jatkunut muuttumattomana yli kolmen vuosikymmenen ajan.

Konstruktivismiin mukaisesti ajateltuna samoihin kysymyksiin vastaaminen voisi tuoda ehkä enemmän poikkeavia tuloksia. Minun mielestäni varsinkin Venäjän osalta identiteetillä on merkitystä tämän kiistan taustalla. Venäjän johdolla ja kansalaisilla on käsitys siitä, millainen Venäjän aseman tulee olla kansainvälisessä järjestelmässä : suurvalta, joka ei ole toisten

toimijoiden painostettavissa. Norjalaisilla minun mielestäni identiteetti vaikuttaa kysymyksessä Huippuvuorista : norjalaiset pitävät aluetta omanaan, ja vaativat tätä tosiasiallisesti Norjan hallittavaksi. Tällä hetkellä tilanne on epäselvä kummankin osapuolen kannalta, ja se voi osaltaan ruokkia entisestään epäluuloja, jotka ovat syntyneet kylmän sodan aikana.

Konfliktin uhkan tutkimiseen konstruktivismi voisi minun mielestäni antaa mielenkiintoisia näkemyksiä. Miksi norjalaiset pitävät venäläisiä edelleen uhkana, ja päinvastoin ? Mikä synnyttää kummallekin valtiolle (jotka eivät ole koskaan sotineet vastakkain) tunteen sellaisesta turvallisuushasta, joka pakottaa ne valmistautumaan sotaan Barentsinmeren alueella ?

9.2. Lähdekritiikkiä

Tässä tutkimuksessa osoittautui vaikeaksi hankkia venäläistä alkuperää olevaa tutkimusmateriaalia. Tämä johtuu siitä, että en osaa itse venäjää ja venäläiset kääntävät materiaalia vain vähän englanniksi. Näin ollen tässä tutkimuksessa esitetyt johtopäätökset Venäjän pyrkimyksistä perustuvat enimmäkseen norjalaisiin ja suomalaisiin tutkimuksiin sekä venäläisten tiedotusvälineiden julkaisemiin artikkeleihin.

Norjalaista materiaalia julkaistaan enemmän englannikielisenä, varsinkin Norjan eri ministeriöiden verkkosivuilla. Tässä materiaalissa kuitenkin on luonnollisesti havaittavissa virallisessa doktriinissa ja totuudessa pysyttäytyminen. Esimerkiksi Huippuvuorten suojavyöhyke esiintyy norjalaisissa lähteissä ikäänkuin vakiintuneena ja tunnustettuna tosiasiana, ja vyöhykkeen kiistanalaisuuteen viitataan yleensä vain ohimennen.

Minun mielestäni norjalaiset Atlanttikomitean tutkimukset osoittautuivat relevanteiksi lähteiksi, ja huolimatta niiden alkuperästä tutkimukset vaikuttivat mielestäni objektiivisilta ja tasapuolisilta; niissä ei pyritty puolustelemaan norjalaisten kantoja venäläisiä vastaan vaan niissä käsiteltiin mielestäni varsin laajasti alueen ilmiöitä.

Halusin kuitenkin tutkia kiistaa nimenomaan molempien maiden näkökulmasta, ja tästä johtuen tein tutkimukseni näillä käytettävissä olevilla lähteillä. Niistä selvisi mielestäni riittävän tarkasti ne faktat, joita tarvitsin tutkimuskysymysten ratkaisemiseksi. Jos tutkimus tehtäisiin vain Venäjän näkökulmasta, esimerkiksi syvennyttäisiin Venäjän sotilaallisiin

uhkakuviin alueella, olisi ehkä aiheellista hankkia enemmän alkuperäiskielistä materiaalia; tai ainakin venäläisperäistä tutkimusta.

9.3. Lisätutkimuksen tarve

Havaitsin ehkä hieman yllättäen tutkimuksen aikana, että Norjan aiheet pohjoisen alueen kehittämisessä kaikkine mahdollisine aluelajennuksineen ovat paljon enemmän esillä kuin Venäjän suunnitelmat siitä, miten he aikovat tulevaisuudessa hyödyntää Barentsinmeren aluetta. Tämä voi johtua mahdollisesti jo esiintulleesta erilaisesta tavasta tiedottaa : Norja korostaa koko pohjoisen alueen strategiassaan ennustettavuutta ja selkeyttä. Lisätutkimuksen tarvetta olisi ehkä Venäjän kannan syventämisessä.

Toinen aiheellinen tutkimuskohde voisi olla maiden vihollis- tai uhkakuvat; niiden kehitys ja mikä on niiden nykytila. Miksi Venäjä on edelleen Norjan mahdollinen uhkaaja näiden omasta mielestä ja päinvastoin ? Tällaiseen tutkimusasetelmaan liittyisi luonnollisesti Nato:n nykyinen rooli ja tulevaisuus sekä Nato:n ja Venäjän suhteiden kehitys.

LÄHTEET

JULKAISTUT LÄHTEET

Alafuzoff, Georgij : Russian Military Policy seen from a Nordic-Baltic Perspective. Security in the North - Change and Continuity. Toim. Mika Kerttunen. National Defence College Department of Strategic and Defence Studies. Series 2, Research Reports Nr. 9, Helsinki 2000.

Austvik, Ole Gunnar : Oil and Gas in the High North – A perspective from Norway. Julk. Den norske Atlanterhavskomite 2006.

Berggrav, Jörgen : Puolustusnäkyviä pohjoisessa. Kylkirauta 3/2004, s. 26.

Convention on the Territorial Sea and the Contiguous Zone 1958.

Eskola, Matti (toim.) : Weilin + Göösin tietosanakirja 1992 Amer- yhtymä Oy, Weilin+Göös ja Almagest Oy.

Euro-Arctic Petroleum Newsletter No 2 (28), helmikuu 2006. S. 5. Löytyy pdf- muodossa osoitteesta www.petrobarents.com, 31.7. 2006.

Forsström Pentti, Inkinen Pertti, Puistola Juha-Antero, Sirén Torsti, Tavaila Arvi: Venäjän asevoimat ja sotilasstrategia. Maanpuolustuskorkeakoulun Strategian laitos. Julkaisusarja 2 No 27. Helsinki 2004.

Godzimirski, Jacob M. : The New Geopolitics of the North ? Den norske Atlanterhavskomite 2005.

Helsingin Sanomat / Reuters 17.9. 2005 : ”Gazprom valitsi norjalaiset Stokmanovskoje-projektiin”.

Helsingin Sanomat / Petteri Tuohinen 21.4. 2006: ” EU:n ja Venäjän kaasukiista kiihtyy”.

Helsingin Sanomat / Susanna Niinivaara 10.10. 2006 : ”Stokman jäi haaveeksi länsiyrityksille”

Helsingin Sanomat / Terhi Width 4.12. 2006 : ”Norja kasvattaa meri-imperiumiaan”.

Helsingin Sanomat / Kalle Koponen 19.10. 2005 : ”Norjan merivartiosto jahtasi venäläistä troolaria”.

Helsingin Sanomat / Kalle Koponen 20.10. 2005 : ”Norjalainen vartioalus hakee kaapatut kalastustarkastajat”.

Helsingin Sanomat / STT – NTB – Itar-Tass – AFP 25.10. 2005 : ” Norjalaiset pysäyttivät kaksi venäläisalusta”.

Jackson, Robert; Sörensen, Georg : Introduction to International Relations. Theories and Approaches. 2. painos, Oxford University Press 2003. S. 102-103.

Jeppson, Tommy : Norge i ett nordligt och energistrategiskt fokus. Sotilasaikakauslehti 5/2006

Juntunen, Alpo: Itään vai länteen? Venäjän vaihtoehdot. Gummerus Kirjapaino Oy, Jyväskylä 2003.

Keskisuomalainen / Reuters 10.7. 2006 : ”Huippuvuoret pysyy auki kaikille”.

Keskisuomalainen / STT 14.7. 2006 : ”Energiaturvallisuus nousee ykkösaiheeksi”.

Keskisuomalainen / Raisa Karsikko, Nina Törnudd / STT 18.7. 2006 : ”Pietarissa etsittiin uutta WTO-vauhtia”.

Lagerstam, Kaarle : Naton muutos. Tukimus Naton sotilaallisen rakenteen kehittämiseen vaikuttaneista tekijöistä kylmän sodan jälkeen. MPKK Strategian laitos julkaisusarja 1, No 22. Helsinki 2005.

Lintonen, Raimo: Johdatus kansainvälisen politiikan tutkimukseen. Maanpuolustuskorkeakoulu, Strategian laitos, Helsinki 1996.

Nordberg, Erkki : Suomi, EU, NATO ja Venäjä. RT-Print Oy, Pieksämäki 2004.

Penny, Martin ; Olds, Margaret (toim.) : Geographica Suuri maailmankartasto, 2003
KÖNEMANN Saksa.

Puolustusministeriön strategia. Turvallisesti tulevaisuuteen 2025. Kirjapaino Keili Oy 2006.

Sirén, Torsti: Strategian laitokselle tehtävien tutkimusten rakenteellisia perusteita. Maanpuolustuskorkeakoulu, Strategian laitos, Helsinki 2003.

Suomen turvallisuus- ja puolustuspoliittinen selonteko 2004

The Military Balance 2005-2006. Julk. The International Institute for Strategic Studies 2005

United Nations Convention on the Law of the Sea 1982

Visuri, Pekka: Turvallisuuspolitiikka ja strategia. WSOY – Kirjapainoyksikkö Juva 1997

Waltz, Kenneth : Theory of International Politics. 1. painos, McGraw-Hill 1979.

World Politics. The Menu for Choice 7th Edition, 2004 Wadsworth.

<http://arcticcentre.ulapland.fi/barentsinfo/economic/02/03.html> 14.5. 2006

<http://daccessdds.un.org/doc/UNDOC/GEN/N02/629/28/PDF/N0262928.pdf?OpenElement>
kappaleet 38-41, 7.12. 2006

<http://en.rian.ru/russia/20060717/51477957.html> 31.7. 2006

<http://en.rian.ru/russia/20061205/56477158.html> 8.12. 2006

<http://odin.dep.no/fkd/english/news/news/047041-070068/dok-bn.html> 1.8. 2006

<http://odin.dep.no/odin/engelsk/norway/history/032005-990456/index-dok000-b-n-a.html> 1.8. 2006

<http://odin.dep.no/ud/english/news/news/032001-070395/dok-bn.html> 1.8. 2006

<http://www.american.edu/TED/ice/barents.htm> 4.6. 2006

<http://www.barentsobserver.com/index.php?id=333789&cat=16282&xforceredir=1&noredir1> 1.8. 2006

<http://www.beac.st/printpage.asp?id=129> 14.5. 2006

<http://www.cairo2.mfa.no/Norway/Foreign+Policy+/Foreign+Policy.htm> 22.6. 2005

<http://www.dep.no/fd/english/doc/handbooks/010051-120204/dok-bn.html> 22.1. 2007

<http://www.dep.no/oed/english/news/speeches/minister/026031-090134/dok-bu.html> 14.5.2006

<http://www.dep.no/ud/english/news/news/032081-070073/dok-bn.html> 7.12. 2006

http://www.fao.org/documents/show_cdr.asp?url_file=docrep/006/y4652e/y4652e0e.htm 15.6. 2006

http://www.fisheries.no/management_control/economic_zones/economic_zone.htm 1.3. 2007

http://www.fisheries.no/management_control/Norwegian_fisheries_collaboration/Russia.htm 27.5. 2006

<http://www.guardian.co.uk/russia/article/0,,1768066,00.html> 31.7. 2006

http://www.itlos.org/start2_en.html 1.8. 2006

<http://www.kaldor.no/energy/berlin20060315-barents.html> 31.7. 2006

<http://www.kremlin.ru/eng/articles/GarantConst.shtml> 22.1. 2007

<http://www.nato.int/docu/basicxt/treaty.htm> 17.6. 2006

<http://www.nato.int/issues/nato-russia/index.html> 17.6. 2006

http://www.newtimes.ru/eng/detail.asp?art_id=1700 4.8. 2006

<http://www.norden.org/print/news/news.asp?lang=6&id=3895> 15.6. 2006

<http://www.odin.dep.no/fd/engelsk/publ/veiledninger/010051-120148/dok-bn.html> 17.6. 2006

<http://www.odin.nep.no/ud/english/doc/handbooks/032001-990667/ram-bu.html> 28.6. 2005

http://www.un.org/Depts/los/clcs_new/clcs_home.htm 4.12. 2006

http://www.un.org/Depts/los/clcs_new/submissions_files/submission_rus.htm 7.12. 2006

http://www.un.org/Depts/los/clcs_new/submissions_files/rus01/RUS_CLCS_01_2001_LOS_2.jpg 7.12. 2006

http://www.un.org/Depts/los/clcs_new/submissions_files/rus01/RUS_CLCS_01_2001_LOS_2.jpg 7.12. 2006

http://www.un.org/Depts/los/convention_agreements/convention_historical_perspective.htm
27.5. 2006

http://www.un.org/Depts/los/settlement_of_disputes/settlement_of_disputes.htm 1.8. 2006

<http://www.stat.fi/tup/maanum/taulukot.html> 22.1. 2007

http://www.verkkouutiset.fi/arkisto/Arkisto_2000/14.huhtikuu/oljy1500.htm 27.5. 2006

MUUT LÄHTEET

Holter, Tom : luento MPKK:n Strategian laitoksen Venäjä- seminaarissa 18.10. 2006.

Forss, Stefan : luento MPKK:N Strategian laitoksen Venäjä- seminaarissa 19.10. 2006

Evl Mika Kerttusen luento MPKK:lla 5.9. 2006, materiaali tekijän hallussa. Lähteinä Military Balance 1995-1997, sekä FSTS:n materiaali.

LIITTEET

Liite 1 Barentsinmeren kartta

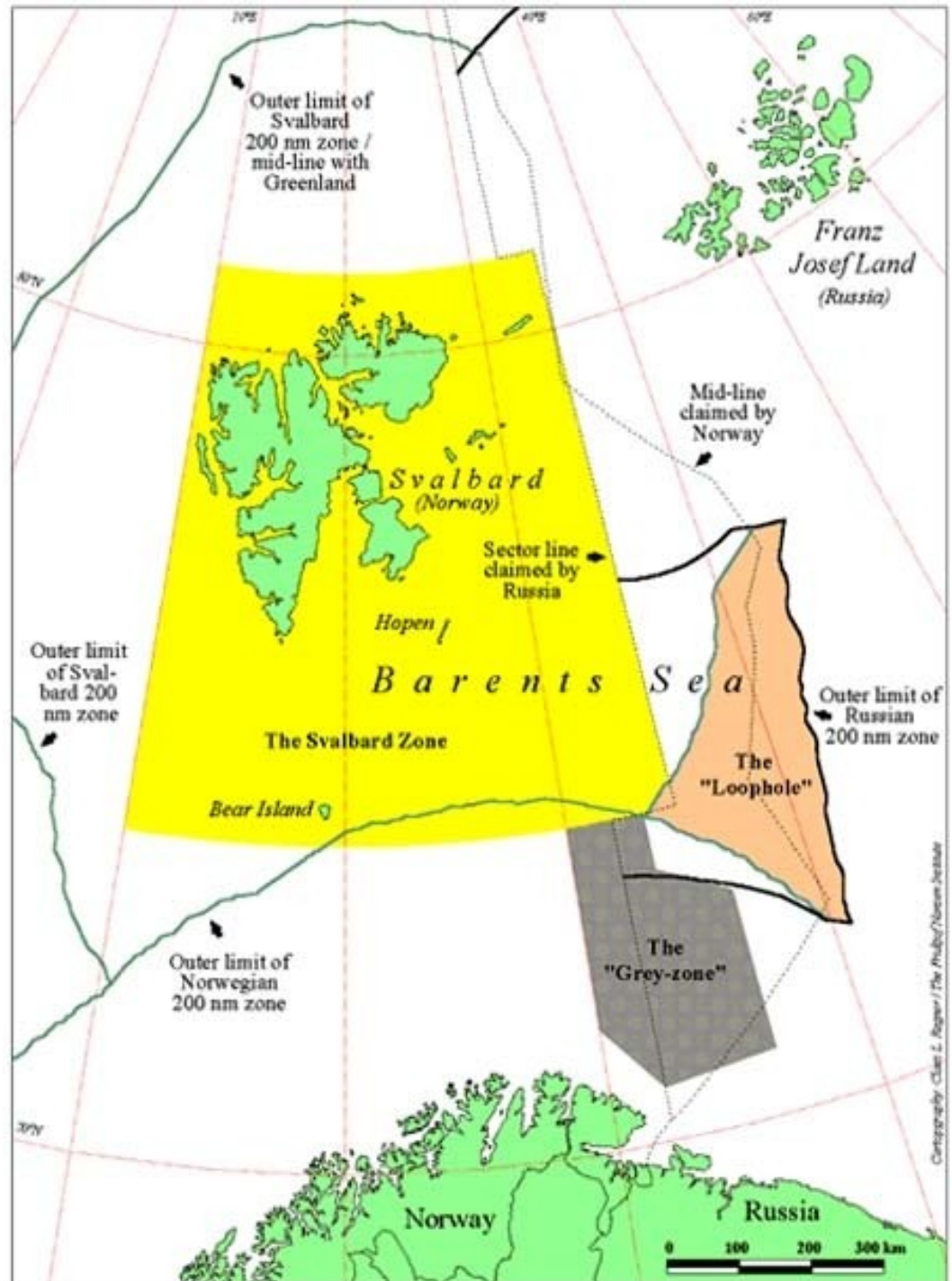
Liite 2 Norjan talousalueet ja alue-esitykset

Liite 3 Venäjän talousalueet ja alue-esitykset

1 (2)

Barentsinmeren kartta

Karttasanojen suomennokset seuraavalla sivulla

2 (2)

Karttasanojen suomennokset

Barents Sea : Barentsinmeri

Norway : Norja

Russia : Venäjä

Svalbard : Huippuvuoret (Norja)

The Svalbard Zone : Norjan hallinnoitavaksi annettu alue (vuoden 1922 sopimuksen mukaan)

Bear Island : Karhusaaret, osa Norjan Huippuvuorten hallintoaluetta

Franz Josef Land : Frans Joosefin maa (Venäjä)

Outer limit of Norwegian 200 nm zone : Norjan 200 merimailin talousalueen ulkoraja.
Noudattaa Norjan mannermaan kulkua.

Outer limit of Russian 200 nm zone : Venäjän 200 merimailin talousalueen ulkoraja.
Noudattaa Venäjän mannermaan ja arktisten saarten kulkua.

Outer limit of Svalbard 200 nm zone : Norjan Huippuvuorten ympärille julistama 200 merimailin talousalueen ulkoraja, kiistanalainen Venäjän ja Islannin kanssa.

/ mid-line with Greenland : ed. mainitun alueen keskilinja kulkee Grönlantia vasten.

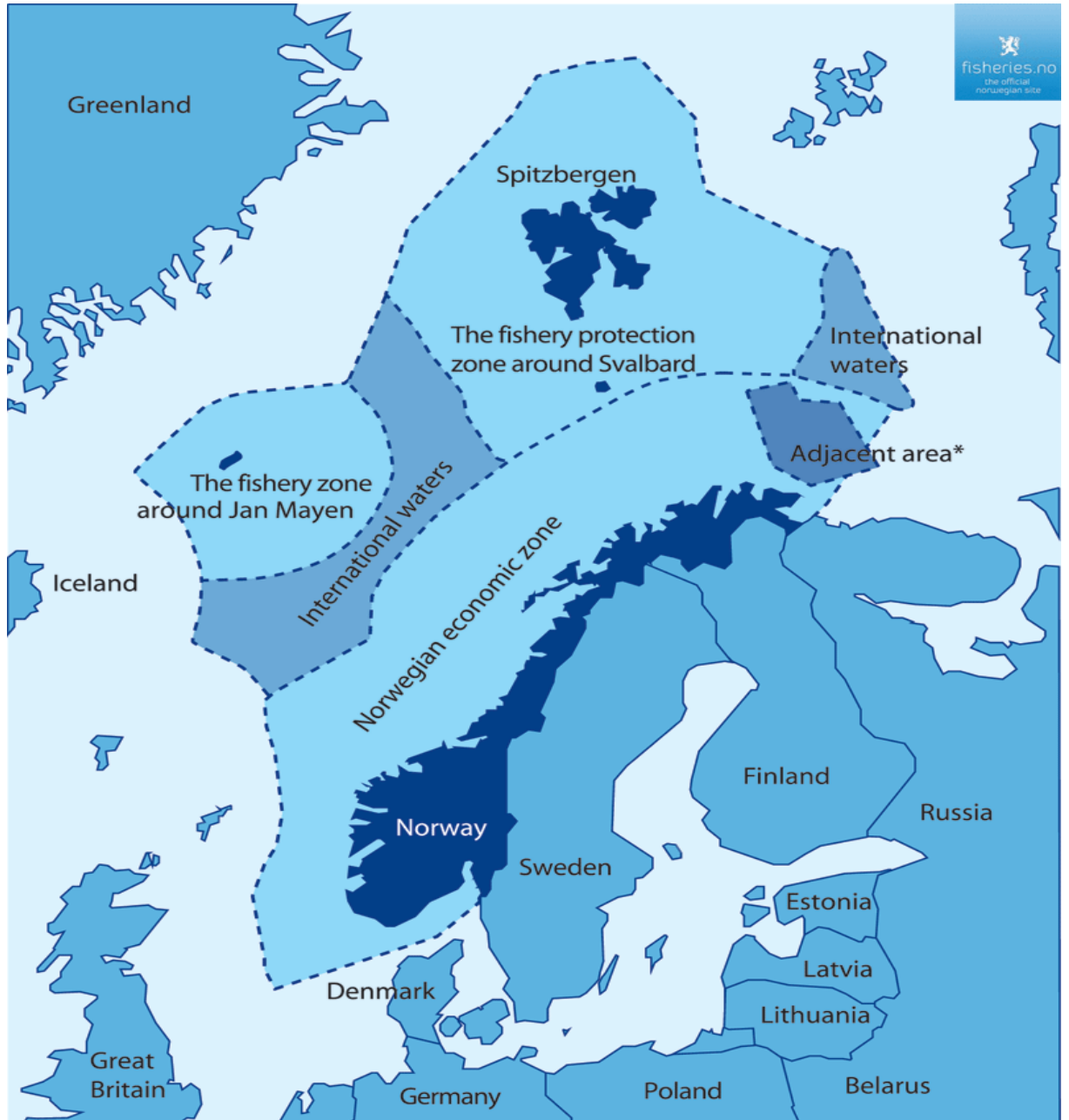
” The Grey Zone ” : ”Harmaa vyöhyke”. Norjan ja Venäjän kiistelemä alue.

”Mid-line claimed by Norway” : Norjan vaatima keskilinja; seuraa etelässä maiden aluevesirajaa, ja kulkee sitten pohjoiseen Huippuvuorten ja Frans Joosefin maan välistä.

”Sector line claimed by Russia” : Venäjän vaatima sektorilinja; kulkee maiden aluevesirajalta pituuspiirejä ja Huippuvuorten hallintoalueen rajoja seuraten pohjoiseen.

” Loophole ” : ”Porsaanreikä”, kansainvälinen merialue. Norja esitti aluetta itselleen vuonna 2006, Venäjän alue-esitys vuonna 2001 käsitti osan alueesta.

Norjan talousalueet ja alue-esitykset

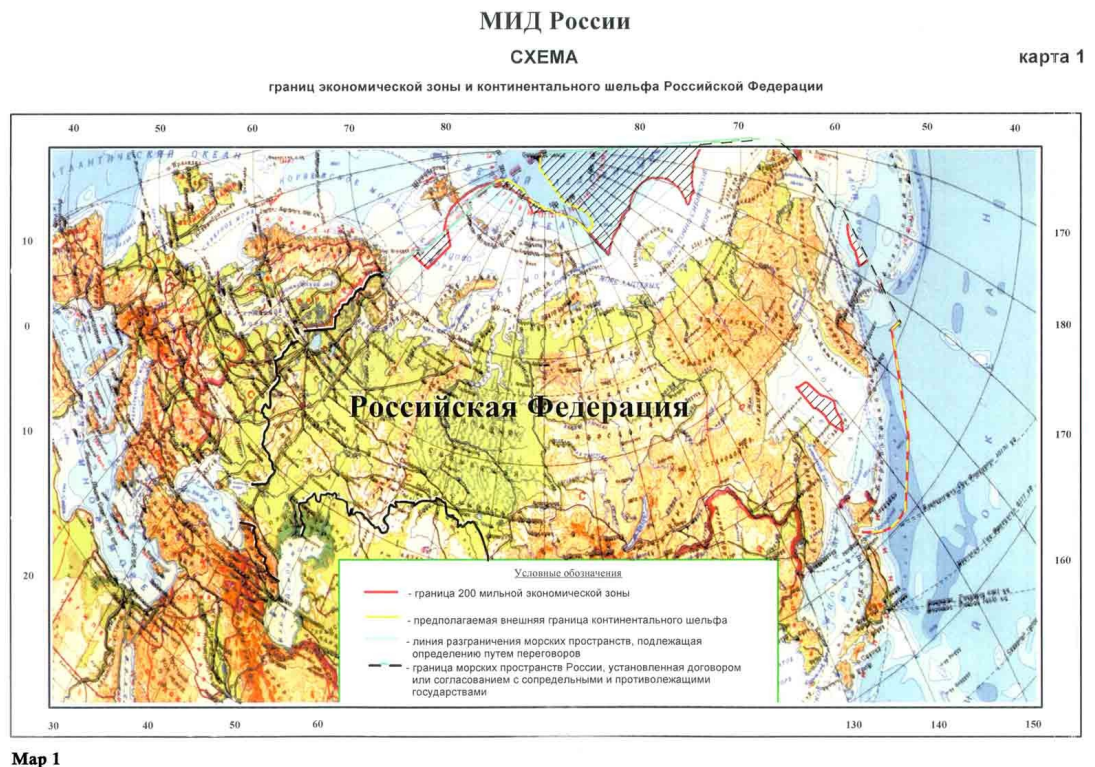

http://www.fisheries.no/management_control/economic_zones/economic_zone.htm 1.3. 2007

Norja on julistanut kolme 200 merimailin talousaluetta : varsinainen talousalue mantereen ympärillä, vyöhyke Jan Mayenin ympärillä ja kalastuksensuojelyvyöhyke Huippuvuorten ympärillä. Kartassa näkyviä kansainvälisiä vesialueita (International waters) Norja esitti vuonna 2006 itselleen.

1 (2)

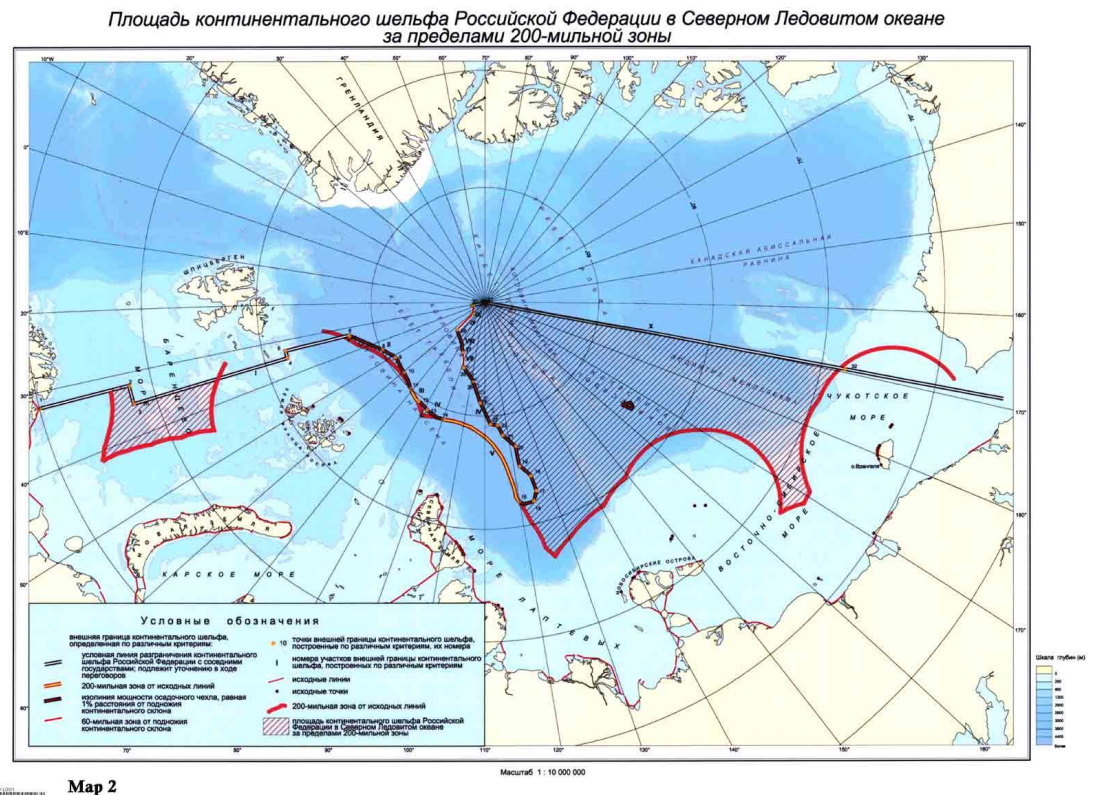
Venäjän talousalueet ja alue-esitykset

http://www.un.org/Depts/los/clcs_new/submissions_files/rus01/RUS_CLCS_01_2001_LOS_1.jpg 7.12. 2006

Kartassa näkyy Venäjän talousalueet. Paksulla punaisella viivalla on merkitty nykyiset talousalueiden rajat. Huomaa rajan kulku Barentsinmerellä Norjan rajalla ja ”Loopholen” kohdalla.

2 (2)

http://www.un.org/Depts/los/clcs_new/submissions_files/rus01/RUS_CLCS_01_2001_LOS_2.jpg 7.12. 2006

Venäjän vuonna 2001 Mannerjalustakomissiolle tekemä esitys. Paksu punainen viiva on nykyinen talousalueen raja. Musta-valkoinen katkoviiva ja tämän sisälle jäävä viivoitus ovat alue-esitykset. Barentsinmerellä esitykseen kuuluu osa ”Loopholen” alueesta sekä suora sektorilinja.